

Priručnik za podučavanje i učenje u 21. veku

Autori (redom kojim se pojavljuju):

prof. dr Jelena Filipović

Zoran Milojević

Deniz Hoti

Maja Vasić-Nikolić

Milan Petrović

Sadržaj

UVOD	4
Zašto nam je potreban još jedan priručnik za podučavanje i nastavu?	6
Nove pedagogije za 21. vek	6
Kritičko mišljenje kao preduslov za razvoj novih pedagogija	7
Nove pedagogije i obrazovne politike	9
Kritička ili <i>otvorena</i> pedagogija	10
Obrazovne politike u 21. veku	13
Projektna nastava, multimodalna pismenost i konstrukcija znanja	14
Kritička otvorena pedagogija kao digitalna pedagogija	18
Kritička otvorena pedagogija u zajednici	19
Kuda idemo?	21
Osnovni elementi obrazovanja u 21. veku	22
Nastavnik, tehnologija i onlajn didaktika	22
Nastavnik i učionica	23
Učionica u 21. veku	25
Način organizacije učenja – nastavnih aktivnosti	27
Tehnologija i nastava u 21. veku	29
Da li sam ja nastavnik za 21. vek?	32
Okvir za podučavanje medijske pismenosti	35
Tačna informacija kao najvrednija valuta	35
Gomila papirića i šta sa njima?	36
Koja su jaja najbolja?	37
Nekom moramo verovati	39
Fenomen <i>lažnih vesti</i>	41
Zašto (medijska) pismenost?	43
Nema glupih pitanja!	44
Osećam, dakle postojim	49
Zajedno smo slabiji	51
David protiv Golijata	53
Da najzad rešimo: koja su jaja najbolja?	56

Nastavnik u 21. veku ili: kako da ne ukrademo budućnost sopstvenoj deci?.....	57
Povratak u budućnost	58
Kako trenutno izgleda priprema nastavnika za nastavnički poziv?	61
Kreativnost je ljudska osobina.....	63
Kako se trenira kreativno samopouzdanje?	64
Sigurno okruženje.....	66
Projektna nastava.....	70
Faze projektne nastave	72
Vođenje procesa.....	75
Umesto zaključka – Metaforička slika drugačijeg obrazovanja.....	77
Dodaci	82

UVOD

Pišući ovaj *Priručnik*, često smo se vraćali pitanju: *Kome bi ovakvo neobično štivo moglo biti interesantno?*

Zaista, ko bi od ovakvog *Priručnika* mogao imati koristi? U njemu se otvaraju različita pitanja koja se tiču podučavanja i učenja u 21. veku, pa on definitivno može biti zanimljiv onima koji se profesionalno bave obrazovanjem. S druge strane, on može pomoći učenicima koji možda tek dolaze: da prepoznaju svoje specifične potrebe u učenju i da budu osnaženi da što više aktivno učestvuju u kreiranju procesa sopstvenog obrazovanja. Roditelji iz ovih stranica mogu izvući jedan važan zaključak: trebalo bi više očekivati od sistema obrazovanja, ali ujedno i razvijati svest o tome da smo svi važan deo tog istog sistema.

Rad na *Priručniku* podržala je Američka ambasada u Beogradu i vođa tima autora je alumnista *Fulbrajt programa za inovativne nastavnike* koji okuplja i podržava edukatore iz celog sveta. Tim koji je radio na *Priručniku* najviše je vodio računa o kontekstu srpskog obrazovanja, naravno, kritički mu pristupajući na osnovu poznavanja iskustava iz drugih obrazovnih sistema u svetu. Iako ćete u *Priručniku* videti odvojene tekstove koje potpisuju pojedinačne autorke i autori, treba da znate da iza tih tekstova, ili bolje uz njih, stoje celodnevne sesije zajedničkog promišljanja, aktivnog dijaloga, česte i konstruktivne debate i proces zajedničkog maštanja. U tom procesu izdvojila su se bar tri pitanja koja ćete, nadam se, prepoznati u svim tekstovima:

- 1. Koji su indikatori uspešnog obrazovanja?**
- 2. Kako pripremiti i podržati edukatora?**
- 3. Kako napraviti sistem koji motiviše sve aktere u procesu obrazovanja?**

Mnogo pažnje posvetili smo razvoju tzv. veština 21. veka jer delimo duboko osećanje njihovog odsustva u našem obrazovnom sistemu. Bavili smo se potrebama učenika i nastavnika. Iznad svega, bavili smo se medijskom i informacijskom pismenošću pokušavajući da je stavimo u ravan sa emotivnom pismenošću i razvojem budućih odgovornih članova digitalnog društva.

Nemoguće je bilo sadržaj ovog *Priručnika*, niti diskusiju koja je prethodila njegovoj izradi, odvojiti od konteksta globalne Kovid krize u kojoj se i naš obrazovni sistem našao tokom 2020. i 2021. godine. Tokom tog perioda, čije posledice i dalje traju, svedočili smo ubrzanju, katkad čak i prisilnoj digitalizaciji sistema obrazovanja u Srbiji. Kritički smo se odnosili prema njenim rezultatima i još više prema uticaju na učenike i nastavnike. Svesni smo da je digitalizacija, ukoliko je sprovedena na adekvatan način, neophodan korak u daljem razvoju obrazovanja. Iz te perspektive, najviše u pogledu

novih veština, govorili smo o različitim, multidisciplinarnim i multimodalnim sadržajima prema kojima već današnji mladi grade aktivan odnos.

Priručnik za podučavanje i učenje u 21. veku i sam je multidisciplinaran. Na njegovoj izradi, imao sam čast da sarađujem sa **prof. dr Jelenom Filipović**, profesorkom Filološkog fakulteta u Beogradu, koja se bavi sociolingvistikom, kritičkom pedagogijom i kritičkom analizom diskursa. Sve tri navedene oblasti njene ekspertize poslužile su nam kao teorijski okvir i osnova za kontekstualizaciju naših teorijskih i praktičnih znanja i iskustava. **Zoran Milojević**, jedan od pionira digitalnog obrazovanja nastavnika u Srbiji i direktor Obrazovno-kreativnog centra iz Bora, mnogo je doprineo da razumemo nastavnike koji žele i traže način da rade na sebi i aktivno unapređuju svoju obrazovnu praksu. Njegovo razumevanje digitalnih tehnologija u učenju pomoglo nam je da tehnologiji u našim raspravama nađemo pravo mesto i pravu meru. Kolega **Deniz Hoti** zastupao je u našim razgovorima poziciju neformalnog modela obrazovanja. Njegovi pogledi na preduzetničku ulogu obrazovanja, poznavanje civilnog i javnog sektora i veliko iskustvo u facilitaciji i karijernom vođenju pomogli su nam da relativno brzo, ali sa lakoćom izvlačimo konkretne zaključke. **Maja Vasić-Nikolić**, petnaestogodišnja saradnica i projektni menadžer NUNS-a, aktivno nas je podučavala teoriji i još više praksi medijske pismenosti nudeći stalno aktuelne primere. Njeno aktivno insistiranje na novinarskoj etici i stalno pozivanje na kritičko preispitivanje izvora informacija u velikoj meri postavile su ton svih naših diskusija. Kao jedini nastavnik među njima, podelio sam iskustvo rada u formalnom obrazovnom sistemu i trudio se da doprinesem diskusiji zastupajući poziciju običnog nastavnika koji često radi u veoma nepodsticajnim uslovima, kakve često srećemo u osnovnim i srednjim školama širom Srbije. Ako kao vođa projekta imam ikakvih zasluga u ovom priručniku, to je činjenica da sam uspeo da okupim ovakav tim i pomognem im da u kontekstu koji je zbog pandemije često bio izazovan, pruže svoj maksimum.

Sadržaj ovog *Priručnika* primer je onoga što sam ranije nazvao *multimodalnošću*. Štampanjem ovakvog sadržaja izgubilo bi se dosta na praktičnosti upotrebe ovog priručnika. Smatram, takođe, da je jedna od ključnih vrednosti koje donosi upravo određeni broj pažljivo biranih linkova, grafikona, referenci i primera koje u ovom digitalnom izdanju vredni čitaoci lako mogu da prate. Neka zato obim ovog digitalnog izdanja ne plaši: svi delovi *Priručnika* potpuno su autonomne celine, a putevi razmišljanja na koje usmeravaju, uvidećete i sami, vode ili u krug ili ka jednom intuitivnom, dalekom mestu na kome obrazovanje ima zasluženost i centralno mesto u ozbiljnom i demokratskom društvu.

Obećavam da će vas ti neslućeni putevi odvesti na zanimljiva mesta na kojima ćete susresti nezamenjive uvide koji će promeniti ustaljenu mapu obrazovanja koju imate. *Priručnik* se zbog toga i završava jednim kratkim manifestom koji ima za cilj da sumira originalne ideje do kojih sam došao radeći sa ovim timom kolega i koji bi mogao poslužiti kao osnova za promenu koja nam je u obrazovanju preko potrebna.

Zašto nam je potreban još jedan priručnik za podučavanje i nastavu?

Prof. dr Jelena Filipović je redovna profesorka na Filološkom fakultetu u Beogradu i članica odbora za obrazovanje Srpske akademije nauka i umetnosti. U svom naučnom radu bavi se, između ostalog, pitanjima kritičke sociolingvistike, jezičkom politikom i planiranjem kao i primenjenom lingvistikom. Autorka je nekoliko knjiga i monografija, programska direktorka konferencije *Digitalna humanistika* i međunarodna ekspertkinja Evropskog centra za moderne jezike.

Nove pedagogije za 21. vek

Znanja koja stičemo u školi značajna su za formiranje naših identiteta, ličnih i kolektivnih, našeg tumačenja sveta u kome živimo (stavovi, verovanja); ona utiču na kvalitet i vrste međuljudskih odnosa u koje stupamo i, najčešće nesvesno, kreiraju naša najdublja iščekivanja u vezi sa tim šta u daljem životu možemo i treba da planiramo, uradimo, koju profesiju ili zanimanje da odaberemo, s kim da sklopimo bračnu ili slobodnu zajednicu, da li imamo prava da učestvujemo u kreiranju javnih stavova i ideologija, politika i sl. i da li uopšte mislimo da naš glas može i treba da se čuje u forumima za javne rasprave na kojima se donose odluke važne za nas same, za naše porodice, našu lokalnu zajednicu i društvo u celini.

Ukoliko nas, na primer, u školi uče da je standardni srpski jezik jedini komunikativni kod kojim je prihvatljivo govoriti van kuće, a mi dolazimo iz dela Srbije u kome se govore neki drugi dijalekti, veoma često možemo se naći suočeni sa psihološkom preprekom da se obratimo nekom nepoznatom ili da govorimo u javnosti s jedne strane, odnosno, da naši intelektualni kapaciteti budu vrednovani posebnim „aršinima” koji se u svesti mnogih povezuju sa onim što se u žargonu zove „južna pruga”, s druge strane. Isto tako, ukoliko u udžbenicima vidimo da se zanimanjima inženjera, političara, lekara, profesora, itd. bave samo muškarci, i devojčice i dečaci u nastavku obrazovanja i u odabiru karijere spremni su da se jasno identifikuju sa rodnim stereotipima patrijarhalnog tipa koji devojčice smeštaju u porodičnu sferu i upućuju ih na odabir tradicionalno „ženskih” zanimanja (učiteljica, vaspitačica, nastavnica...), a dečake ohrabruju da se bave naukom, medicinom i sl.

Da dodam i jedan primer iz sopstvenog iskustva studentkinje osnovnih studija. Kada sam u drugoj polovini 80-ih godina 20. veka u istoriji španskog jezika i istoriji zemalja španskog govornog područja učila o 1492. godini, dobili smo sledeće informacije:

- 1492. godine završena je *Rekonkista*, odnosno oslobađanje Iberijskog poluostrva od mavarske vlasti;
- 1492. godine je Kristifor Kolumbo krenuo na prvo putovanje u otkrivanje Novog sveta;
- 1492. je Antonio de Nebriha objavio prvu gramatiku kastiljanskog (španskog) jezika.

Iz studentske perspektive, tri potpuno nepovezana podatka koja su nam se činila zahvalnim za memorisanje jer je godina u sva tri slučaja ista! Niko nam tada nije skrenuo pažnju na inherentnu vezu između ova tri događaja:

Rekonkista predstavlja trenutak uspostavljanja španske monarhije i dominaciju Kastilje i katoličkih kraljeva nad ostalim delom poluostrva. Katolička kraljica Izabela finansira Kolumbovo putovanje u Novi svet sa idejom širenja granica carstva i time započinje epohu uspostavljanja i jačanja španskih kolonija. Gramatiku kastiljanskog jezika njen autor posvećuje kraljici Izabeli i u predgovoru eksplicitno navodi da je jezik uvek bio veran pratilac imperije, kojim se moraju beležiti pohodi i osvajanja, ali koji takođe služi pokoravanju „varvarskih” naroda koji se imperiji na tom putu nađu.

Za mene je ovo veoma jasan primer odsustva kritičkog promišljanja nastavnih sadržaja, odnosno nespremnost obrazovnih aktera da ukažu na potencijalne i stvarne veze između činjenica i događaja i društveno-političkih i ekonomskih posledica koje do dana današnjeg živimo. Terminologijom nauke o obrazovanju, ova vrsta beleženja i memorisanja paradigmatična je za tradicionalnu *ex-katedra nastavu* koja insistira na gomilanju činjenica i faktografskim proverama znanja. Drugim rečima, isključuje kritičko mišljenje kako nastavnika i nastavnica, tako i učenika i učenica, odnosno studentkinja i studenata.

Kritičko mišljenje kao preduslov za razvoj novih pedagogija

Kritičko mišljenje je [sposobnost razumevanja, evaluacije i donošenja odluka](#) na osnovu činjenica kroz otkrivanje različitih uglova gledanja i perspektiva koje uključuju sve vrste konteksta (vremenski, prostorni, razgovorni, tekstualni...). **Kritičko mišljenje je sposobnost neophodna za funkcionisanje u svim sferama života**, prevashodno u procesu obrazovanja, podučavanja i učenja! Pri tome moramo imati u vidu i činjenicu da znanje konstruišemo na više nivoa i kroz različite vrste spoznaje: tu, pre svega, mislim na sistemsku i značenjsku razliku između sirovih podataka na osnovu kojih kroz promišljanje, klasifikaciju i sistematizaciju formiramo informacije. Informacije, zaokružene u smislenu celinu, jesu znanje koje interiorizujemo na duže staze i koje nam u daljem životu može služiti kao osnova za sticanje novih znanja u paradigmatičnom (proceduralnom) ili sadržajnom smislu. Možemo to predstaviti i grafički.

1: Hijerarhijska struktura podataka, informacija i znanja

I To nas dovodi do pitanja:

Zašto nam je potreban još jedan priručnik za podučavanje i nastavu za 21. vek?

Odgovor je zato što se moramo odvojiti od obrazovnog modela u kome je nastavnik ili nastavnica izvor znanja koje se ne sme dovesti u pitanje, promišljati, staviti u kontekst i perspektivu. Takozvani „bankarski model” obrazovanja brazilskog edukatora Paola Freirea (za više detalja, pogledajte npr. [Mazić, 2019](#)) postavlja na pijedestal nastavnicu ili nastavnika koji je subjekt u procesu „sipanja” znanja u „prazne” glavice svojih učenica i učenika:

Učenici i učenice su prazni bankovni računi otvoreni za uplate koje vrše učitelji – ulagači depozita. Najbolji učitelji su oni koji ulažu najviše depozita, a najbolji učenici oni koji najbolje reprodukuju taj ulog. (Mazić, 2019: 247)

Reprodukcija znanja je dominantna paradigma savremenih obrazovnih sistema, u kojima se postignuća mere standardizovanim testovima, a ishodi obrazovnog procesa veštinama koje se mogu „unovčiti” na tržištu rada. Što manje pitamo, što manje sumnjamo, to više vredimo poslodavcima i društvu koje pred nas postavlja ciljeve definisane naizgled apsolutnim šansama svakog od nas. ([Filipović & Kuzmanović Jovanović, 2020](#))

Međutim, znanje nije apsolutno, kao što ni naučna istina nije apsolutna: i nauka, kao i sam život, zavisi od vremena u kome se razvija i primenjuje. Recimo, u gore pomenutom primeru španskih osvajanja Južne Amerike, filolog Antonio de Nebriha bio

je uveren da je njegov čin priređivanja gramatike za pokoravanje „primitivnih varvara” emancipatorsko i civilizacijski divljenja vredno delo! I ne možemo ga kriviti zbog tog stava jer je on utemeljen u njegovom univerzumu znanja, evrocentričnom svetu Katoličke crkve i dogmatskog mišljenja prednaučne ere. Međutim, kada danas učimo o ovom revolucionarnom filologu, moramo biti u stanju da relativizujemo kako njegova postignuća, tako i njegova ograničenja. Drugim rečima, moramo da budemo spremni da kritički promislimo činjenice sa kojima nas obrazovni sistem suočava, da ih procenimo i, kada je to potrebno, revalorizujemo ili revidiramo.

Dakle, motiv za rad na ovom priručniku je razvoj kritičkog mišljenja, odnosno smislenog i kontekstualizovanog (u vremenu, prostoru i društvenom okruženju) organizovanja informacija u cilju formiranja relevantnih i svrsishodnih učeničkih znanja.

Novе pedagogije i obrazovne politike

Kako razvijamo kritičko mišljenje u formalnom obrazovanju čiji se sadržaji određuju u skladu sa obrazovnim ideologijama obrazovnih planera (institucija države poput Ministarstva prosvete), socio-političkim kontekstima državnih aparata koja ministarstva postavljaju i naučnim postavkama intelektualne elite koja se često poziva da dâ svoje mišljenje o postojećim ili budućim nastavnim planovima i programima? Da li i u kojoj meri u definisanje obrazovnih okvira, sadržaja, metoda i tehnika za podučavanje i učenje treba da se uključuju i same učenice i učenici, njihovi roditelji i staratelji, lokalne i regionalne zajednice, institucije kulture i slično? Da li je moguće menjati obrazovne sisteme od prostora za indoktrinaciju i uobličavanje osoba koje su spremne i voljne da ponavljaju društvene odnose i vrednosne sisteme sa kojima su same odrasle? Da li je moguće od učionice napraviti prostor u kome je moguća individualizacija interesovanja i potreba učenika i učenica, ali i nastavnika i nastavnica, uz aktivno učešće svih gore pomenutih relevantnih društvenih aktera? Da li je moguće osposobiti decu da postanu samostalni u konstrukciji znanja koje je zasnovano na kritičkom promišljanju činjenica, situacija, društvenih odnosa, uz prepoznavanje posledica delovanja društvenih hijerarhija, hegemonija, nepravde i neravnopravnosti? Da li je moguće otvoriti im prostor za kontinuirano preispitivanje nekih, našim generacijama unapred zadatih pojmova i koncepata koje smo usvojili i još uvek koristimo kao aksiome u koje ne sumnjamo i koje ne dovodimo u pitanje?

Uverena sam da razvoj obrazovnih sistema u 21. veku treba da odgovori na gore navedena i još mnoga druga pitanja.

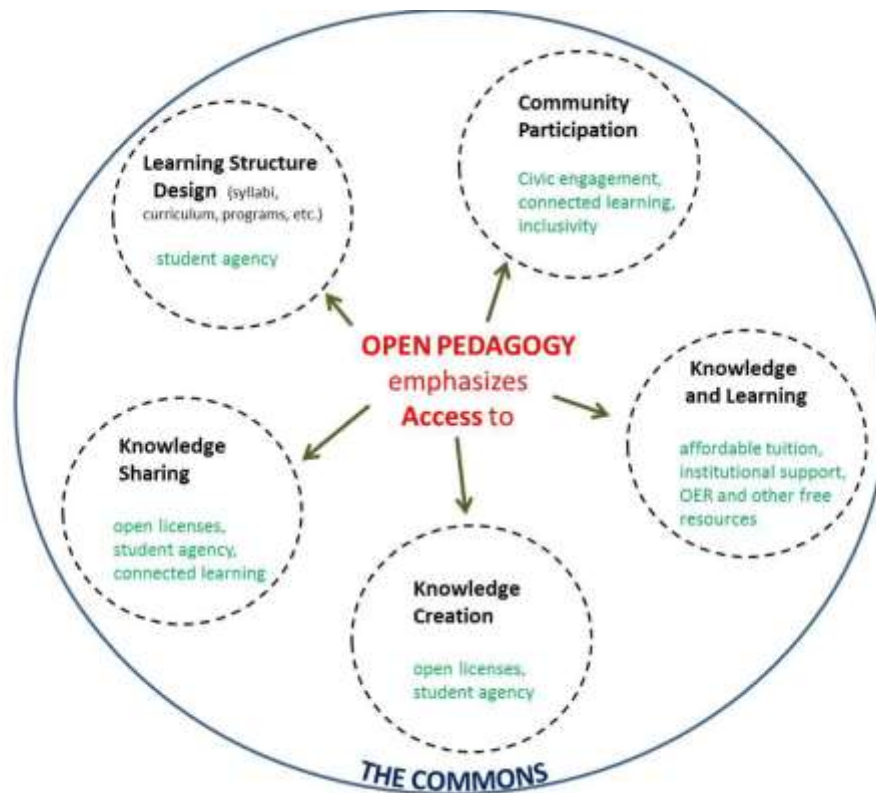
Drugim rečima, obrazovna orijentacija 21. veka treba da bude usmerena na kritičko mišljenje kontekstualizovano kroz principe kritičke pedagogije. Kritička pedagogija se bazira na obrazovnoj filozofiji gore pomenutog edukatora Paola Freirea, koji je verovao da obrazovni sistem ne uzima u obzir glasove marginalizovanih i potlačenih i da je

njihovo ćutanje naćin za odrŹavanje *statusa quo* u politićkom sistemu zasnovanom na društvenoj nepravdi. Naravno, ovo tumaćenje nam moŹe delovati previše radikalno za doba u kome Źivimo i u kome će Źiveti i raditi naša deca, njihova deca i deca njihove dece. U svom savremenom obliku, kritićka pedagogija nas navodi da o obrazovanju razmišljamo kao o prostoru u kome se mogućnosti ne ogranićavaju autoritetima, u kome se znanje povezuje sa društvenom akcijom i unapređenjem Źivotnih uslova za sve, a tumaćenje faktografije postaje relativno i povezano sa realnim svetom u kome deca sa kojima u tom procesu konstrukcije znanja sarađujemo Źive i odrastaju, i u kome mi sa njima takođe odrastamo spremni da se preispitujemo i pomeramo svoje Źivotne pozicije u skladu sa novim znanjima koje stićemo. Za nastavnićke komentare i primere dobre prakse u vezi sa kritićkom pedagogijom moŹe biti koristan [sledeći blog](#).

MoŹda bi se ovaj pristup mogao nazvati i otvorenom pedagogijom koja ukljućuje kritićku pedagogiju, aktivno ućešće svih zainteresovanih strana, kao i slobodan pristup znanju i informacijama (nauka u otvorenom pristupu), te vodi ka stvaranju znanja u procesu saradnje u ućionici i van nje.

Kritićka ili *otvorena* pedagogija

Kao što sam već navela, kritićka pedagogija nastala je u drugoj polovini 20. veka kao odgovor na suštinsku društvenu neravnopravnost i marginalizaciju određenih društvenih, etnićkih i rasnih grupa u savremenom svetu. Ono što je relevantno za promišljanje podučavanja i nastave u 21. veku jeste koncept društvene hijerarhije, pravo pristupa znanju i mogućnosti za profesionalizaciju stećenih znanja i celoŹivotno ućenje. U tom smislu, kritićka pedagogija postavlja temelje otvorenoj pedagogiji koja se u vreme digitalnih medija i virtualnog pristupa znanju i nauci definiše kao skup metoda i tehnika koje se baziraju na ideji otvorenog pristupa podacima i informacijama u cilju konstrukcije kontekstualizovanog znanja koje se moŹe primeniti u konkretnim Źivotnim i profesionalnim situacijama, ali koje nam istovremeno koristi za formiranje lićnih i kolektivnih stavova i tumaćenja sveta u kome Źivimo. Otvorena pedagogija predstavlja virtualni i realni prostor u kome naućna znanja stupaju u interakciju sa procesom podučavanja i ućenja, sa tehnologijom i društvenim praksama kako bi se definisale obrazovne politike i obrazovne prakse bazirane na ravnopravnosti, kreativnosti, slobodi mišljenja i slobodi u razvoju sopstvenog prostora za mišljenje i razvoj znanja. Ona u isto vreme insistira na autonomiji u ućenju, ali i na lićnoj i kolektivnoj odgovornosti i društvenoj akciji. Za više detalja i primera uspešne primene otvorene pedagogije posetite [sajt o otvorenoj pedagogiji](#). Ona je u svojoj prirodi i konstrukcionistićka i konektivistićka, jer insistira na ideji da se znanje konstruiše u kontaktu među osobama – ućesnicama u procesu podučavanja i ućenja.

2: [Dijagram otvorene pedagogije](#) koji je osmislila dr Karen Cangialosi

U isto vreme, ona sledi principe kritičke pedagogije u smislu da se usmerava na prepoznavanje i brisanje društvenih nejednakosti koje vode ka nejednakim postignućima dece iz različitih društvenih, etničkih i rasnih grupa u obrazovnom sistemu:

Da li možemo da smatramo da su deca iz siromašnih porodica koja pripadaju marginalizovanim društvenim grupama (koja, na primer, moraju da dele jedan par cipela, te u školu idu svaki drugi ili treći dan, i ovo je primer iz moje obrazovne prakse, ne izmišljen) imaju iste uslove za akademski razvoj i mogućnost pristupa višim nivoima obrazovanja?

Da li treba da razmislimo o vrednovanju takozvanog „teškog znanja“, znanja koje proističe iz nečijeg životnog iskustva, gorkog, neočekivanog za mlado biće koje tek započinje školovanje ili karijeru (na primer, dete bez jednog roditelja koje je iskusilo traumu bolesti, gubitka i iznenadne nemaštine) koje na svet gleda očima drugačijim od onih koje propisuju kurikulumi, pa stoga i konstruiše znanje koje odiše gorčinom, rezignacijom i razočaranjem?

Otvorena pedagogija se, dakle, epistemološki oslanja na kritičku pedagogiju, a tehnološki i metodološki na otvoreni (slobodan) pristup nastavnim materijalima, slobodnu diseminaciju znanja i razmenu iskustava, stavova i mišljenja. Podrazumeva poznavanje primene digitalnih alata u izradi i korišćenju otvorenih obrazovnih resursa.

Odličan primer otvorenih (i besplatnih) obrazovnih resursa je aktivnost Fondacije Alek Kavčić, koja je početkom 2021. objavila prve besplatne udžbenike za đake Srbije na [sajtu *Besplatna biblioteka*](#).

Evo i nekoliko primera kritičke tj. otvorene pedagogije. Mnogo više ilustrativnih primera iz različitih nastavnih oblasti možete pronaći na [sajtu *Open Pedagogy*](#) ili na [sajtu *Muraludg*](#). Primere koje smo za ovu priliku izdvojili tiču se najviše našeg obrazovnog konteksta.

Primeri iz primarnog i sekundarnog obrazovanja

Na konferenciji [Digitalna humanistika](#), održanoj 2019. godine, predstavljen je čitav niz primera dobre prakse u oblasti primene digitalnih alata u društvenim i humanističkim naukama, kao i primera otvorene pedagogije.

- Pogledajte [izlaganje Bojane Satarić](#) o tome kako nastavnice i nastavnici postaju mentorke i mentori u procesu formiranja učionice u kontekstu otvorene pedagogije.
- Pogledajte [izlaganje Katarine Aleksić](#) na temu upotrebe Moodle platforme u procesu konstrukcije kolaborativnog učenja i podučavanja i vršnjačkog učenja.

Evo i jednog sjajnog primera neformalnog podučavanja i učenja u formi vebinara: novogodišnje čestitke Istraživačke stanice *Petnica* koju su pripremili zajedno učesnice i učesnici i predavačice i predavači. Radi se o interdisciplinarnom i kritičkom osvrtu na tradiciju dočekivanja Deda Mraza u različitim delovima sveta. Pronaći ćete video na društvenoj mreži Fejsbuk pod nazivom: [Dedamrazologija, nauka o Deda Mrazu](#).

Primeri iz sekundarnog i tercijarnog obrazovanja

Studenti i studentkinje [pišu pitanja umesto da odgovaraju na njih](#). Profesor socijalne psihologije je tokom semestra umesto predispitnih obaveza svoje studentkinje i studente pozvao da za određeni procenat završne ocene postavljaju pitanja sa višestrukim odgovorima posle svakog predavanja umesto da jednostavno na njih odgovaraju. Pitanja su postavljana u formi Gugl upitnika i prolazila su vršnjačku recenziju (odnosno evaluaciju ostalih članova i članica grupe). Najvažniji zaključak ove inicijative je da su tokom semestra pitanja postajala sve složenija i sofisticiranija (pre svega zahvaljujući vršnjačkoj recenziji), a najbolja tri studentska pitanja iz svake oblasti našla su se i na završnom ispitu! Time je profesor Radživ Džandžijani obezbedio kontinuirani rad čitave grupe, osnažio ih je da kritički misle i formulišu svoja promišljanja, da formulišu i prihvate konstruktivnu kritiku i, konačno, da na duže staze usvoje znanja konstruisana u zajednici.

Studenti [priređuju stranice i odrednice Vikipedije](#). U grupama ili pojedinačno studentkinje i studenti mogu postavljati odrednice u okviru jedne unapred zajedno

dogovorene teme. Pre više godina moji studenti i studentkinje na predmetu Sociolingvistika na osnovnim studijama priredili su portal na Vikipediji koji je sadržao definicije osnovnih sociolingvističkih termina koje smo unapred dogovorili, kao i njihove seminarske radove. Samu onlajn platformu takođe je priredio jedan od tadašnjih studenata, kasnije i jedan od članova upravnog odbora Vikipedije. Portal više nije u funkciji, ali klikom na link ispod možete još uvek pronaći „kostur” našeg zajedničkog rada i dobiti ideju za organizaciju aktivnosti na nekom od svojih predmeta.

Evo i [linka ka primeru tekstova iz Sociolingvistike](#) koje pišu studenti i studentkinje, koji predstavlja sjajan primer konstrukcije znanja u oblasti neformalnog obrazovanja kroz aktivnost delatne zajednice filološkinja i filologa.

Obrazovne politike u 21. veku

Ono što je neophodan uslov i možda prvi korak ka formiranju formalnog obrazovnog sistema baziranog na gore navedenim principima jeste formiranje obrazovnih politika kojima državne institucije podržavaju otvoreni pristup znanju i njegovo deljenje i primenu u zajednici s jedne strane, dok, s druge strane osnažuju nastavni kadar na svim nivoima formalnog obrazovanja da rade na formiranju konkretnih obrazovnih lokaliteta na kojima se ti principi mogu sprovesti. Tu se već savremena pedagogija na neki način „odvaja” od tradicionalnog poimanja obrazovnih politika koje se formiraju kroz institucionalizovano, organizovano, sistemsko uređivanje aktivnosti u oblasti formalnog obrazovanja na nivou državnih institucija i „eksperata i ekspertkinja” kojima država poverava te važne poslove odabira korpusa znanja (nastavni program ili kurikulum), ritma aktivnosti i načina na koji će se to znanje predstaviti učenicima i učenicama (nastavni plan i metodika nastave), odnosno evaluirati. Ovo tradicionalno tumačenje obrazovnih politika ima i svoje ime „obrazovne politike odozgo-na-dole”, ime koje sasvim jasno govori o tome ko donosi odluke i ko procenjuje postignuća u formalnom obrazovanju.

S druge strane, savremena pedagogija insistira na pristupu „odozdo-na-gore”, odnosno na decentralizovanom odnosu prema podučavanju i nastavi u kojima se kreativnost, inovativnost i konstrukcija znanja koja iz njih sledi iznedravaju iz duboko intrinzički motivisanih osoba i delatnih zajednica na lokalnom i regionalnom nivou, bilo da se radi o nastavnicima i nastavnicama, učenicama i učenicima, roditeljima i starateljima i ostalim zainteresovanim stranama u široj društvenoj zajednici kojima institucije sistema daju pravo i osnažuju ih da prepoznaju potrebe svih aktera u obrazovnom procesu i zadovoljavaju ih na optimalne načine u datom sociokulturnom, religijskom, etničkom i drugom kontekstu.

To u isto vreme podrazumeva i razvoj novih metodoloških postupaka, dakle, obrazovanje nastavnika tokom studija, ali i posle zapošljavanja u cilju kontinuiranog inoviranja i (samo)osveščivanja potreba učenika i učenica, roditelja i staratelja,

društvene zajednice, tržišta rada i sl. Nove obrazovne politike moraju biti zasnovane na liderstvu, na ideji da se nastavni kadar mora obrazovati i raditi u okviru društveno uticajnih *delatnih zajednica* (one se definišu kao grupe osoba koje ostvaruju zajednički cilj i mogu biti formalno ili neformalno organizovane) koje kompetentno primenjuju adekvatne nastavne metode i tehnike u svojim učionicama (u realnom i virtualnom okruženju), kritički procenjuju relevantnost sadržaja nastavnih programa i kontinuirano prate i evaluiraju efekte politika i predviđenih metodoloških postupaka paralelno sa samoevaluacijom sopstvenih pristupa nastavi i učeničkim postignućima u kontekstu ličnih i kolektivnih životnih okolnosti u kojima se obrazovni proces razvija. To dalje podrazumeva osnaživanje obrazovnih liderki i lidera da na osnovu tih procena definisanih samoevaluacijom i evaluacijom potreba i postignuća učenica i učenika formiraju i obrazovne politike „odozdo-na-gore”, odnosno lokalne obrazovne politike (koje definišu odabir nastavnih sadržaja, način njihove obrade i pristup evaluaciji znanja) kojima bi se zadovoljile lične i kolektivne potrebe učenika i učenica, roditelja i staratelja i društvene zajednice.

To, naravno, ne znači da bi učiteljima, nastavnicima i profesorima trebalo ostaviti prostora za potpuno individualizovano formiranje nastavnih programa (kurikuluma). Ova obrazovna orijentacija u svojoj biti sadrži ideju posebne „akcentuacije”, odnosno selekcije određenih nastavnih sadržaja predviđenih nacionalnim kurikulumom za koje nastavni kadar procenjuje da je od posebnog značaja za određenu generaciju dece, njihovu obradu u skladu sa metodološkim pristupima i tehnikama koje se određuju kao relevantni za dati nastavni sadržaj i koji se baziraju na konektivizmu, odnosno na umrežavanju iskustava i načina mišljenja više osoba koje učestvuju u procesu formiranja znanja (to ne moraju biti samo deca i nastavni kadar, već i njihovi roditelji, rodbina, staratelji, prijatelji, eksperti iz date oblasti i sl.). Naravno, uz podrazumevano prisustvo otvorenim obrazovnim resursima.

Projektna nastava, multimodalna pismenost i konstrukcija znanja¹

Projektna nastava u poslednjih dvadesetak godina svoje mesto s pravom zauzima u velikom broju istraživanja u oblasti teorije usvajanja drugog jezika kao metodološka procedura koja uspešno kombinuje psihološku i sociokulturnu dimenziju učenja. Projekat ili zadatak (engl. *task*) određuje se kao jasno definisana i svrsishodna aktivnost koja vodi ka određenom cilju i u toku koje je neophodno primeniti čitav spektar kompetencija: jezičkih, kompetencija iz drugih nastavnih predmeta, kao i različitih vrsta funkcionalne pismenosti. Ova metodološka orijentacija je relativno dugo bila sistemski postavljena kao nastavni postupak „odozgo-na-dole”, čijom su organizacijom rukovodili

¹ Ovaj deo teksta je prigodno prerađen i dopunjen deo rada koji je objavljen u knjizi Vučo, J. D. Manić, A. Lopeš & J. Filipović. 2019. (ur.) *Projektni zadaci i nove tehnologije u učenju i nastavi jezika i drugih nastavnih sadržaja: od teorije do prakse*. Beograd: Filološki fakultet, Biblioteka: posebna izdanja. Ovde se preuzima uz dozvolu urednica.

pre svega nastavnici i nastavnice, bez direktne saradnje sa učenicima i učenicama, odnosno bez konsultacija o odabiru tema i metodama razrade i ishodima samog rada na projektu. Upravo to se menja u kontekstu otvorene pedagogije i multimodalne pismenosti o kojoj će u nastavku ovog odeljka biti reči.

U 21. veku, prisustvo i primena digitalnih tehnologija otvara nove prostore za realizaciju projektne nastave u različitim formama i kroz višestruke oblike saradnje i umrežavanja između učenika i učenica i nastavnica i nastavnika, ali unutar vršnjačke učeničke grupe, kao i saradnje sa drugim zainteresovanim stranama za obrazovni proces (roditelji, staratelji, eksperti, društvena zajednica, institucije kulture i sl.).

Ono što je preduslov za aktivaciju ovakve vrste nastave jeste razvoj različitih vrsta *funkcionalne pismenosti*: od one neophodne za funkcionisanje u društvu, preko akademske pismenosti do digitalne i multimodalne pismenosti.

[Funkcionalnu pismenost UNESCO definiše](#) kao sposobnost osobe da učestvuje u svim aktivnostima u kojima se pismenost zahteva za uspešno funkcionisanje unutar zajednice; sposobnost čitanja, pisanja i računanja koja nam omogućavaju da radimo na sopstvenom razvoju i razvoju svoje zajednice. Drugim rečima, funkcionalna pismenost podrazumeva upotrebu veština čitanja, pisanja i računanja u snalaženju u svakodnevnim situacijama od čitanja i razumevanja tehničkih uputstava, popunjavanja manje ili više složenih formulara, razumevanja jednostavnih dokumenata pa do razumevanja i evaluacije kompleksnih tekstova, odnosno do donošenja kritičkog suda o određenom tekstu. Drugim rečima, funkcionalna pismenost u savremenom svetu podrazumeva, pored osnovnih gore navedenih veština i sposobnosti, i medijsku², religijsku³, finansijsku⁴, kompjutersku (digitalnu)⁵, akademsku⁶ i druge vrste pismenosti⁷.

Naravno da formalni obrazovni sistem treba da formira osobu koja ima razvijene sve aspekte funkcionalne pismenosti, barem do nivoa razumevanja i praktične primene određenih veština, ali ono što je važno jeste da obrazovni sistem funkcioniše tako da svakoga od učenika i učenica osposobi za dalje razvijanje različitih vrsta pismenosti tokom čitavog života u kontekstu kulturnih, društvenih, profesionalnih i tehnoloških promena.

² Za više informacija, v. odeljak o medijskoj pismenosti u ovom dokumentu.

³ Sposobnost razumevanja religijskih tekstova i komunikacije sa drugim verama.

⁴ Sposobnost upravljanja finansijama i donošenja odluka o novcu.

⁵ Sposobnost upotrebe kompjutera i digitalnih alata (napredni nivo podrazumeva i sposobnost programiranja).

⁶ Sposobnost razumevanja akademskih tekstova (udžbenika, naučnih radova, popularnih naučnih tekstova), sposobnost kombinovanja informacija u znanje i sposobnost primene stečenog znanja u cilju razvoja novih nivoa akademskih kompetencija.

⁷ na primer, zakonodavnu pismenost (sposobnost razumevanja zakonskih akata i procedura), zdravstvenu pismenost (sposobnost razumevanja informacija o zdravlju, posebno u oblasti donošenja odluka o načinu života, vežbanju i sl.), odnosno građansku pismenost (poznavanje funkcionisanja državnog aparata i poznavanje ličnih građanskih prava i obaveza)

Jedna od kompleksnijih sfera pismenosti koja mi se čini posebno važnom za razvoj obrazovnih politika i kurikuluma baziranih na otvorenoj pedagogiji je *multimodalna pismenost*. Multimodalno okruženje u kome [odrastaju generacije dece](#) (i SAD a već odraslih) koje često nazivamo „milenijalcima” (onima koji su rođeni krajem 20. veka), odnosno „z-generacijama” (onima koji su rođeni i rastu uz „pametne” telefone), to jest digitalnim nativcima ili domorocima, od presudnog je značaja za novi pristup konstrukciji znanja uopšte, pa tako i formiranju i primeni znanja u procesu učenja i usvajanja drugog jezika. Pored toga, internet aplikacije i mogućnost virtualne sinhrono (u realnom vremenu, na primer uz upotrebu aplikacija kao što su *Skype, Whatsapp, Viber, Facetime* i druge) i asinhrono komunikacije (poput elektronske pošte i poruka), otvaraju nove mogućnosti za tzv. kolaborativno učenje (engl. *collaborative learning*), u kojima učesnice i učesnici obavljaju niz aktivnosti koje vode ka realizaciji složenih komunikativnih, akademskih i profesionalnih zadataka u kojima se jezik ciljano i smisleno koristi u cilju spoznaje, interiorizacije i konkretne primene sadržaja iz različitih oblasti života i rada. Time se virtualno i multimodalno okruženje neraskidivo povezuje i sa konceptom integrisanog učenja jezika i drugih sadržaja (eng. *Content and Language Integrated Learning, CLIL*).

Ono što multimodalna pismenost podrazumeva jeste upravo lična i kolektivna inicijativa koja može krenuti kako odozgo-na-dole, tako i odozdo-na-gore. Diskurzivne i narativne prakse koje konstruišu multimodalnu pismenost zahtevaju i visok nivo interkulture komunikativne kompetencije učesnica i učenika koji u proces pregovaranja značenja ulaze u visoko kontekstualizovanim situacijama i koji svojim ličnim i kolektivnim iskustvima mogu značajno doprineti kako projektovanju zadatka, tako i njegovoj realizaciji i ostvarenim ciljevima. Multimodalna pismenost preduslov je za svaku smislenu projektnu nastavu u digitalnom okruženju. Ona ne podrazumeva samo receptivni aspekt potrage za podacima koje pretvaramo u informacije, već i produktivni proces njihove sistematizacije, organizacije i predstavljanja u okviru multimodalnog narativa, odnosno projekta u procesu učenja i nastave drugog jezika. Multimodalni narativ definišem kao jasno i uspešno strukturiran i rezultat projektne aktivnosti kojoj je jasno određen početak, razrada i kraj (u formi postera, *Powerpoint* prezentacije, internet stranice, filma ili stripa, *Youtube* kanala, foruma, podkastova i sl.).

Multimodalna pismenost u tom smislu uključuje i aktivno poznavanje tehnoloških sredstava, kao što su onlajn aplikacije za pripremu različitih projekata (igranih i crtanih filmova, stripova, prezentacija, internet stranica, *Youtube* kanala, itd.), odnosno uključuje i upotrebu video-kamera, poznavanje procesa montaže i drugih aspekata proizvodnje multimodalnih sadržaja. Ovakva vrsta tumačenja multimodalnosti u projektnoj nastavi podrazumeva uključivanje pristupa „odozdo-na-gore” nastavnim aktivnostima, koje vode ka proizvodnji određenih projekata/zadataka čije rezultate nastavnici i nastavnice ne mogu unapred odrediti ili predvideti, jer se projekti iznedravaju u specifičnom sociokulturnom kontekstu integrisane nastave jezika i drugih

nastavnih sadržaja (engl. CLIL – *Content and Language Integrated Learning*) koji se takođe izdvaja kao jedan od ključnih aspekata projektne nastave bazirane na multimodalnoj pismenosti i primeni novih tehnologija, jer podrazumeva pretragu i primenu multimodalnih sadržaja u okviru komunikativnih akcija u kojima se učenice i učenici bave temama od lokalnog, globalnog ili globalnog značaja čiji odabir se odvija kroz konsenzus, odnosno pregovaranje značenja (na jednom ili više jezika). Aktivno učešće učenika i učenica u odabiru tema i projektovanju zadatka na teme iz njihove interesne (lične ili akademske) sfere (književnost, muzika, film, moda, kultura, politika, geografija, istorija, biologija itd.) značajno podiže stepen intrinzičke i instrumentalne motivacije za rad na većem broju nastavnih sadržaja, te unapređuje sposobnost kritičkog mišljenja i kreativnog rešavanja problema. U isto vreme, podstiče autonomiju, ali i odgovornost učenika i učenica u obrazovnom procesu (samostalnost u odlučivanju praćenja je odgovornost prema vršnjačkoj grupi, nastavnicima i nastavnicama i široj zajednici).

U nastavku ću kao ilustrativne primere navesti dve aktivnosti koje su nastale kao deo [Evropskog projekta PETALL](#) (eng. *PanEuropean Task Based Language Learning*), a rezultat su kolaborativne aktivnosti srpskog tima koji su činili profesorka univerziteta, profesorka engleskog jezika iz Vazduhoplovne akademije iz Beograda i učenice i učenici Vazduhoplovne akademije.

Zadatak ***Idemo zeleni!*** bavi se razvojem ekološke svesti. Zadatak predviđa aktivaciju veština čitanja, pisanja i govora na nivou A2 ili B1 stranog jezika koji se uči. Takođe, predviđa jasno diferenciranu gramatičku strukturu koja se interiorizuje na svrsishodan način u kontekstu diskursa o razvoju ekološke svesti (imperativ). Gramatika se ne predstavlja kao aspekt jezika nezavisan od njegove upotrebe u komunikativnoj akciji, te se uvodi kao neophodno jezičko sredstvo za pregovaranje i prenošenje značenja u interakciji, čime se značajno umanjuje rizik od mehaničkog učenja gramatičkih struktura koje učenice i učenici kasnije ne mogu primeniti u sopstvenoj jezičkoj aktivnosti. Zadatak zahteva i razvoj informacione pismenosti i kompetencije primene različitih alata za izradu postera, video-zapisa, stripa, flajera itd. Zadatak sadrži i jasno definisanu društveno angažovanu dimenziju i podrazumeva ne samo razvoj svesti o potrebi reciklaže kod učenika i učenica koji je pripremaju, već i njihov aktivan rad na unapređenju razumevanja potrebe za ovom vrstom delatnosti u kontekstu savremenih društvenopolitičkih zbivanja u Srbiji: upoznavanje migrantske dece sa značajem reciklaže u svakodnevnom životu. Konačno, ovaj složeni zadatak zahteva ekstenzivno promišljanje teme i planiranje niza aktivnosti, što ga čini izazovnim i efektivnim sredstvom za unapređenje opšte kognitivne zrelosti učesnica i učesnika u projektu.

Detaljniji opis ovog zadatka naći ćete na kraju ovog priručnika kao Dodatak 1.

Cilj zadatka ***Istorija vazduhoplovstva*** je grupna priprema multimedijalne prezentacije (strip, video-klip, *Powerpoint* prezentacija, onlajn knjiga ili magazin, blog, interaktivni

muzej istorije vazduhoplovstva itd.) u vezi sa odabranim značajnim događajem iz istorije vazduhoplovstva. Zahteva primenu sve četiri osnovne jezičke veštine (čitanje, govor, slušanje i pisanje), na nivou B1–B2 jezičkih kompetencija. Kratak film koji je predstavljao jedan od rezultata ovog projekta, i koji govori o važnim ličnostima u istoriji vazduhoplovstva, a iz koga sam kao najupečatljiviji detalj ponela kostimirano predstavljanje prvih pilota i pilotkinje Emilije Erhart, jasna je ilustracija kako ovakva vrsta kombinovanog didaktičkog pristupa (primene projektne nastave uz upotrebu računara) na najbolji mogući način razvija učeničku motivaciju za učenje stranih jezika i afirmaciju agentivnosti i samostalnosti u procesu učenja, ne samo jezika već i nastavnih sadržaja drugih predmeta (uz obradu podataka u informacije i konstrukciju sistematizovanih znanja na ciljnom stranom jeziku).

Detaljniji opis ovog zadatka naći ćete na kraju ovog priručnika kao Dodatak 2.

Završiću ovaj deo teksta isticanjem da je podučavanje i učenje u digitalnom okruženju normalna pojava, koju treba shvatiti kao „stanje u kome je tehnologija u potpunosti integrisana u učenje i podučavanje i ni na koji način se ne tretira kao posebna ili neobična, isto kao što su knjige, olovke i table prisutne u tradicionalnim učionicama”. Digitalna tehnologija je odavno deo svakodnevnog života, posebno života „milenijalaca” i predstavnika „y- i z-generacije”, koji više ne mogu da zamisle aktivnosti čak ni uz primenu isključivo analognih tehnologija, a još manje život bez ikakvih tehnologija! Na nama je da tehnologije prilagodimo konkretnim nastavnim i životnim potrebama i da neprestano osposobljavamo decu i tinejdžere da njima vladaju, nikako ne obrnuto. U tom smislu, otvorena pedagogija, u kombinaciji sa kritičkom pedagogijom i kritičkim mišljenjem, otvara nove i neslućene prostore za kontekstualizovano i kolaborativno konstruisanje znanja koje svako od nas treba da nadograđuje u skladu sa svojim interesovanjima i ličnim i profesionalnim potrebama tokom čitavog života.

Kritička otvorena pedagogija kao digitalna pedagogija

Sve gore opisano dovodi nas do termina *digitalna pedagogija* koji se direktno usmerava na primenu elektronskih elemenata u cilju unapređenja obrazovnog procesa i dodavanja novih iskustava u učenju i podučavanju. Ona je prirodni nastavak otvorene pedagogije, podrazumeva otvoreni pristup digitalnim resursima i alatima, kao i saradnju, kreativnost, umrežavanje, ličnu i kolektivnu autonomiju i odgovornost kako nastavnika i nastavnica, tako i učenika i učenica. Otvara nove prostore za vrednovanje različitih iskustava i, kao i svaka otvorena pedagogija, podrazumeva formiranje znanja kroz saradnju u socijalnoj ravnopravnosti, kroz izgradnju odnosa poverenja i komunikaciju baziranu na dobroj volji radi postizanja zajedničkog cilja i viših nivoa lične i kolektivne svesti i razvoja kritičkog mišljenja.

U svakom trenutku, pri tome, moramo imati na umu da je svaki onlajn (kao i svaki realni prostor, odnosno učionica) prostor za učenje lokalitet koji ima svoje interne principe funkcionisanja koji se ne mogu generički definisati i koji su uslovljeni različitim aspektima (sociokulturnim i vremenskim kontekstom, individualnim psihološkim karakteristikama članica i članova grupe, kao i društvenim i kulturnim modelima šire zajednice). Drugim rečima, u toku obrazovnog procesa formiraju se zajednice u učenju (engl. *learning communities*): nastavnice i nastavnici i deca postaju zajedno odgovorni za proizvodnju znanja koje se iznedrava kroz konstruktivnu i kreativnu interakciju (onlajn i uživo, sinhronu i asinhronu) u kojoj se [perspektive preklapaju i dopunjavaju](#).

U isto vreme, zajednica u učenju utvrđuje koncept odgovornosti svih učesnica i učesnika u procesu: podučavanje i učenje nije samo razvoj veština sa tržišnom vrednošću, već istraživački i autorefleksivni proces koji nas vodi [kroz teme predmeta ili sadržaja koji podučavamo/učimo](#): „Najbolja iskustva u učenju iznedravaju se kada učenice i učenici ne pristupaju procesu učenja kao usvajanju marketinški naplativih veština, već kao istraživačkom i samoistraživačkom procesu koji otvara konverzaciju sa ključnim temama predmeta ili oblasti koju uče” (odličan resurs na ovu temu može biti [sajt Hibridna pedagogija](#)).

Kritička otvorena pedagogija u zajednici

Kritička i otvorena pedagogija, kao što sam već više puta navela, ima jasnu društveno angažovanu dimenziju i njen domet nije omeđen zidovima učionice ili onlajn prostorom za pretragu podataka i pohranjivanje znanja. Suštinski, emancipatorski cilj svakog pedagoškog postupka ove orijentacije je da u proces učenja i podučavanja uključi sve zainteresovane aktere: roditelje i staratelje, lokalnu zajednicu, obrazovne i opšte planere, umetnike i institucije kulture, itd. Otvorena i kritička pedagogija, dakle, stoji u neraskidivoj, intrizičkoj vezi sa lokalnom sredinom, urbanom ili ruralnom, regionom, državom i šire. Pri formiranju obrazovnih politika u ovom kontekstu u obzir se moraju uzeti pitanja pristupa i ravnopravnosti u obrazovanju (društvena akcija kojom se smanjuju ili brišu barijere ka kvalitetnom obrazovanju, uključujući ne samo ekonomske i tehnološke, već i društvene, kulturne, rasne, političke i druge moguće faktore koji vode ka marginalizaciji i segregaciji pojedinih grupa). U isto vreme, mora se voditi računa o „autorskim pravima” na znanje svakog učenika i učenice, o njihovim izborima stilova učenja i izražavanja i o stepenu angažovanja u samom obrazovnom procesu. Konačno, obrazovanje mora imati i odjeka ka društvenoj zajednici, ne samo u smislu zapošljivosti, već i u smislu formiranja odgovornih osoba koje su u stanju da kritički promišljaju svet oko sebe, svesne su svojih prava i odgovornosti i donose odluke o svom životu i o životu zajednice na osnovu jasne procene i provere činjenica (za više primera veze između zajednica i obrazovnih institucija [pogledajte link](#)). Dakle, obrazovanje mora da služi razvoju autonomije u mišljenju i učenju, kontekstualizaciji znanja, relativizaciji

uglova gledanja i prepoznavanja različitih potreba i problema, a sve to u cilju ohrabriranja društvene akcije, razvijanja i održavanja društvene kohezije i empatije.

Pogledajmo kako [Centar za plurilingvizam Univerziteta u Gracu u Austriji](#) izlazi iz okvira akademske sfere i uključuje se u društvenu akciju koja za cilj ima da prepozna jezičku i kulturnu raznolikost ovog malog grada sa veoma puno migrantskih grupa i jezika kojima one govore. Posle akademskog projekta u kome su registrovani svi jezici Graca (117), studentkinje i studenti pripremaju [projekat](#) koji uključuje odlazak u škole i razgovore sa decom i nastavnim kadrom sa sledećom idejom:

Gradovi postaju prostori sve kompleksnijeg etnolingvističkog diverziteta usled intenzivirane mobilnosti i globalizacije. Javna mesta poput škola su ogledalo te etnolingvističke raznovrsnosti; to su prostori u kojima se potvrđuju i održavaju dominantni diskursi o različitosti, pluralizmu i jezičkom diverzitetu. Ovaj projekat se fokusira na diskurse koji se odnose na jezički diverzitet u školama, u smislu jezika koji se koriste u nastavi, ali i onih koji čine kompleksne verbalne repertoare dece u i izvan učionice.

Navešću još jednu aktivnost Univerziteta u Gracu i Centra za plurilingvizam koja je usmerena ka široj zajednici i koja za cilj ima brisanje kulturnih, etničkih i rasnih stereotipa koji prate migrantsku populaciju (navodim tekst najave programa u celosti jer se na sajtu može naći samo [opis na nemačkom jeziku](#)):

„26. septembra (2011), na evropski Dan jezika, u Gradskom muzeju otvara se izložba „Jezički pejzaž Graca: grad govori 150 jezika“. Dr Barbara Šramel Leber (izvorno: *Schrammel-Leber*) iz Centra za plurilingvizam Univerziteta u Gracu kaže: „Želimo da učinimo vidljivim i čujnim koliko je Grac raznolik, ali i koliko je važna i raširena višejezičnost“, objašnjava ova lingvistkinja.

Multimedijalna i interaktivna izložba, između ostalog, predstavlja kako i gde u Gracu jezici dolaze na svoje. Biće predstavljeni i primeri najbolje prakse – poput Radio Helsinkija, koji takođe emituje afričke i kurdske programe, ili auto-radionice na ruti gastarbajtera, čiji mehaničari govore deset jezika.

Jedan deo izložbe posvećen je pitanju zašto su jezici ugroženi i da li ih vredi zaštititi. Šramel-Leber objašnjava: „Jezici su kulturno bogatstvo i često sadrže puno znanja o biljkama i životinjama, ekologiji i načinima života. Ako izumru bez dokumenata, ovo znanje se takođe gubi.“ Na izložbi su predstavljeni i brojni mitovi, odnosno zablude o jezicima. Pored toga, publika se može „osvežiti“ zvučnim tušem, akustički „okusiti“ strane jezike i slušati intervjue sa višejezičnim stanovnicima Graca. Izložbu je realizovao Univerzitet u Gracu u saradnji sa Akademijom u Gracu, a dizajn je uradio *Perpetuum Ekhibition Design*.

Tu je i živopisni prateći program. U saradnji sa udruženjem *Štajerska jesen* postavljena je zvučna instalacija umetnice Danice Dakić, sastavljena od uspavanki iz celog sveta. Pored toga, Centar za plurilingvizam nudi kurs jezika u čitaonici Gradskog muzeja tri četvrtka između 17 i 18 sati: kineski 29. septembra, austrijski znakovni jezik 6. oktobra i slovenački 13. oktobra.”

Kuda idemo?

Kritička otvorena pedagogija u kombinaciji sa multimodalnom pismenošću, po mom mišljenju, predstavlja veoma obećavajući okvir za formiranje obrazovnih politika za 21. vek. Sposobnost kritičkog promišljanja, selekcije i klasifikacije podataka u informacije, te sistemsko i kompetentno slaganje informacija u korpus znanja u svetu novih tehnologija i manje-više slobodnog pristupa moru tekstova, slika, video-zapisa čini mi se jedino mogućim uz otvoreni pristup kvalitetnim obrazovnim resursima u prostorima (realnim i virtualnim) koji ohrabruju liderstvo i autonomiju u učenju i podučavanju, a u isto vreme jasno vode ka razvoju kritičke samosvesti u vezi sa poštovanjem prava i obaveza na nivou delatne zajednice (razreda, grupe i sl.) i šire zajednice. To su prostori u kojima se kreiraju i kurikulumi (čiji okviri se mogu postaviti na nivou državnih obrazovnih politika „odozgo-na-dole”, ali čiji elementi moraju biti prilagođeni sociokulturnim i drugim kontekstima u kojima se razvijaju). Kurikulumi definisani kroz konstruktivni dijalog sa svim zainteresovanim stranama odgovaraju ne samo na opšte postavljene ishode o enciklopedijskim znanjima, već prepoznaju i znanja koja učenice i učenici donose iz sopstvenog životnog iskustva, kao i znanja iz okruženja kojima se prepoznaju i dobra iskustva i bolna mesta u našim društvenim tkanjima i obezbeđuju prostor za emancipatorsku društvenu akciju. Kroz kritičku otvorenu pedagogiju razvijamo ideju da je znanje opšte dobro i da se kao takvo mora deliti i u prostorima van učionice, u procesu formiranja osoba spremnih da se u svakom trenutku osvrnu, preispitaju svoja dosadašnja iskustva i kritički sagledaju svoja postignuća i njihove efekte.

Osnovni elementi obrazovanja u 21. veku

Zoran Milojević je nastavnik računarstva i informatike, poslovne informatike i elektronskog poslovanja. Autor je mnogih seminara za nastavnike, instrukcioni dizajner i trener predmetne didaktike. Direktor je Obrazovno-kreativnog centra u Boru. Imao je prilike da učestvuje u kreiranju obrazovnih politika putem pisanja obrazovnih profila.

Nastavnik, tehnologija i onlajn didaktika

Nastavnik mora da ima svoj prostor za rad. Prostor koji je uređen prema ambicijama nastavnika, ali i prema očekivanjima učenika. Nastavnik je gospodar ovog prostora. Prostor za učenje i rad mora se sastojati od tri elementa, odnosno tri podprostora:

1. prostor u školskoj zgradi,
2. prostor van školske zgrade,
3. prostor na internetu.

Svi ovi podprostori moraju biti povezani i usmereni na najmanje dve kompetencije. To je stvar nastavnika, ali pored učenja konkretnog predmeta nastavnika, neophodno je multidisciplinirati nastavu i konkretne sadržaje. To znači da se proces učenja mora desiti u sva tri podprostora i u dva pravca: usvajanje gradiva/sadržaja predmeta i njegova konkretna primena u međupredmetnim kompetencijama.

Tehnologija u nastavi je sastavni deo obrazovnog procesa. Ono što je početkom 20. veka u nastavi bio papir i olovka, u 21. veku je to tehnologija. Nastavnik prilikom dizajniranja procesa učenja, odnosno pripreme za obrazovne aktivnosti sa učenicima mora da planira upotrebu tehnologije u svakom segmentu učenja. Nastavnik mora da poseduje digitalne kompetencije date u dokumentu: [Okvir digitalnih kompetencija nastavnika](#). Nastavnik mora poznavati opšte principe *Digitalne Blumove taksonomije* i prema njima dizajnirati svoju nastavu.

Rad nastavnika u tri podprostora zahteva i didaktiku upotrebe ovih prostora u nastavnom procesu. Pored jasne upotrebe projektne nastave i razvoja međupredmetnih kompetencija, nastavnik mora ovladati veštinom korišćenja onlajn didaktike u nastavnom procesu. Prostor na internetu zahteva poznavanje funkcionisanja veb-alata i njihovu primenu u određenom segmentu nastavnog procesa.

Nastavnik i učionica

U 21. veku standardna uloga nastavnika i prepoznatljiva figura osobe koja stoji ispred grupe učenika se gubi. Jedna od najvećih zamki nastavničke profesije krajem 20. i početkom 21. veka jeste građenje autoriteta na standardan način i ugledanje na nastavnike tih nastavnika. Standardan način podrazumeva stav da u učionici postoji samo jedna osoba koja je izvor znanja, koja je prenosnik informacija, koja odlučuje o sudbini učenika deleći im znanja i vrednujući njihov rad. Ova zamka, koju nastavnici 20. veka ne vide i koji je dodatno jačaju svojim neprikosnovenim pristupom obrazovanju i vaspitanju, dovela je to toga da učenici nemaju unutrašnju motivaciju, već samo spoljašnju, da uče sekvencijalno izdvojene predmete i da su u školu došli samo da uzmu znanje, a nikako da ga razmenjuju.

Ova opasnost koju ne vide nastavnici dodatno je ojačana upotrebom novih tehnologija u nastavi, odnosno digitalnom nekompetentnošću prosečnog nastavnika. Kada se od nastavnika počelo tražiti dodatno usavršavanje, razvoj međupredmetnih kompetencija, novi način rada i sve to dodatno opterećeno sa previše birokratije, nastavnici su postali još zatvoreniji, umorniji i pojačali su pogrešan način građenja svog autoriteta u učionici.

Nastavnik 21. veka je nastavnik koji sa učenicima razgovara, ne predaje im. Motivise ih i usmerava njihove aktivnosti u pravcu učenja. Svestan je potreba učenika, odnosno dece od 7 do 19 godina i prilagođava se njihovim potrebama. Iz njihovih potreba izvlači ideje, sadržaje, želje i kombinuje ih sa sadržajem svog predmeta kreirajući nastavne aktivnosti. Svestan je da samo motivisan učenik može biti učenik. On veliki deo svog radnog vremena provodi u nalaženju rešenja za motivaciju učenika.

Kako se usavršava nastavnik u 21. veku?

Tokom formalnog obrazovanja nastavnik je razvio svest da nakon završenih studija njegovo učenje tek počinje. Ni u jednom trenutku ne smatra da je tokom formalnog obrazovanja naučio sve što mu je potrebno i redovno se stručno usavršava. Svestan je da njegovi učenici svake godine imaju iste godine, a da je on svake godine stariji za jednu godinu. Tu činjenicu koristi u ličnoj motivaciji za učenjem i stručnim usavršavanjem, jer svaka nova generacija učenika nosi sa sobom nove želje, nova očekivanja i nove potrebe.

Kroz strukovna udruženja

Nastavnik u 21. veku je član strukovnih udruženja, ali ne kao pasivan član, samo zbog formalnosti, nego je aktivan član koji učestvuje u razvoju struke i na taj način se usavršava. On prati promene, učestvuje u diskusijama i predlozima pravnih akata koji se tiču njegovog posla i oblasti rada.

Seminari i konferencije

Pored učešća u strukovnim udruženjima, usavršavanje nastavnika je obavezno na još dva nivoa. To su seminari i konferencije.

Seminari se organizuju za razvoj kompetencija. Na njima nastavnik stiče konkretna nova znanja iz struke, didaktike, pedagogije i nekih veština. Oni pokrivaju sve oblasti i predstavljaju najvažniji deo stručnog usavršavanja. Seminari mogu biti zvanično odobreni od strane nadležnih u sistemu obrazovanja, ali mogu biti i oni koji nisu zvanično priznati. Takođe je važno da nastavnik prati seminare iz matične države, ali i one iz drugih obrazovnih sistema.

Konferencije koje nastavnik posećuje su uglavnom iz oblasti koja nije obrazovanje, već konkretna struka nastavnika. Time nastavnik širi svoja znanja i van oblasti obrazovanja, razvija dodatna interesovanja i zna šta je na tržištu aktuelno. Ove konferencije okupljaju učesnike, stručnjake iz određenih oblasti sa kojima nastavnik ostvaruje kontakt i saradnju za realizaciju svojih nastavnih aktivnosti. Ovaj konferencijski *networking* je važan aspekt za razvoj nastavnika, jer kroz njega izlazi van „zlatnog kaveza” obrazovanja i zna kako će usmeriti svoje učenike.

Poseta partnerskoj učionici

Pored osnovnih vidova usavršavanja, nastavnik u 21. veku ima svoje kolege-partnere u obrazovnim sistemima drugih država. Sa svojim kolegom koji predaje isti ili sličan predmet nastavnik tokom godine razmenjuje iskustva, nastavne materijale i načine rada u svojim učionicama. Takođe, nastavnik prisustvuje časovima svog kolege preko interneta kako bi što bolje upoznao način rada u drugim obrazovnim sistemima. Ovaj vid usavršavanja je veoma koristan za nastavnika, jer u maloj državi kao što je Srbija, većina nastavnika radi na isti način, ali je važno da nastavnik ima i drugačije poglede na realizaciju nastave.

Koje su kompetencije najvažnije za nastavnika u 21. veku?

Nastavnik u 21. veku mora biti kompletna ličnost. On sam, ali i država, mora imati svest da je posao nastavnika da obrazuje naciju i kao takav mora biti u vrhu po stručnosti i odgovornosti. Pored osnovnih kompetencija za svoju užu stručnu oblast, zatim za komunikaciju i saradnju, za metodiku i didaktiku nastave, nastavnik mora da ima razvijene digitalne kompetencije, kao i kompetencije za celoživotno učenje.

Nastavnik mora biti stručan i kompetentan za oblast koju predaje. Ovo je veoma važno da bi kod učenika izgradio autoritet profesionalca na osnovu znanja i kvaliteta, a ne na osnovu radnog mesta. Učenik mora verovati nastavniku i doživeti ga kao osobu koja ga može usmeriti u životu. Nastavnik ne mora biti izvor informacija, ali mora umeti da te informacije predstavi učeniku i nauči ga kako da ih koristi za svoj lični razvoj i napredovanje.

Nastavnik mora da koristi savremene tehnologije na naprednom nivou. On mora učenicima predstaviti tehnologiju kao pomoć u radu i učenju, a nikako kao sredstvo samo za komunikaciju i zabavu.

Planiranje nastave

Nastavnik nastavu planira na tematskom nivou, kroz različite oblike rada. Najveći fokus je na projektnoj nastavi, ali često sa učenicima realizuje i frontalni oblik rada, klasično predavanje tokom koga pokazuje svoju stručnost i kompetentnost, odnosno aktuelnost svog znanja sa vremenom u kome živimo i potrebama današnjih učenika. Svestan je da su potrebe učenika za jezikom, književnošću, matematikom i ostalim nastavnim predmetima drugačije nego potrebe učenika od pre nekoliko godina za istim tim predmetima, pa i njegovim. Iz tog razloga mora stalno da aktuelizuje njegov način rada i da prezentuje učenicima njegovo znanje koje je stalno u skladu sa trendovima. Na taj način će kod učenika postići visok stepen poverenja da je on kompetentan nastavnik i lakše će ih motivisati da aktivno učestvuju u procesu učenja.

Nastavu planira kao priču, film, igricu, odnosno projekat koji za cilj ima realnu primenu nastavnog sadržaja u životu učenika, odnosno u budućem radu. Za to su mu potrebne [međupredmetne kompetencije](#) koje stalno koristi prilikom planiranja nastavnih aktivnosti. Razvijajući međupredmetne kompetencije kod učenika, jasno im stavlja do znanja upotrebu znanja u svakodnevnom životu i radu.

Osim planiranja nastave, planira i način provere postignuća učenika. Cilj mu je da znanja i veštine, odnosno celokupno postignuće učenika, prikaže kroz njegovu vrednost u društvu. Na taj način će učeniku dati povratnu informaciju o njegovoj vrednosti u društvu i zajednici. Ocena će biti samo brojčani ekvivalent primenjenog znanja.

Učionica u 21. veku

Učionica u 21. veku je više pojam nego prostor. Učenici moraju shvatiti da se znanje ne dešava samo u školskim zgradama i da ne treba da odlaze u školu da bi učili, već moraju biti svesni da u njihovim životima u periodu od 7 do 19 godine učionica je sav prostor i vreme u kome se nalaze. Ovo je period formalnog obrazovanja, koji će se nastaviti neformalnim i informalnim obrazovanjem. U ovom periodu svog života, učenici ne smeju da naprave razliku između procesa učenja i procesa igranja ili razgovora, sporta, odnosno bilo koje druge aktivnosti. Učenje će se konstantno dešavati.

Ako tako sagledamo učionicu 21. veka, možemo je podeliti u tri celine:

1. prostor u školskim zgradama,
2. prostor van školskih zgrada,
3. prostor na internetu.

Prostor u školskim zgradama

Prostor u školskim zgradama je prostor najpribližniji današnjim učionicama. To su prostori dizajnirani prvenstveno za komunikaciju i saradnju, za diskusiju i prezentovanje rezultata učenja. Ne postoji „katedra” – sve učeničke i nastavničke pozicije su u istom hijerarhijskom nivou. U ovom prostoru nastavnik ima nekoliko uloga, od kojih je dominantna uloga moderatora diskusije i konsultanta za sadržaje predmeta. Prostor je opremljen savremenim nastavnim sredstvima i informaciono-komunikacionim uređajima.

U ovom prostoru se odvija proces komunikacije i utvrđivanja naučenog tokom aktivnosti van školskih zgrada i na internetu. Takođe, u ovom prostoru se realizuju prezentacije naučenog. U ovim učionicama učenici provode vreme po određenom predmetnom rasporedu, sinhrono učestvujući u predmetnim časovima.

Prostor van školskih zgrada

Prostor van školskih zgrada je najčešće lokalna zajednica, odnosno mesto i okolina u kome živimo. U ovim prostorima se dešava učenje kroz projektne aktivnosti. Učenici su najčešće podeljeni u grupe ili parove i realizuju određene projektne aktivnosti koje će ih dovesti do konačnog rezultata, odnosno naučene nastavne jedinice iz konkretnih predmeta. U ovom prostoru učenje se odvija asinhrono, kroz istraživački rad, obradu podataka i analizu rezultata i događaja. Nema precizne vremenske dinamike, već učesnici samostalno organizuju vreme za učenje.

Prostor na internetu

Internet kao medij u 21. veku ima osnovnu ulogu izvora informacija. On će zameniti ono što su u 20. veku bili udžbenici i nastavnici koji su diktirali, odnosno bili samo prenosnici informacija. Na internetu je sav sadržaj u multimedijalnom i interaktivnom obliku. Ovaj sadržaj je sirov, odnosno nefiltriran i neproveren na tačnost. Zato je nastavnik 21. veka filter informacija sa interneta i kreator sopstvenih nastavnih sadržaja koje će sakupiti na svojoj platformi za učenje. Na svojim internet učionicama nastavnik će postavljati relevantan i kredibilan sadržaj za učenje i pratiće rad učenika.

Učenik će određene informacije nalaziti na nekoliko različitih izvora i uz medijsku pismenost i kritičko promišljanje doći će do relevantnih podataka. Podatke za svaku nastavnu jedinicu tražiće na:

- internet učionici nastavnika,
- elektronskim udžbenicima izdavača,
- otvorenom internet prostoru (*Google, YouTube, Facebook, Instagram*).

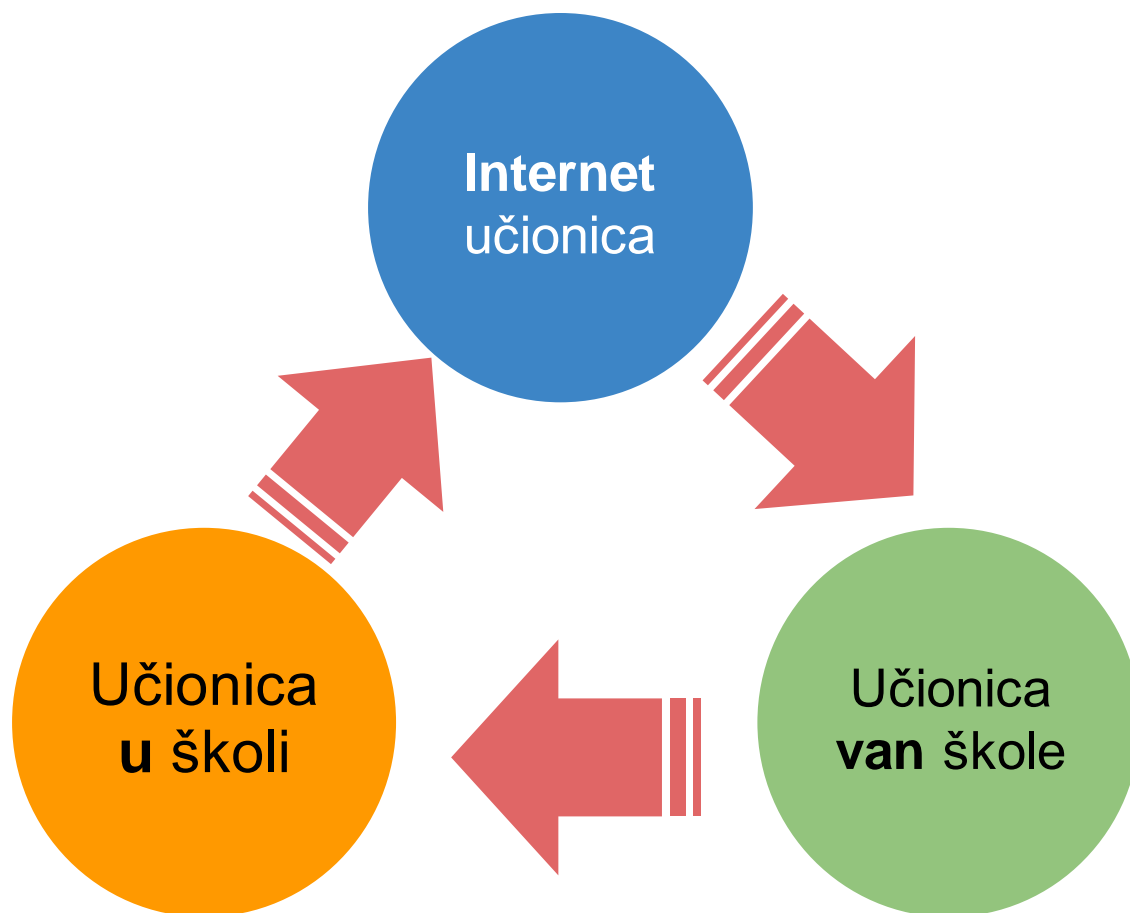
Način organizacije učenja – nastavnih aktivnosti

Nastavne aktivnosti, odnosno proces učenja odvija se u svim prostorima.

U prvom koraku nastavnik preko interneta, odnosno preko svoje internet učionice, predstavlja sadržaje određenih nastavnih jedinica. Preko direktne video-komunikacije sa učenicima na određenoj platformi upoznaje učenike sa jednom ili više nastavnih jedinica i načinom rada. Zatim im postavi sadržaje i zadatak za istraživanje, odnosno projektni zadatak. Učenici pretražuju internet prostor za informacijama o konkretnim nastavnim jedinicama i kritičkim promišljanjem dolaze do korisnih informacija. U ovom koraku učenici dostižu prvi i drugi nivo znanja po Blumovoj taksonomiji, odnosno nivo znanja i razumevanja.

Sledeći korak je realizacija projektnih aktivnosti. Ove aktivnosti se realizuju u lokalnoj zajednici i učenici rešavajući određeni projektni zadatak, odnosno fazu po fazu projekta, dodatno usvajaju znanja. Na ovaj način učenici prelaze treći i četvrti nivo po Blumovoj taksonomiji učenja, odnosno nivo primene i analize.

U trećem koraku učenici odlaze u školske zgrade, u učionice u kojima predstavljaju rezultate svog projekta. Na taj način analiziraju svoj rad sa nastavnikom i drugim učenicima, prezentuju projekat i proveravaju svoje znanje. U ovom delu dostižu peti i šesti nivo po Blumovoj taksonomiji, odnosno nivo sinteze i evaluacije znanja.

Nastavnik mora sam da izrađuje nastavni materijal. Na nastavnom materijalu mora biti lični pečat nastavnika i učenika, odnosno odeljenja kome je namenjen. Ovaj nastavni materijal nastavnik može napraviti od već gotovih sadržaja, odnosno materijala, dorađivanjem i dodavanjem svog sadržaja. Pored materijala koji nastavnik napravi i predstavi učeniku, učenik mora da traži informacije iz nekoliko izvora.

Učenik koristi sledeći materijal za učenje:

- nastavnikov materijal koji je učeniku distribuiran preko interneta ili u učionici;
- zvanično odobren udžbenik u štampanom ili elektronskom obliku;
- nezvanične veb-strane sa sadržajem konkretne nastavne jedinice.

Za razliku od zvaničnog nastavnog materijala koji napravi nastavnik i odobrenog udžbenika, učenik mora da potraži i dodatne sadržaje na internetu. Nastavnikov posao je da učenika usmeri kako da pronađe relevantne informacije, odnosno kredibilne sajtove za određene oblasti, ali i da ga nauči kako da razlikuje tačne od pogrešnih informacija.

Tehnologija i nastava u 21. veku

Tehnologija je u nastavni proces uvedena mnogo pre 21. veka, ali kao što postoje razlike u tehnologiji, tako postoje i razlike u načinu upotrebe tehnologije u nastavi. Nastavnik u 21. veku, u svom formalnom obrazovanju, mora da razvije digitalne kompetencije. U slučaju da to nije razvio tokom formalnog obrazovanja, neophodno je da kroz sistem neformalnog obrazovanja, odnosno stručnog usavršavanja razvije i ovu vrstu kompetencije.

Upotreba tehnologije u nastavnom procesu podrazumeva se u svim segmentima i u svim prostorima – logično, od internet učionica koje su u osnovi tehnologija, preko upotrebe tehnologije u učionicama van školskih zgrada, tako i u učionicama u školskim zgradama.

Tehnologija na internetu

Nastavnik u 21. veku mora imati znanja upotrebe hardvera i softvera koji su namenjeni nastavnom procesu. Osnovne hardverske komponente su pametni telefon i računar, projektor, ali tu spadaju i grafičke table, VR naočare i konzole za igru. Ovo su opšte hardverske komponente, a svaki predmet ima posebne uređaje specijalizovane za sadržaje tog predmeta. Što se tiče softvera, nastavnik mora posedovati znanja za korišćenje interneta, aplikacija, programa i sajtova za komunikaciju, kao i specijalizovanih programa i aplikacija za njegov predmet.

Provera digitalnih kompetencija nastavnika vrši se tokom ispita za licencu nastavnika, koji se sastoji od nekoliko delova, a jedan deo je provera digitalne kompetencije.

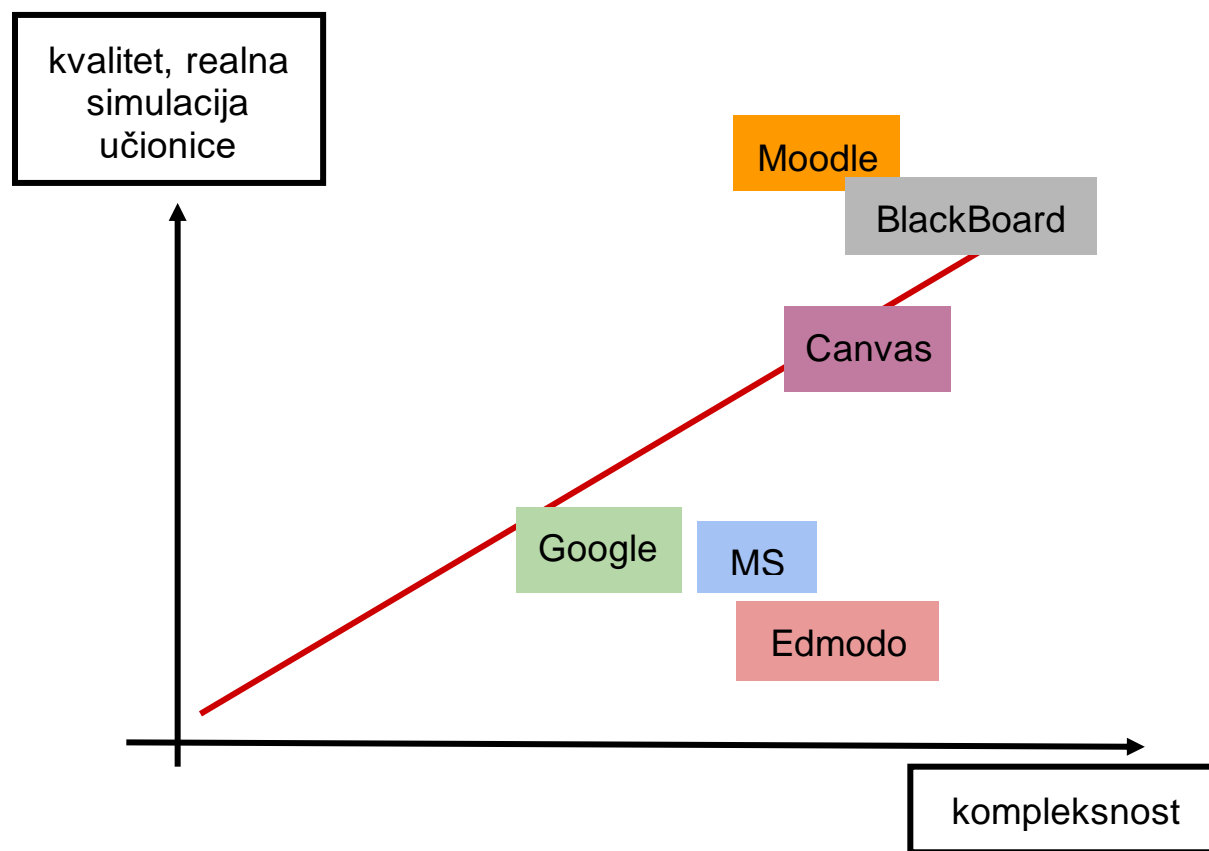
Upotreba interneta u nastavi mora funkcionisati kao dodatak nastavnom procesu, nikako ne sme biti dominantan oblik rada. Nastavnik 21. veka, prema [Okviru digitalnih kompetencija nastavnika](#), mora da poznaje upotrebu tehnologije na više nivoa.

Nastavnikova internet učionica

Osnova upotrebe tehnologije u nastavi mora biti internet i internet učionica nastavnika. Početkom 2000-ih godina probni balon upotrebe tehnologije u nastavi je bio upotreba tehnologije u samoj učionici. To je imalo smisla do trenutka kada je tehnologija postala lako dostupna svakom učeniku i nastavniku, ali, nažalost, nije i školama. Danas je veliki problem nastavnicima u Srbiji da obezbede sebi kabinet sa računarskom opremom ili čak laptop i projektor. Škole ne mogu pratiti razvoj tehnologije, ne poseduju infrastrukturu niti kadrovske resurse za održavanje opreme. Ovakav razvoj i raspodela tehnologije dovela je do situacije da većina učenika poseduje tehnologiju u svom džepu, a da je na nastavniku posao da tu tehnologiju iskoristi za nastavu.

Ako je osnova upotrebe tehnologije internet učionica nastavnika, onda i učenici i nastavnici moraju da poznaju rad na internet učionici, kao što poznaju rad u školskoj

učionici. Internet učionice su specijalizovane platforme za učenje, koje mogu biti više ili manje specijalizovane i komplikovane.

Na grafikonu iznad navedeni su samo neki sistemi. Pored ovih navedenih, ima još preko 100 LMS-ova koji se mogu uspešno koristiti u nastavi. Razvoj LMS-a tek predstoji i pojavljivaće se novi sistemi koji su kvalitetniji i koji što vernije simuliraju rad u učionici u školi. Pored ove simulacije, ovi sistemi za učenje, za razliku od učionice, nude detaljnu statistiku rada, odnosno izveštaje iz kojih možemo izvući podatke i doneti zaključke o angažovanju učenika. Ovi kvantitativni podaci u kombinaciji sa kvalitativnom procenom aktivnosti učenika, mogu nastavniku da daju informaciju o radu učenika, koju nastavnik može da predstavi brojčanom ocenom ili kvalitetnom povratnom informacijom za učenika.

Nastavnik se ne sme vezati za konkretni alat, odnosno LMS. Mora poznavati osnove rada svakog sistema i izabrati onaj koji je optimalan za njegove učenike, njegov predmet i njegovu školu. Razvoj tehnologije doneće nam situaciju da će LMS-ovi biti vezani za VR (*Virtual Reality*) i nastavnici se moraju prilagoditi novim uređajima i softverima bez većih problema. Za nastavnika LMS mora biti isto što i internet društvena mreža za svakog korisnika interneta. Svaki korisnik interneta koji poseduje nalog na nekoj internet društvenoj mreži, koristi tu mrežu a da nije pohađao obuke za

upotrebu Fejsbuka, Instagrama ili Tvitera. Tako i nastavnik mora da koristi internet učionice.

Veb-alati za učenje

Pored platforme – internet učionice, nastavnik u svoju učionicu mora da unosi određene nastavne materijale i nastavna sredstva isto kao i u realnoj učionici u koju nastavnik donosi nastavne materijale i ima nastavna sredstva. Očigledno je da će nastavni materijali biti u digitalnom obliku, ali da bi ih kreirao, nastavnik mora da poznaje određena „onlajn nastavna sredstva”, odnosno veb-alate, aplikacije, softver i hardver.

Ne postoji zvanična i striktna podela veb-alata za izradu nastavnog materijala. Sam onlajn nastavni materijal možemo podeliti u nekoliko grupa i to:

- jednosmeran nastavni materijal,
- interaktivni nastavni materijal,
- gejmfikovan nastavni materijal,
- virtuelna realnost.

Ovo su neke od osnovnih kategorija, a ima i određenih kombinacija i podkategorija.

Jednosmeran nastavni materijal je digitani oblik nastavnog materijala koji šalje informaciju samo u jednom pravcu: **od materijala ka učeniku**. Ovo su uglavnom PDF materijali, slike, fotografije, prezentacije, video i audio materijali. Ovi materijali su uglavnom informativne prirode, odnosno predstavljaju sadržaj učenicima na niskim nivoima Blumove taksonomije.

Interaktivan nastavni materijal je digitalni oblik nastavnog materijala koji komunicira sa učenicima. To su materijali koji daju povratnu informaciju učeniku na njegovu određenu aktivnost. Tu spadaju: testovi, interaktivne slike, interaktivne vežbe, video provera znanja i dr.

Gejmifikovan nastavni materijal je materijal u digitalnom obliku, koji ima elemente igrolikog učenja, odnosno koji učenike motiviše da istražuju. Ovaj materijal je često napravljen kao gradacioni, odnosno učenike vodi kroz proces učenja prelaskom sa nivoa na nivo. Svaki prelazak na sledeći nivo edukativne igre jeste prelazak na sledeći nivo znanja.

Virtuelna realnost je digitalni prostor koji predstavlja veoma realno okruženje. Sa ovakvom karakteristikom možemo simulirati bilo koji proces i iskoristiti ga za učenje. Učenike postavljamo u situacije u koje ih ne možemo postaviti u učionici i jasno i precizno im možemo pokazati nastavne sadržaje. Virtuelna realnost će zameniti sve prezentacije i video-materijale, grafikone i šeme, čak i oblik internet učionice.

Da li sam ja nastavnik za 21. vek?

Većina nastavnika će potvrdno odgovoriti na ovo pitanje, ali da li je zaista tako. Sistem obrazovanja i nastavnička profesija je veoma kompleksan sistem i ne postoji dovoljno objektivan kriterijum po kome bismo mogli reći ko je najbolji a ko najgori nastavnik. Postoje određeni standardi koji definišu osobine kvalitetnog nastavnika, ali ništa više od toga.

Da bi neka zvanična ili nezvanična institucija mogla nekom nastavniku da dâ procenu da je nastavnik za 21. vek, najpre ta institucija mora znati šta je nastavnik za 21. vek i koje su njegove osobine, kao i način rada. To je veoma teško, jer ne rade svi nastavnici pod istim uslovima u jednom sistemu obrazovanja.

Da bismo sebi odgovorili na pitanje da li smo nastavnici za 21. vek, potrebno je da sagledamo svoju poziciju, želje, ciljeve iz dva ugla:

- unutrašnja motivacija i
- realizacija aktivnosti nastavničke profesije.

Unutrašnja motivacija

Ma koliko smatramo da se unutrašnja motivacija podrazumeva, ipak, u realnosti je puno nastavnika kojima je teško da je održe. U prethodnom periodu, danas, ali i u budućnosti, prateći prilike i dešavanja u kojima živimo, teško je očekivati da će nastavnik moći da unutrašnju motivaciju stvori spoljašnjim faktorima. Pod pojmom spoljašnji faktori podrazumevamo određeni status u društvu, poštovanje od strane svih činilaca

obrazovanja (učenika, roditelja, države), veće plate i bolji uslovi za rad. Iz tog razloga motivacija nastavnika za rad i napredovanje je na veoma niskom nivou.

Unutrašnja motivacija se gradi i razvija još pre stupanja na radno mesto nastavnika. Ako ste pohađali formalno obrazovanje, odnosno školovali ste se za nastavnika, već ste na pola puta. Takođe, oni nastavnici koji nisu pohađali formalno obrazovanje za nastavnika, a unapredili su svoja znanja i veštine tako da rade i žele da rade ovaj posao jesu na dobrom putu. Ali to nije dovoljno, jer jedno je slika o radnom mestu nastavnika, a potpuno drugo je rad na radnom mestu nastavnika.

Ako se u maju budite i pripremate za školu isto kao i u septembru sa puno elana, to znači da imate visok stepen motivacije. Ako vidite sliku šta će vaši učenici biti za 5 ili 10 godina, znači da ne radite ovaj posao od danas do sutra, već da postavljate temelje života i posla novim generacijama. Tu sliku ćete stvoriti zajedno sa svojim učenikom i slika se ne mora obistinuti, ali morate znati da vodite i da usmeravate učenike da se oni kreću ka toj slici. Ako vizuelizujete osećaj i izraz lica učenika kada čita vaš povratni komentar ili kada dobije ocenu, to znači da shvatate svoj posao, da ste svesni svoje snage i odgovornosti. Ako jedva čekate da pročitate radove svojih učenika, pogledate rešenja testa ili nekog drugog rada, to znači da želite da proverite i svoj rad i svoj učinak. Ako jedva čekate pohađanje nekog seminara, ili razmenu iskustva sa kolegama, to znači da ste svesni da će vam dodatna znanja značiti da budete bolji i da napredujete, a to znači da želite da radite ovaj posao i da ga unapređujete.

Ovo su odlike nastavnika koji imaju unutrašnju motivaciju.

Nastavničke aktivnosti

Pored unutrašnje motivacije, koja je uslov za nastavnika u 21. veku, neophodno je da svoj posao, odnosno nastavničke aktivnosti realizujete sa visokom dozom profesionalizma. Ove aktivnosti možemo podeliti u nekoliko grupa.

Lični menadžment

Radni dan, radna nedelja, mesec i godina u poslu nastavnika nije baš ista kao i kod ostalih profesija. Iako tu postoji puno fleksibilnosti, ta fleksibilnost može veoma loše da utiče na nastavnika ako je ne kontroliše i ako ne upravlja njome. Radni dan kao zaokružen ciklus nastavnika odvija se u dva dana, odnosno u danu pre realizacije nastave, kada je potrebno da se pripremi, i u danu realizacije nastave, kada pripremljene aktivnosti realizuje. Ako tako sagledamo, onda će naša radna nedelja da bude od nedelje do petka.

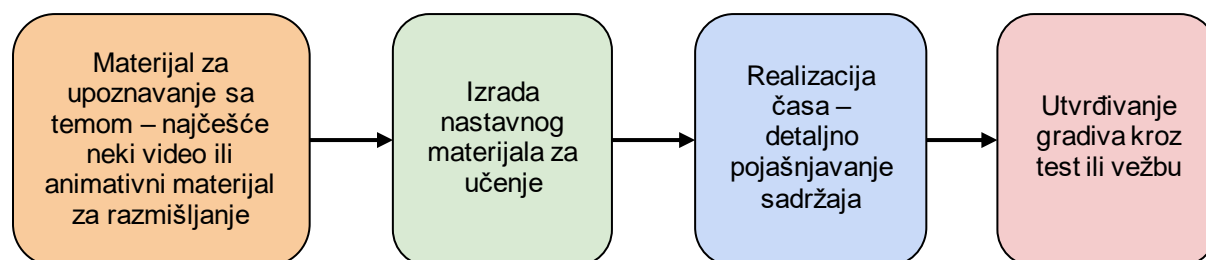
Ako u nedelju napravite svoj plan rada koji se sastoji od toga da dnevno radite 8 sati, zatim predvidite sat vremena za usavršavanje, a ostatak vremena za ostale aktivnosti i uspete da se pridržavate toga, na dobrom ste putu da budete nastavnik za 21. vek. Ovakav radni dan od 8 sati ili radna nedelja od 40 sati je teško zamisliva danas, jer

nastavnici mnogo više rade, ali to nije dobro. Nastavnik ne bi smeo da radi više od svog plana i to ne zato što je samo toliko plaćen ili tako treba, već da bi mogao da pruži kvalitet i da bude nastavnik za 21. vek.

Nedeljni plan rada napravite u nedelju i probajte da ga u potpunosti realizujete. Ako iz nekog razloga odstupite od tog vremenskog ograničenja, zabeležite koliko je to i koji je razlog i pronađite rešenje, odnosno način kako da to isto uradite za manje vremena sledeće nedelje. Time ćete biti efikasniji, zadovoljniji i pružićete više kvaliteta. Ali kako da brže realizujete određene aktivnosti i kako da budete efikasniji? Jednostavno, stručnim usavršavanjem i razvojem kompetencija.

Priprema nastave

Ako nastavu pripremate tako što najpre na papiru skicirate tok učenja, odnosno dijagram usvajanja znanja učenika, zatim istražite stručne sadržaje za učenike, pripremite im nastavne materijale i postavite na internet, Vi ste nastavnik za 21. vek. Ali sve ovo morate raditi veoma profesionalno i u određenom vremenskom roku. Da biste to uspeli, potrebno je da razvijete određene veštine, prvenstveno digitalne, i da se konstantno usavršavate. Zato je važan onaj jedan sat dnevno u ličnom menadžmentu.

Upotreba digitalnih veština

Nastavnik 21. veka smatra da osnovna pismenost obavezno sadrži i digitalnu pismenost. Za početak je važan stav nastavnika da je nemoguće kvalitetno obavljati ovaj posao bez upotrebe informaciono-komunikacionih tehnologija. Ovde ne bi smela da postoji sumnja, čak ni stav da je predmet nastavnika takav da je nemoguće upotrebiti IKT u nastavi ili da su učenici takvi da ne mogu da isprate IKT u nastavi ili da je moguće realizovati čas i bez upotrebe tehnologije. Tačno je, moguće je, ali ne u 21. veku.

Ako ste nastavnik koji redovno komunicira sa svojim učenicima preko interneta, koji tehnologiju koristi za organizaciju svog vremena i posla, Vi ste tek u osnovi nastavnika za 21. vek. Bez ovoga ne može, ali samo ovo nije dovoljno. Ako imate svoju internet učionicu, svoj blog, ako svoje časove u školi završavate sa ispisanim linkom ka sadržaju lekcije na tabli, vodite svoj *YouTube* kanal, Vi ste nastavnik za 21. vek. Ako motivišete svoje učenike da redovno koriste tehnologiju u svom radu i učenju, pravite paralelu između virtuelnog i realnog sveta i svesni ste da je tehnologija samo pomoć u nastavi, a nikako zamena za nastavu, Vi ste nastavnik za 21. vek.

Okvir za podučavanje medijske pismenosti

Maja Vasić-Nikolić se posle sedam godina života i rada u Velikoj Britaniji gde je, između ostalog, radila kao nastavnik engleskog jezika i novinara, vratila u Beograd i preuzela posao projektne menadžerke u Nezavisnom udruženju novinara Srbije. Tokom 15 godina provedenih u ovom udruženju najviše se bavila medijskim slobodama i bezbednošću novinara, za koje smatra da su suštinski povezane sa nivoom medijske pismenosti građana. Vodila je više projekata o potrebi razvoja veština za kritičko promišljanje medijskih sadržaja i razumevanja značaja prava na informisan izbor. Od 2019. godine, kao master trener projekta *Saznaj i razaznaj*, doprinela je godišnjim adaptacijama kurikuluma programa i treningu više od stotinu građana trenera.

Tačna informacija kao najvrednija valuta

Ona je to oduvek i bila: koliko je dugo trebalo našim precima da savladaju ne samo kako se pali vatra, nego i kako da to znanje prenesu drugim članovima svog plemena? Prvi znakovi i simboli iskazani izrazom lica, očima, pokretom tela, crtežom imali su za funkciju da upozore na opasnost. Već tada je tačna informacija bila najvrednija valuta – ona od koje je čoveku zavisio život. Bukvalno.

Izvor: [Smithsonianmag.](https://www.smithsonianmag.com)

Prošlo je desetine hiljada godina. Čovek je unapredio veštine prenosa informacija: od primitivnih zvukova i jednostavnih pokreta, preko crteža do jezika, od jezika do pisma. Čovek i danas traga za oruđima koja su mu potrebna da sva znanja prenese narednim generacijama i time im obezbedi bolje šanse za opstanak.

Kako se pismo razvijalo, razvijala se i svest o tome da onaj ko ume da tumači znakove, a kasnije da čita i piše, ima pristup znanju. Onaj ko ima pristup znanju, ima veće šanse da preživi, ali i dominira svojom okolinom.

Vrednost tačne informacije se nije promenila od vremena kada je čovek postao svesno biće. Ono što se promenilo je količina informacija koja ga okružuje, kao i to ko informacijama ima pristup, te ko i kako o tome odlučuje. Nekada su nam bile potrebne biblioteke da skladištimo znanja, danas sva znanja sveta mogu biti uskladištena na serverima veličine kutije bajadera. Svako ko ima pristup internetu ima pristup ogromnoj količini informacija – tu su, nadohvat ruke. Samo treba da odeš na *world wide web* i uzmeš ih.

Gomila papirića i šta sa njima?

Zamislite ovaj scenario: dobila sam na poklon milion dolara! Kako ću ih iskoristiti?

Ako sam rođena i obrazovana u razvijenoj zemlji, novac bih iskoristila kako želim: možda bih kupila imanje sa kućom na planini ili stan na moru. Pošla na put oko sveta i posetila sva ona mesta o kojima sanjarim već godinama. Možda bih osnovala fond za obrazovanje svoje kćeri, ili donirala deo novca u dobrotvorne svrhe. Ili uložila u neki biznis i zaradila. Što da ne?

Ako sam, pak, rođena na selu, možda bih investirala u imanje. Kupila bolji traktor, sagradila kvalitetniju i ekonomičniju kuću, nabavila auto ili betonirala makadam koji buši gume gostima. Uložila bih u održivo imanje, po principu permakulture i zelene energije.

I u jednom i u drugom scenariju, da bih potrošila milion dolara, moram da znam više o opcijama koje su mi na raspolaganju. Za početak, šta kaže zakon, poreska uprava, banka. Zatim, šta čini kuću kvalitetnom i ekonomičnom, i ko nudi uslugu takve adaptacije ili gradnje, koja agencija nudi putovanja oko sveta, kakva su iskustva drugih... Vrlo lako mi se može desiti da zbog sopstvenog neznanja novac potrošim, a da svoj život nisam poboljšala nimalo. Da mi kažu da sam novac *spiskala* i da bi bilo korisnije da sam ga iskoristila kao ogrev kada temperatura padne na -20°C . Istraživanja pokazuju da ljudi koji naslede ili dobiju veliku količinu novca, vrlo brzo izgube novac nepažljivo ga trošeći ili zbog loših investicija. Štaviše, jedno istraživanje je pokazalo da [trećina dobitnika na lutriji ubrzo nakon dobitka bankrotira](#).

Zamislite sad da sam dobila kofer pun tačnih informacija. Ako znam kako da koristim informacije, da u gomili identifikujem informaciju koja mi treba, mogu da je iskombinujem sa drugom i na taj način povećam svoje znanje. Na taj način mogu da

poboljšam ne samo svoj, nego i život drugih ljudi. Ako nemam veštine i znanja koje će mi u tome pomoći, kofer pun tačnih informacija za mene nema značajnu vrednost. A upravo te veštine i znanja koje nam omogućavaju da koristimo informacije za svoju dobrobit su tu. Svako od nas može da ih nauči i primenjuje, dok ne postanu deo svakodnevnog procesa razmišljanja i donošenja odluka.

Ove veštine nam omogućavaju da tačnu informaciju iskoristimo na pravi način kada treba da donesemo važne odluke. Tako ostvarujemo svoje pravo na informisan izbor. Šta to znači? Ne samo da imamo pristup informacijama, već i veštinama koje nam omogućavaju da te informacije razumemo, tumačimo i na osnovu njih donosimo zaključke i to od najjednostavnijih (Šta da doručujem?) do najsloženijih (Da li da pristanem na hirurški zahvat?). U širem društvenom kontekstu, informisan izbor predstavlja ostvarivanje demokratije: pravo na politički izbor.

Kada donosite odluku o tome da li ćete jesti jaja za doručak, pristati na operaciju i za koga ćete glasati da Vas predstavlja u Narodnoj skupštini – morate imati u vidu koje su Vam informacije dostupne, koje su Vam potrebne, kako do njih da dođete; da procenite njihovu verodostojnost i razumete ih.

Da li su jaja domaća, ili industrijska, koji im je rok trajanja, kakve su nutritivne vrednosti, kako žive koke na farmi, šta jedu, koje je boje žumance?

Da li uopšte smem da jedem jaja pošto u poslednje vreme imam neke osipe?

Koliko je operacija ozbiljna, da li se ide u punu anesteziju, koje su dobrobiti, a koje nuspojave, koliko dugo traje oporavak, koliko košta i ko je hirurg?

Kakvo je njegovo iskustvo, a kakvo iskustvo njegovih prethodnih pacijenata ima taj hirurg?

Šta konkretno nudi kandidat, a šta njegova partija?

Kakve rezultate su ostvarili do sada?

Šta su uradili za mene, moje komšije, u mojoj opštini?

Kakvu političku istoriju ima?

Za šta je u prethodnim sazivima Skupštine glasao?

Čemu se protivio?

Koja su jaja najbolja?

Otišla sam u prodavnicu da kupim jaja. Pre 30 ili 40 godina nije bilo mnogo izbora: kupiš ono što ima. Danas, kao i sa ostalim proizvodima, postoji izbor i na nama, potrošačima, jeste da izaberemo ona jaja za koja smatramo da su za nas najbolja. Ali, na osnovu čega da odlučim koja su jaja najbolja za mene?

Prosečne nutritivne vrednosti	za 100g proizvoda
Energetska vrednost	538kJ/129 kcal
Masti	7,6g
Od kojih zasićene masti	2,3g
Ugljeni hidrati	2,8g
Od kojih šećeri	0,3g
Proteini	12,3g
So	0,4g

Svakako ću pogledati koliko košta pakovanje, ko proizvodi jaja, kao i informacije o *prosečnoj nutritivnoj vrednosti*. Tamo ću naći kolika je prosečna *energetska vrednost* ne jednog, već 100 grama jaja, te koliko grama *masti* sadrži, a koliko od toga čine *zasićene masti*. Tu je i informacija o *ugljenim hidratima*, kolika je zastupljenost *šećera* u njima, te koliko na 100 grama jaja ima *proteina*, a

koliko *sol*i.

Sada imam sve informacije i nemam razloga da u njih sumnjam – neko je to izmerio, proverio i objavio. Upoređiću ih sa informacijama koje vidim na drugim paketima i odlučiti koja jaja ću kupiti.

Budimo iskreni, koliko nas zna šta ove informacije na etiketi znače? Šta je, za početak, *prosečna nutritivna vrednost*? Koliko grama teži jedno jaje? Šta su *zasićene masti* i kakve to veze ima sa kvalitetom jaja?

Sada sam u situaciji da imam tačne informacije, ali mi one ne znače mnogo – ne razumem ih dovoljno da bih donela informisanu odluku oko toga koja su jaja za mene najbolja. Na kraju se odlučujem za ona jaja koja kupujemo već godinama, ne gledam više etikete i pitam se koliko tek (ne)znaju oni koji nisu imali predmet Domaćinstvo u osnovnoj školi.

Primer je sasvim običan, svakodnevn. Verujem da i Vi, poput mene, jaja kupujete kao i većinu drugih proizvoda, bez značajnijeg udublivanja. Baviću se nutritivnim vrednostima jaja samo ako mi lekar tako preporuči. U tom slučaju, radi zdravlja, naučiću sve što će mi pomoći da razumem zašto određeni sastojci mogu da ugroze moje zdravlje i kako da ih prepoznam na šturim etiketama. Ako nam je nešto od presudnog značaja, počecemo da istražujemo da bismo saznali kako da se zaštitimo ili da napravimo najbolji izbor.

Kakve to veze ima sa medijskom pismenošću?

Prava vrednost medijske pismenosti leži u tome što su njeni principi primenjivi u svim aspektima naših života, od razumevanja etiketa na proizvodima do izbora predsednika države. Oni se svode na veštine prepoznavanja potrebe za verodostojnom informacijom, sposobnosti da se informacije skupe, razumeju, proberu i stave u kontekst drugih informacija koje su nam na raspolaganju kako bismo doneli onu odluku koja je za nas bitna.

Veštine o kojima govorimo su deo takozvanog *celoživotnog učenja*. One nam omogućavaju da razumemo svet oko sebe, predvidimo potencijalne probleme i reagujemo blagovremeno i informisano.

Imam pravo da znam!

Naravno, svako od nas je slobodan da bira o čemu će biti informisan ili će ostati neinformisan i u oba slučaja snosi posledice svog ponašanja. Ne smemo sporiti to pravo svakog pojedinca, ali mnogo je važnije insistirati na obavezi onoga ko mora da obezbedi informacije da to i učini. Uzmimo još jedan svakodnevni primer: u vrtiću koji je moja kći pohađala odlučili su da vraćaju kući svu decu čiji roditelji nisu platili troškove vrtića za prethodni mesec. Pošto se javila treća majka i rekla da je glavna sestra odbila da primi njeno dete, našla sam ugovor koji svaki roditelj potpisuje sa ovom ustanovom. U kratkom dokumentu nije bilo reči o ovakvoj meri. Otišla sam u vrtić do glavne sestre i dala joj ugovor na uvid sa napomenom da je, po mom saznanju, u pitanju tipski ugovor. U skladu sa njim vrtić jednostavno ne može da odbije prijem dece čiji roditelji u prvoj nedelji tekućeg meseca nisu platili usluge za prethodni. Pošto su roditelji, naoružani ovom informacijom, počeli da dolaze kod glavne sestre, praksa odbijanja dece je prestala za dan i po.

Ne treba sebe da smatrate za cinika kada primetite da postoji neka neodređenost u praksi kako institucija, tako i vršilaca različitih usluga da nas ne informišu baš do kraja. Suočeni sa sve većim zloupotrebama neobaveštenosti građana od strane pružalaca usluga, [Udruženje za zaštitu potrošača „Efektiva”](#) pruža usluge savetovanja. Na svom sajtu navodi koje sve informacije pruža. Bez ovih osnovnih informacija potrošači ne mogu da ostvare svoja puna, zakonom garantovana prava, za koja najčešće ne znaju.

Kada su u pitanju državne institucije, tu je [Poverenik za informacije od javnog značaja](#), bez koga novinarski rad ne bi bio moguć. Ne morate biti novinar da bi na osnovu *Zakona o slobodnom pristupu informacijama od javnog značaja* tražili informaciju o tome kako škola troši budžet da bi odlučili da li treba ili ne treba slati dete u školu sa toalet papirom i sapunom. Na sajtu Poverenika postoje i video-tutorijali o mandatu ove institucije.

Nekom moramo verovati

Kao što smo videli prilikom kupovine jaja, informisan izbor može biti iluzija. Zašto? Jednostavno, osim toga što nam informacije bez prethodnog znanja i konteksta ne znače mnogo, količina informacija kojoj smo svakodnevno izloženi čini gotovo nemogućim zadatak da razaznamo šta jeste, a šta nije istina, šta od toga jeste, a šta nije važno za nas. Često prihvatamo informacije kao istinite i njima se vodimo. Tako ćemo raditi onako kako su naši roditelji radili, prihvatati kao tačne informacije koje nam

nude osobe (ili mediji) sa kojima se slažemo i vrednosno su nam bliske (fenomen pristrasnog potvrđivanja, o čemu će kasnije više biti reči) ili ćemo poslušati autoritete, jer oni znaju šta treba učiniti.

Kako skidate temperaturu detetu? Alkoholom, kao moja majka meni? Krompirima, kao suprugova njemu? Ili hladnim oblogama i puštanjem tela deteta da se samo bori sa temperaturom sve dok ne pređe 38,4°C, a onda mu date brufen ili eferalgan, kao što kaže naša pedijatrica?

U našem slučaju, odlučili smo se za pedijatra. Ne sami od sebe, već po savetu patronažne sestre koja je, prilikom posete pred termin porođaja, rekla nešto što nam je zaista mnogo pomoglo kada se dete rodilo:

Vidim, čitate knjigu „Šta da očekujete u prvoj godini”. Dobra je, ali poslušajte me: kada beba dođe, nećete znati šta vas je snašlo. Svako će vam davati savete, internet je pun foruma, babe će pričati jedno, komšinice drugo i izgubićete se. Bićete pod stresom, nećete znati kuda da se okrenete... Izaberite par izvora, kojima zaista verujete, koji su pouzdani i neka vas oni vode.

Naravno, bilo je tačno kako je patronažna sestra rekla, ali smo posle sedam dana zaustavili sve, vratili babu kući i odabrali par izvora informacija kojima verujemo. Potom smo upoznali pedijatricu koja je postala prva, ali ne i jedina osoba kojoj se obraćamo kada imamo pitanja u vezi sa zdravljem naše kćerke.

Svako od nas se, sasvim prirodno, prepušta bujici informacija kojoj smo izloženi. Istraživanja su pokazala da mlada osoba, u proseku, [vidi više od 3.000 reklama dnevno](#) preko televizije, interneta, bilborda i magazina. To ne znači da će kupiti 3.000 proizvoda dnevno, ona će proći kraj reklama, često nesvesna da su tu, a na to šta će kupiti ipak će više uticati društvo. Ali, ta osoba će morati da procesuiraj još gomilu informacija u vezi sa, recimo, porodicom, školom, poslom, koncertima, žurkama i da donese stotine odluka u jednom danu. Ona neće ići u detalje proveravajući svaku informaciju koju dobije. To, osim što je nemoguće, nije ni poželjno ako ne želite da poludite.

Što ranije prihvatimo principe medijske pismenosti i što više primenjujemo veštine koje ona nudi, proces donošenja informisanih odluka postaje deo nas. Kao i sa drugim veštinama i učenjem generalno, kada znanje prihvatamo i primenjujemo, skupljamo neprocenjivo iskustvo koje gradi naše navike. Kada ih prihvatimo, principi medijske pismenosti postaju deo našeg načina života. Učimo iz iskustva, i kada smo suočeni sa problemima, naše iskustvo će nas automatski preusmeriti ka određenim rešenjima. Ono će nas uputiti ka izvorima informacija koji su se u prošlosti dokazali kao verodostojni, ili će nas odvratiti od nekih zbog toga što su dokazano neverodostojni i zbog njih smo pretrpeli štetu.

Fenomen *lažnih vesti*

Jedan od ključnih principa medijske pismenosti, kritički pristup informacijama, traži od nas da propitujemo pre nego što prihvatamo i da naučimo da ocenimo kome možemo da verujemo i zašto. U eri *lažnih vesti* to je svakako izazov.

Lažna vest je termin koji je Donald Tramp, nezadovoljan načinom na koji mediji izveštavaju o njemu, učinio svetski poznatim. Skoro i da nije bilo konferencije za štampu na kojoj, umesto da odgovori na pitanje koje mu se ne sviđa, predsednik SAD ne uperi prstom u novinara i ne kaže: *Fake news!*

Međutim, čovečanstvo je za ovaj fenomen znalo i mnogo pre predsednika Trampa. U svojoj knjizi [Najveće laži istorije](#), Vilijam Vir navodi da je u 13. veku pre nove ere Ramzes Veliki širio laži kako bi prikazao Bitku za Kadeš kao neverovatnu pobedu za Egipat. Izabela Kaminski za *Fajnenšel tajms* (*Financial Times*) piše da je Marko Antonije svojim samoubistvom verovatno postao prva žrtva kampanje blaćenja. Pored ovih primera, Vikipedija nudi niz drugih, praveći zanimljiv prikaz istorije lažnih vesti od kada postoji pisana reč.

Da li se i šta promenilo u razmaku od par hiljada godina? Da li možemo da kažemo da su građani Rimskog carstva bili manje obrazovani, manje vešti u tumačenju informacija? Da su bili skloniji da prihvataju laži i špekulacije? Ipak, oni su verovali u mitove i legende... Što ne bi i u Oktavijanove reči? Da li smo danas drugačiji?

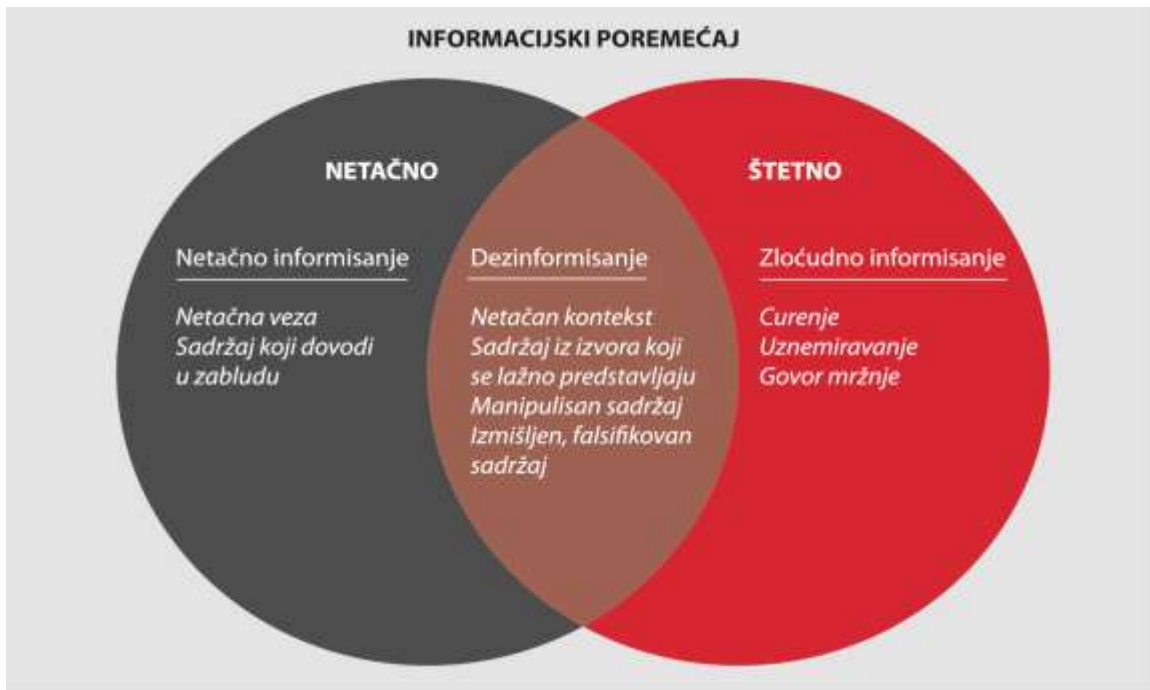
Plašim se da je odgovor na ovo pitanje: ne, mi nismo mnogo drugačiji od Rimljana četrdesetih godina pre nove ere. Ono što je drugačije je svet u kojem živimo. U 21. veku slogane i priče protiv Marka Antonija zamenile bi objave na društvenim mrežama i sadržaji u klasičnim medijima. Oktavijanovi ciljevi bi verovatno bili ambiciozniji, a sredstva koja koristi dalekosežnija i efikasnija. Fenomen *lažnih vesti* je danas daleko prisutniji i opasniji, a posledice se tiču svih nas. Kao nekada, i danas se režimi menjaju dobro planiranom komunikacijskom strategijom čija osnovna mera podrazumeva kontrolu proizvodnje i distribucije informacija. U svojoj suštini, strategije za prodaju namirnica, veš-mašine, aranžmana za letovanje, vakcina i drugih lekova se ne razlikuje mnogo. Postoji, međutim, bitna razlika: danas svako od nas može da nauči kako da *tumači* informacije, da usvoji i primenjuje veštine koje mu pomažu da razazna koja je informacija verodostojna, da donosi informisane odluke, čak i u doba opšteprisutnih *lažnih vesti*.

Lažna vest se najjednostavnije može definisati kao netačna ili obmanjujuća informacija koja je **predstavljena** kao vest. Međutim, mnogi novinari i stručnjaci smatraju da je vest po definiciji tačna, te odbacuju ovakvu definiciju. *Ako nije istinita, onda nije vest* – napisao je izvršni urednik i direktor medija *Herald tribjun* (*Herald Tribune*), Metju Sauer, a Džuli Poseti, sa *Oxford University's Reuters Institute for the Study of Journalism*, pored toga, dodaje i bitnu distinkciju koju često zaboravljamo:

Vest je proverljiva informacija koja je podeljena zarad javnog interesa.

Ovi, i drugi stručnjaci, sa pravom uvode termin *informacijski poremećaj* i razlikuju tri osnovna tipa tog poremećaja:

- **Netačne informacije:** lažne informacije se razmenjuju, ali bez namere da se nanese šteta.
- **Dezinformacije:** lažne informacije se svesno razmenjuju da bi se izazvala šteta.
- **Zlonamerne (zloćudne) informacije:** razmenjuju se istinite, verodostojne informacije da bi se nanela šteta, najčešće tako što se informacije koje je trebalo da ostanu u sferi privatnog ubacuju u javnu sferu.

U rezimeu publikacije [Informacijski poremećaj: ka interdisciplinarnom okviru za istraživanje i kreiranje sektorske politike](#) stoji:

Iako je istorijski uticaj glasina i izmišljenog sadržaja dobro dokumentovan, iznosimo tezu da savremena društvena tehnologija dovodi do toga da smo svedoci nečeg novog: informacionog zagađenja u globalnim razmerama; složene mreže motiva za stvaranje, emitovanje i konzumiranje tih „zagađenih” poruka; mnogo vrsta sadržaja i tehnika za promovisanje sadržaja; bezbrojnih platformi koje objavljuju i reprodukuju taj sadržaj i vrtoglave brzine komunikacija između pouzdanih i ravnopravnih sistema.

Teško je izmeriti posredan i neposredan uticaj zagađenja informacija. Još smo u najranijoj fazi razumevanja njegovih posledica. Otkako su obelodanjeni rezultati glasanja za Bregzit u Ujedinjenom Kraljevstvu, podaci o pobedi Donalda Trampa na predsedničkim izborima u SAD i nedavna odluka Kenije da poništi rezultate nacionalnih

izbora, mnogo se diskutovalo o tome kako informacijski poremećaj utiče na demokratiju. Međutim, ono što izaziva veću zabrinutost jesu dugoročne implikacije kampanja dezinformisanja koje su kreirane upravo da izazovu nepoverenje i zbuñjenost i da zaoštre postojeće društveno-kulturne podele pomoću nacionalističkih, etničkih, rasnih i verskih napetosti.

Odakle ćemo, onda, početi da se bavimo informacionim zagađenjem?

Počecemo od sebe!

Ako razumemo zašto je važno biti dobro informisan, razlikovati tačne informacije od netačnih, razaznati dezinformaciju ili zlonamernu informaciju, možemo se odupreti tom zagađenju. Da bismo dotle stigli, potrebno je da razumemo šta je sve medij, kako medijski sadržaji utiču na naša osećanja, formiraju naša mišljenja i utiču na odluke koje donosimo. Upravo u tim veštinama, koje se mogu naučiti, vežbati i prenositi drugima, leži vrednost medijske pismenosti.

Zašto (medijska) pismenost?

Kada pitam šta je medij, većina mojih prijatelja kaže televizija, štampa, radio. Započne se razgovor o internetu, društvenim mrežama, a poneko kaže i knjiga, udžbenik, bedž koji nosim, stil oblaćenja, prsten na domalom prstu, pa čak i majica sa natpisom. Svi su u pravu – sve što prenosi poruku drugoj osobi, osobama ili široj javnosti je medij.

Pismenost je, s druge strane, sposobnost prepoznavanja, razumevanja, tumaćenja, stvaranja, komuniciranja i računanja, korišćenjem štampanih i pisanih materijala povezanih sa različitim kontekstima. Pismenost uključuje kontinuitet učenja u omogućavanju pojedincima da postignu svoje ciljeve, razviju svoje znanje i potencijal i da u potpunosti učestvuju u svojoj zajednici i širem društvu (Izvor: [UNESCO, 2004; 2017](#)).

Kada ukrstimo pojam medija i pismenosti, dobijamo *medijsku pismenost*, a iz gornjih navoda naslućujemo šta ovaj pojam podrazumeva. Pre nego što navedemo definiciju medijske pismenosti, hajde da vidimo šta to medijska pismenost nije. Na [sajtu Centra za medijsku pismenost](#) navodi se:

- Blaćenje medija **nije** medijska pismenost, međutim, medijska pismenost ponekad uključuje kritiku medija.
- Samo proizvodnja medijskih sadržaja **nije** medijska pismenost, iako bi medijska pismenost trebalo da uključuje i njihovu proizvodnju.
- Samo predavanje (držanje časa) sa korišćenjem video-zapisa, CD-ROM-ova ili drugim posredovanim sadržajem **nije** medijska pismenost; mora se predavati i o medijima.

- Jednostavna pretraga za političkim programima, stereotipima ili lažnim predstavljajima **nije** medijska pismenost; trebalo bi istražiti sisteme koji čine da te predstave izgledaju „normalno”.
- Gledati na medijsku poruku ili iskustvo njenog čitanja iz samo jedne perspektive **nije** medijska pismenost jer medije treba ispitivati sa više pozicija.
- Medijska pismenost **ne znači** „ne gledaj”; medijska pismenost znači „pažljivo gledaj, kritički razmišljaj”.

Na istom sajtu, autori navode je važno razumeti da medijska pismenost nije „zaštita” dece od neželjenih poruka, te da su mediji toliko ukorenjeni u našem kulturnom miljeu da su postali naša kultura.”

Centar za medijsku pismenost još [definiše medijsku pismenost i kao pristup obrazovanju 21. veka](#). *Ona pruža okvir za pristup, analizu, procenu, stvaranje i učestvovanje u porukama u raznim oblicima – od štampe, video-zapisa do interneta. Medijska pismenost gradi razumevanje uloge medija u društvu, kao i osnovne veštine ispitivanja i izražavanja koje su neophodne građanima demokratija.*

Bez veština koje nam pomažu da postavljamo odgovarajuća pitanja, prepoznamo prave odgovore i identifikujemo zablude, i korene tih zabluda, te povezujemo složene ideje, naš život u 21. veku biće sputan, a naša radoznalost neotkrivena i nerazvijena. Bez tih veština, naše pravo, donekle i obaveza, da propitujemo i zahtevamo odgovore na pitanja od javnog interesa, i od životnog značaja za nas same, neće biti ostvareno. Za većinu građana, bez ovih veština, 21. vek će bit korak unazad.

Nema glupih pitanja!

Negde u drugoj godini srednje škole, 1992. godine, na času srpsko-hrvatskog jezika radili smo novinarsku formu. Kada su vam roditelji novinari, kao i svi koje poznajete od rođenja, pitate se zašto se ovako nešto radi u srednjoj školi. Ali, učili smo da vest čine tačni, blagovremeni i objektivni odgovori na šest pitanja:

- Ko? (O kome je reč?)
- Šta? (Šta se dogodilo?)
- Gde? (Gde se dogodilo?)
- Kada? (Kada se dogodilo?)
- Kako? (Kako se dogodilo?)
- Zašto? (Zašto se dogodilo?)

Svako od nas je seo i napisao domaći, čak smo imali i pismeni sa tom temom. Međutim, mislim da je to bio i jedini čas tokom kojeg smo razgovarali o tome šta je vest, koje elemente treba da sadrži i kako se piše, bez preko potrebne dublje analize uloge

medija i vesti u svetu oko nas. A svet oko nas je tada bio svet rata i raspada bivše SFRJ tokom kojeg su mediji svih strana imali sramnu ulogu, a čije posledice i dan-danas osećamo. Da li je profesorka smatrala da je učinila dovoljno, i pustila nas da koristimo stečena znanja u tumačenju onoga što nam se dešava ne znam, ali sam uverena da bi naši životi bili značajno drugačiji da su naši roditelji bili medijski pismeni (za više informacija o ulozi medija tokom rata devedesetih pogledati knjigu Marka Tomsona: „Kovanje rata: mediji u Srbiji, Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini”).

Mislím da ovo moje uverenje ide ruku podruku sa idejom da odgovori na prvih pet pitanja nisu dovoljni da budemo zaista informisani. Dodajte i nesagledive mogućnosti manipulacija prilikom odgovaranja na pitanje *zašto?* i javiće vam se crv sumnje. I tu je ključ – da bismo razumeli svet oko nas konzumirajući medijske sadržaje, moramo da negujemo naviku postavljanja pitanja. Ovo je naročito važno ukoliko dobijamo poruke u vezi sa nečim što je od značaja za naš život. Zapitajte se:

- Da li je poruka koju dobijam informacija o nečemu ili nečije mišljenje o tome?
- Ko je izvor te poruke?
- Koji medij plasira poruku? Znam li ko stoji iza tog medija?
- Koje tehnike je medij koristio da bi privukao moju pažnju? Na koji način je poruka predstavljena?
- Zašto me je baš ta informacija privukla, a neke druge nisu?
- Da li moje poreklo, vrednosni sistem i iskustvo utiču na način na koji tumačím poruku?
- Da li drugi ljudi razumeju ovu poruku drugačije od mene? Na koji način? Koju publiku ova poruka „cilja”?
- Koji se stavovi, vrednosti i ideje promovišu u poruci? Da li je nečije mišljenje ili neki događaj izostavljen? Čije, šta? Zašto?
- Zašto je ova poruka uopšte poslata? Zašto baš sada? Ko ima najviše koristi od slanja? Koja je njena pozadina, odnosno pozadina teme kojom se bavi?
- Koja je svrha ove poruke? Koje efekte teži da postigne? Da li me ona informiše, zabavlja, uverava ili je pak kombinacija sve tri namere? Koji su motivi onoga ko šalje?
- Šta dalje da radim sa dobijenom informacijom?

Ova [lista](#) sadrži kombinaciju različitih pitanja koje treba sebi postavljati kada čitamo o nečemu što nam je zaista važno. Razvijana su kao pandan standardnim novinarskim pitanjima, ali u poslednjih par decenija istraživači sve češće postavljaju i [još jedan set pitanja](#):

- Kako se osećam dok čitam ovu poruku?
- Kako se osećam posle čitanja?

- Zašto je to tako?
- Da li je to namera autora poruke i, ako jeste, zašto?

Stalno postavljanje pitanja nije popularno. Ako se nekome desilo da dobije komentar: „A opet ova što stalno nešto pita!”, desilo se meni. Međutim, nijedno pitanje nije glupo. Glupo je to što se radoznalost (upitanost), jedna od najvažnijih ljudskih osobina koja nas tera napred, i dalje guši, umesto da se podstiče. Razlozi za to su mnogi, te ne možemo ulaziti detaljno u njih ovde pa ćemo se zadržati kod navike postavljanja pitanja koja su primenjiva kod tumačenja svih poruka, bilo da su one nama prenesene putem tzv. tradicionalnih medija, novih medija ili pak kroz udžbenike, literaturu, muziku, modu. Kao primer koristićemo medijski sadržaj koji često zovemo *vesti*.

Kada vesti čitate ili ih slušate, koristeći bilo koji medij, vi konzumirate izveštaje medija o nekom događaju, zar ne? Pa, ne baš.

Neka istraživanja procenjuju da izveštavanje čini oko 50% sadržaja koji su prikazani kao vesti. Ostatak sadržaja koji prihvatamo kao informisanje, najčešće je strateški gurnuto u medije, ponuđeno, plaćeno, ili podmetnuto. Pažljivo razvijani od strane PR profesionalaca, ovi sadržaji za osnovni cilj imaju da nas ubede u nešto, odnosno zastupaju interes jedne strane, što je direktno u sukobu sa principima novinarstva i izveštavanja u javnom interesu.

Kao i informisanje, i ubeđivanje ima za svrhu da informiše i objasni. Međutim, dok informativni sadržaj ne nudi rešenja, ubeđivanje je vođeno namerom da koristeći ubeđivačke tehnike izazove (motivise) promenu ponašanja ili mišljenja (stava) pojedinca ili grupe.

Kako prepoznati takve vrste sadržaja? U okviru kurikuluma za trenere iz polja medijske pismenosti, organizacija IREX nudi praktične markere koji nam pomažu da razaznamo koje vrste sadržaja nam mediji nude.

Najnoviji podaci za Srbiju

Još 1.523 novoobolela, 19 preminulih, 176 na respiratorima

U Srbiji su u poslednja 24 sata registrovana 1.523 novozaražena od korona virusa i 19 preminulih.

Izveštavanje je vrsta medijskog sadržaja koja ima za cilj da informiše. Ovakav sadržaj je sačinjen uglavnom od činjenica, autor je neutralan i pruža opis, poređenja i mišljenja relevantnih sagovornika. Prilikom izveštavanja, autor svoje mišljenje zadržava za sebe. Efekte koje najčešće izaziva su dalje interesovanje za temu, radoznalost, učenje. U sledećem tekstu naći ćete [primer izveštavanja](#).

Mišljenje (komentari, kolumne) je forma ubeđivanja u kojoj autor iznosi svoje mišljenje, ponekad potkrepljeno činjenicama. Stav autora je uvek pozitivan ili negativan i on želi da utiče na ono u šta verujete. Koristi argumente, opise, poređenja, apeluje na emocije čitaoca i neretko izaziva strah, ljutnju ili zabrinutost (ali ne samo to). Ovaj tekst sadrži mišljenje autora o onome što se dešava sa našim zdravstvenim sistemom, vakcinacijom protiv kovida i iz samog imena feljtona jasno je da je u pitanju [primer komentara](#).

Oglašavanje (reklama) je takođe forma ubeđivanja koja, koristeći mišljenja trećih lica ima za cilj da utiče na stavove građana u vezi sa nekim proizvodom ili uslugom koju treba da kupe. Uvek je pozitivno i funkcioniše tako što kod korisnika izaziva želju, radost, zabrinutost, nudi rešenja. Ono se obraća našim željama koristeći, često nerealne ali željene, rezultate ilustrovane privlačnim slikama i/ili muzikom.

Reklama koju možete pogledati na linku je veoma očigledan primer korišćenja tehnika manipulacija osećanjima. Usmerena je prema penzionerima koji nemaju dovoljno novca da kupe svojim unucima sve što žele i nude kredit. Poruka koja je utkana u ovaj video je izazvala negativne komentare zbog toga što nam govori da se ljubav unučadi kupuje, te da ako novca nemamo da bi nas unučad volela, moramo da uzmemo kredit koji banka nudi povoljno. Evo jedne [kratke analize](#) ove i drugih reklama i tehnika koje se koriste.

Društveno odgovorno oglašavanje je vrsta oglašavanja koja ima za cilj da promeni način na koji se ponašamo zarad našeg dobra ili dobra društva. Koristeći altruizam, brigu, strah, zabrinutost, često pozajmljuje tehnike iz komercijalnog oglašavanja ali se obraća našem osećaju za moral, empatiju, odgovornost, želji za sopstvenim razvojem. Stav autora je ili pozitivan (prevencija, rešavanje problema) ili negativan u odnosu na problem kojim se bavi. U primeru je Ivana Španović dala svoj lik, reči i delo kao

podršku širenja svesti o važnosti donorstva i vrednosti života. Ovu kampanju je organizovalo Ministarstvo zdravlja i *Hemofarm fondacija*, deo poznate farmaceutske kompanije. Iako je, pre svega, ovo primer društveno odgovornog oglašavanja, ova reklama je zanimljiva zato što predstavlja i [primer PR-a](#) i za našu atletičarku i za kompaniju *Hemofarm*.

PR (public relations) sadržaji su mišljenja koja nas takođe ubeđuju, ali ne da kupimo određeni proizvod, već celu kompaniju. Svrha ovakvih sadržaja je da utiče na način na koji razmišljamo o određenoj firmi, da izaziva pozitivna osećanja i asocijacije sa ciljem da razvije lojalnost prema firmi ili dobru reputaciju. U medijima koji poštuju Kodeks novinara Srbije, kraj ovakvih sadržaja se nalazi jasna naznaka da je u pitanju PR tekst kako bi čitaocima skrenuli pažnju. Ovakvi sadržaji, kao i oglašavanje, plaćeni su od strane firme. U donjem tekstu „MK grupa” demonstrira svoju podršku roditeljima, te ojačava imidž firme koja *brine o svojim*. [Ono što je sporno](#) jeste to što sam tekst nigde ne sadrži informaciju da je u pitanju PR sadržaj.

Novorođenim bebama devet miliona dinara: MK grupa pomaže roditeljima

Novosti online | 18. decembar 2019. 11:12 | Komentara: 0

"MK grupa" nastavila tradiciju da nagradi svoje zaposlene koji su postali roditelji. Ove kalendarske godine 165 porodica dobilo novac. Za tri godine dali 26 miliona dinara

Kada je u pitanju prethodni primer, mi sada znamo da je Ivana Španović donor, da će njeni organi posle njene smrti biti iskorišćeni da spasi nečiji život. Kakvu god sliku o Španovićki imali ranije, teško da nećemo pomisliti da je plemenita što se na to odlučila i što je podržala ovu kampanju. *Hemofarm*, s druge strane, pokazuje da je u pitanju firma koja nema za cilj samo da proda lekove građanima, već kroz aktivnosti Fondacije aktivno ukazuje na probleme sa kojima se osobe kojima je potrebna transplantacija suočavaju i poziva nas na akciju. Zato što brine o nama svima. Ključna razlika je u tome što je u ovom primeru jasno šta je namera i Ivane Španović, i *Hemofarma* i Ministarstva.

Propaganda je forma ubeđivanja koja koristi mišljenje osoba od autoriteta (najčešće o politici), ali žonglira činjenicama, manipuliše uz pomoć simbola i stereotipa kako bi evocirala osećanja poput ponosa, pripadnosti, ljutnje, želje da se nešto uradi, mržnje, straha, užasa i slično, da utiče na naše političke stavove i izbore, ili da nam ih nametne. Ova vrsta sadržaja je gotovo uvek pozitivna ili negativna u odnosu na temu i sadrži elemente uvreda, insinucija, preterivanja, odvlačenja pažnje, te neprekidnog ponavljanja kako bi uticao na naše političke

stavove i izbore ili ih, pak, nametnuo. Primer naslovnice *Informera* ispunjava sve uslove da se nazove propagandom, a informacija da je istog dana izašlo izdanje u kojem je broj od 100.000 gastarbajtera ušlo u Srbiju povećan na 200.000 samo učvršćuje ovu ocenu. Na [sajtu FakeNews](#) možete videti obe naslovnice.

Osećam, dakle postojim

Kada postavljamo pitanja, dobijamo odgovore i procesuiramo ih intelektualno. Međutim, postoji ono što intelektualno, ili racionalno, ne možemo u potpunosti da ispratimo, a to su naša osećanja. Sve vrste sadržaja u određenoj meri izazivaju osećanja u onome ko ih konzumira. Kao što smo videli na gornjim primerima, osnovno oružje ubeđivanja je manipulacija osećanjima. To nije uvek loše.

Na donjem linku možete pogledati reklamu za koju kažu da je pre trideset godina naterala ljude da vezuju sigurnosni pojas. Ono što je ovu reklamu učinilo uspešnom jeste nedvosmislena manipulacija osećanjima gledalaca. Evo [linka ka reklami](#).

Kako se osećate?

Izdvojte još par minuta i pogledajte noviju reklamu koja ima isti cilj, koristi iste tehnike, ali izaziva drugačija osećanja. Obratite pažnju na boje, muziku, svetlo i aktere. Evo [linka ka reklami](#).

Kako se osećate?

Druga reklama me uvek dovodi do suza, dok je me je prva šokirala prvi put kada sam je gledala.

Bez naših osećanja, želja i strahova, manipulacije ne bi funkcionisale. Koliko puta vam se desilo da zavolite nekog autora toliko da ste pročitali skoro sva njegova dela i ažurno pratite intervju? On vaše misli tako lepo sroči u reči, daje im značenje kakvo ste im namenili, ali niste umeli da se izrazite. Onda vam prijatelj jednog dana kaže da nekritički prihvatate stavove tog autora i počinjete da zvučite kao on. Sada imate mišljenje o stvarima o kojima nikada niste razmišljali, a obrazlažete ga citirajući svog omiljenog pisca.

Međutim, kada vas prijatelj upozori na to da vaš omiljeni autor u poslednje vreme ima izjave koje se graniče sa teorijama zavere ili govorom mržnje, odlučćete da malo bolje istražite stvar. Nažalost, vrlo je velika verovatnoća da ćete naći više informacija koje potvrđuju vaše pozitivno mišljenje o njemu, nego onih koje ga opovrgavaju. Ova pojava se zove [pristrasno potvrđivanje](#) (eng. *confirmation bias*). Mi jednostavno imamo tendenciju da nesvesno, prilikom pretraga, uzimamo u obzir one informacije koje će potvrditi naše, već izgrađene, stavove ili da one informacije koje to ne čine, tumačimo pogrešno da bi sami sebe uverili da smo u pravu. Ovaj problem je prepoznat u naučnoj zajednici u kojoj se neretko dešava da naučnik nesvesno previdi neke podatke ili ih tumači u korist svoje ideje. Kako bi se ovaj, ali i drugi rizici smanjili, u naučnom svetu uvek je neophodan *peer review*, odnosno evaluacije istraživanja od strane kolega sa istim kompetencijama. U nenaučnoj zajednici, ovaj proces je sličan vežbi *Đavoljev advokat* u kojoj se namerno stavljamo u cipele protivnika našeg stava i napadamo svoje mišljenje sa više strana kako bismo ga opovrgli. Na taj način dobijamo uvid u različita mišljenja, uglove gledanja i sagledavamo svoje stavove objektivnije.

Zajedno smo slabiji

Propitivanje i svest o navedenim mehanizmima još više dobija na važnosti u doba društvenih mreža.

Prilikom razvoja i promocije društvenih mreža poput Fejsbuka, akcenat je bio na vrednosti koju one donose u vidu povezivanja, prilagođavanju potrebama korisnika i slično. Ove odlike društvenih mreža ne bi bile moguće da ne postoje algoritmi. U pitanju je softver koji prati naše ponašanje onlajn, pamti ga, analizira i predlaže nam sadržaje za koje je *zaključio* da bi nas interesovali. Algoritmi kontrolišu koje informacije ćemo da vidimo, od postova na društvenim mrežama, rezultata Gugl pretrage do proizvoda u onlajn prodavnicama.

Sigurno vam se desilo da pošto provedete desetak minuta u potrazi za, recimo čizmama za sneg, preko Gugl pretraživača, pa se ulogujete na svoj Fejsbuk nalog

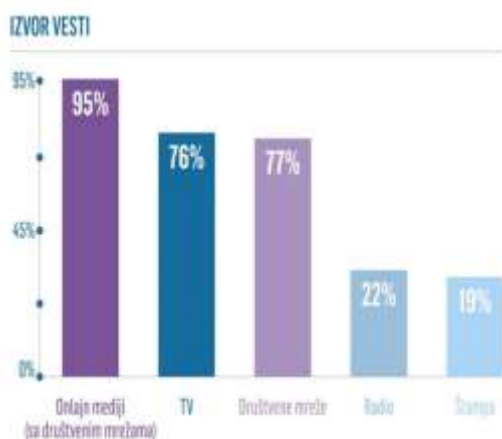
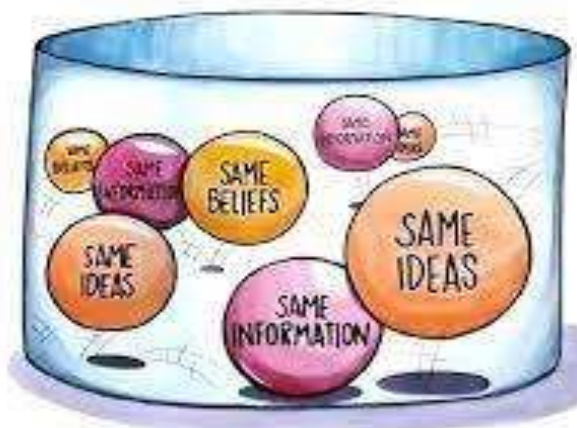
dobijete reklamu za zimske čizme? Na taj način otkrivete prodavnicu sa dobrim cenama i lepim modelima i – eto novih čizama. Svi su srećni, svi zadovoljni.

Ako, poput mene, gledate *Dodo* video-priče o kucama na mom *fidu* će se stalno pojavljivati kuce i mace koje su srećno udomljene. Iskreno, bude mi drago svaki put kada vidim srećan kraj, znam otkud taj video na mom *fidu* i nemam ništa protiv.

Na isti način funkcioniše [algoritam](#) koji koriste Gugl, Jutjub i veliki broj onlajn prodavnica. U poslednjih nekoliko godina, pažnja javnosti se sve više okreće ka činjenici da ovakav pristup korišćenju algoritama (koji su samo po sebi izvrstan alat za razvoj i učenje) zapravo ograničava pristup raznolikim informacijama na uštrb profita.

Sve što vidite na Fejsbuku, Tviteru, Guglu, i praktično svuda (na vebu) jeste rezultat rada algoritama koji su dizajnirani da nas drže uposlenim.

U tom procesu, koristeći i, fakički, hraneći *pristrasno potvrđivanje*, društvene mreže nam nude slične sadržaje, ili one koji podržavaju naše stavove, stereotipe i vrednosti. Odjednom se nađemo u informacionom mehuru u kojem nam niko ne protivreči, svi smo slični, osećamo se dobro u grupi, samopouzdanje nam raste i lepo nam je. Takav mehur sputava naš razvoj, ne širi naše znanje, već ga – što je u suštij suprotnosti sa originalnom idejom *world wide weba* – sužava. (Izvor: [Sarharibhakti](#))

Imajući to na umu, rezultati istraživanja koje je u julu 2020. godine sproveo [Centar za medije](#) Fakulteta političkih nauka postaju još značajniji. Rezultati pokazuju da 77% građana Srbije koristi upravo društvene mreže kao izvor vesti.

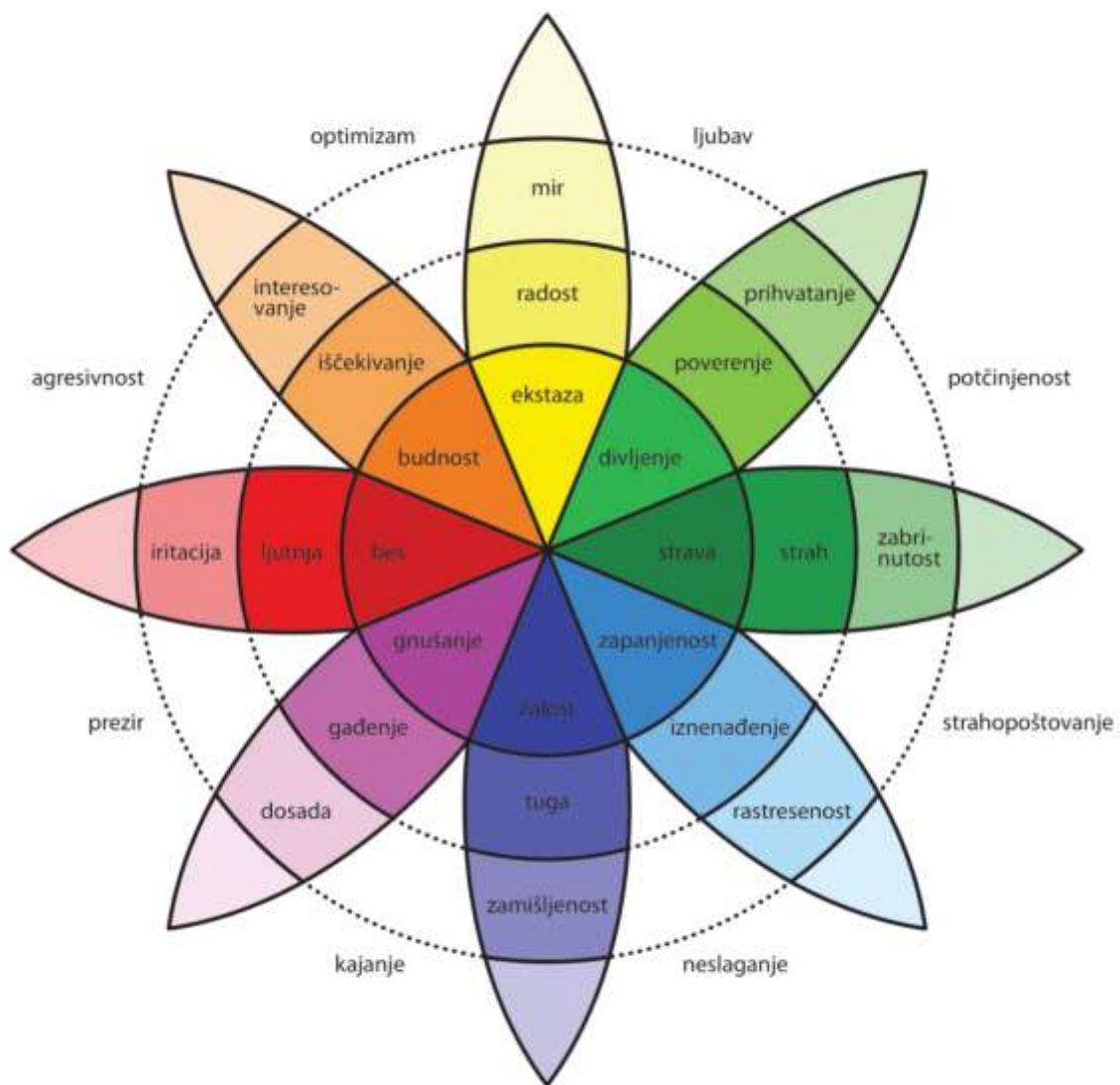
Logično pitanje koje se postavlja je: o čemu je 77% naših građana informisano ako znamo da algoritmi umesto nas odlučuju šta je nama bitno, a algoritme programiraju velike *tech* kompanije sa ciljem da nas zadrže kao korisnike i povećaju svoj profit?

David protiv Golijata

Ljudska osobina da osećanja prevladavaju racionalno u nama predstavlja odličan teren za one koji žele da utiču na nas. To je neiscrpan resurs i stručnjaci ulažu velika finansijska sredstva, napore i vreme pokušavajući njime da ovladaju – da nam prodaju uslugu, stvar, namirnicu, ideju, vrednost, političku partiju...

Dobri stratezi nikada ne prodaju proizvod, već osećanje. Oni vrlo dobro znaju da kada upadnemo u kovitlac osećanja više ne možemo racionalno da tumačimo poruke koje dobijamo. Samim tim, oni znaju da nam je teško da donosimo racionalne odluke. Od toga da li mi treba nova krema za lice (da bih bila lepa, mladolika, da momci gledaju za mnom, kao curu sa reklame, znači – srećna i zadovoljna), preko empatije i altruizma moje drugarice koja uvek uplati novac kada vidi sliku namučenog deteta (i oseća se dobro i ispunjeno zbog toga što je nekom pomogla) do pojedinca koji će fizički nasrnuti na pripadnika LGBT populacije i povrediti ga (zato što su oni bolesnici, a on mora da štiti svoj ponos i rod).

Već spomenuta organizacija, IREX, razvila je kurikulum za obuku u oblasti medijske pismenosti i u prvi plan stavila upravo veštinu prepoznavanja manipulacije osećanjima. Svoje polaznike pozivaju da *provere* svoja osećanja, odnosno preuzmu kontrolu nad njima pre nego što donesu odluke o bilo kojoj informaciji. Kako? Prvo sa njima detaljno prođu kroz različite vrste osećanja koristeći *cvet osećanja*.

Zatim se učesnicima obuke najavi da će im biti prikazana slika medijskog sadržaja. Gledaće u nju neko vreme (najčešće nekoliko sekundi), a potom skrenuti pogled i razmisliti o tome koje osećanje taj medijski sadržaj kod njih izaziva. Pošto identifikuju osećanje, učesnici ga imenuju naglas, ili ga zapisuju na papir, a potom diskutuju u grupi o svom iskustvu. Već prilikom prve vežbe, učesnici primećuju razliku, kao da se samim imenovanjem osećanja koje sadržaj izaziva, to osećanje menja.

Šta se dešava?

Sam čin identifikacije emotivnih reakcija, te otklon od njih, koji dobijamo njihovim imenovanjem, može nam pomoći da bolje razumemo kako se osećamo i zašto je to tako. Dalja analiza sadržaja, zašto se koristi ta a ne neka druga slika, boje koje dominiraju, koje su reči korišćene, kada je objavljeno itd. pomaže nam da bolje razumemo medijski sadržaj, sopstvena osećanja i stavove u odnosu na određenu temu. Na taj način smo osnaženi da odlučimo kako ćemo, ili nećemo, reagovati. Kada govori o ovom procesu, Katja Vogt (Katya Vogt), koja vodi departman IREX-a za medijsku i informacionu pismenost, kaže:

Prilikom gledanja vesti, ili čitanja fidova i apdejtova (update-a), obratite pažnju na svoja osećanja. Ako primetite da doživljavate snažna negativna osećanja besa, panike ili očaja, posebno u kombinaciji sa željom da na to reagujete, zastanite i razmislite ko ima koristi od vaših negativnih reakcija. Korišćenje izuzetno emotivnih narativa, jezika ili grafičkih slika često signalizira pokušaj manipulacije. Udahnite duboko, imenujte osećanja koja imate, a zatim odlučite da li je ovo nešto dovoljno važno da potražite druge izvore kako biste stekli celu sliku.

Vogt i IREX su ovaj princip preuzeli od istraživača u oblasti međuljudske neurobiologije dr Dan Siegela, koji je vežbu nazvao *Name it to tame it*, a IREX preveo na srpski jezik kao *Prepoznaj i obuzdaj*.

Svrha ove vežbe, koju inače toplo preporučujem, kao i gornjih analiza vrsta sadržaja kojima smo svakodnevno izloženi, načina na koji su nam oni plasirani i pitanja koje navodim jeste da omogućí svakom pojedincu, koji to želi, da preuzme kontrolu nad informacijama koje konzumira, odnosno otrgne se kontroli koju informacije imaju nad njime. Ako znamo šta da pitamo (sebe i druge), ako znamo da prepoznamo da li neki sadržaj manipuliše našim osećanjima, i ako bar neke elemente ovog pristupa primenimo na sve aspekte života, značajno doprinosimo ostvarivanju ne samo svog prava na informisan izbor, već i stvaramo kvalitetniji život.

Da najzad rešimo: koja su jaja najbolja?

Setite se moje dileme sa početka, potrage za informacijama o jajima i nesnalaženja sa podacima koji mi zasebno, a ni skupa, ne govore mnogo o kvalitetu jaja koje želim da kupim. Da li vam se čini da mi je lako da utvrdim koje je zapravo najbolje za mene? A to su samo jaja!

Zamenite jaja sa bilo kojim proizvodom, uslugom, sa bilo kojom idejom i videćete koliko je proces biranja bilo čega kompleksan. Ako zaista želimo da biramo ono što je za nas najbolje, moramo da naučimo kako to da činimo. Da je lako, nemojmo se zavaravati – nije! Ali, nijedna nova veština ne daje plodove preko noći, potreban je trud, a pre svega svest o tome zašto je ona važna. Principi medijske pismenosti, vežbanje sposobnosti kritičkog tumačenja informacija i poruka su najbolji početak.

Zamislite da ste, dok ste bili u školi, ohrabrivani da proveravate dobijene informacije, a ne da ih prihvatate i reprodukujete za ocenu. Zamislite da pohvale dobija onaj učenik koji postavlja najviše pitanja o temi, a nastavnik pruža odgovore i, kao svetionik, vodi učenike ka otkrivanju novih informacija i celo odeljenje, zajedno, gradi znanje. Pre nego što naše škole počnu da primenjuju ovakav pristup učenju, počnite od sebe – kao pojedinca, kao roditelja, brata, sestre, nastavnika – kao osobe odgovorne za razvoj mladog bića. Razgovarajte o pojavama u našem društvu, ohrabrujte propitivanje i razmenu mišljenja, igrajte se Đavoljeg advokata.

Ne čekajte sistem, već svojim primerom i znanjem dajte šansu mladim osobama da se u 21. veku snađu, samoostvare i doprinesu celokupnom društvu.

Nastavnik u 21. veku ili: kako da ne ukrademo

budućnost sopstvenoj deci?

Deniz Hoti jedan je od lidera u neformalnom obrazovanju u Srbiji. Autor je inicijative i filma *Obrazovanje za 4.0 revoluciju*, nekoliko priručnika o projektnoj nastavi i direktor organizacije *Connecting* iz Pančeva. Kroz svoje projekte trudi se da kreira most između formalnog i neformalnog obrazovanja. Njegov program *Kad porastem biću* pomogao je mnogim mladim ljudima da pronađu svoj poziv i pripreme se za profesionalnu karijeru. Radi kao

facilitator, preduzetnik i omladinski radnik.

Kada se osvrnem i pogledam kako je inicijativa „[Obrazovanje za 4.0 revoluciju](#)” porasla – a u njen razvoj smo uložili više od 5 godina – čini mi se da bi se njena svrha najbolje opisala sledećim rečima dr Feketi Ladislava ([Fondacija gimnazije „Veljko Petrović”, Sombor](#)), učesnika jedne od naših konferencija:

To što ste uradili sa projektnom nastavom u Pančevu, želimo i mi da primenimo u Somboru.

Sve što sam do sada uradio na polju obrazovanja bio je pokušaj da iza sebe ostavim neki smisleni trag, kakav mogu ostaviti samo eksperti u obrazovanju, ljudi pozvani da takve procese stvaraju. Ali u našoj zemlji ima mnogo drugih lidera koji su još više pozvani da pričaju o ovoj temi, nastavnika i naučnika čije je mišljenje još važnije. Zašto onda o konceptu nastave danas govorim baš ja, omladinski radnik i edukator iz [Connecting](#)-a, kada u našoj zemlji postoji toliko stručnjaka koji znaju mnogo više od mene?

Ukoliko ste do sada pratili rad *Connecting*-a, verujem da ćete odgovor na ovo pitanje naći sami. Želim samo da istaknem da postoje prilike koje upadaju u oči praktičarima nastave dok izmiču liderima u obrazovanju zaduženim za kreiranje obrazovnih politika. Zadovoljstvo nekoliko hiljada učesnika različitih obrazovnih programa koje sam do sada realizovao daju mi pravo da sa vama podelim svoja promišljanja.

Pre nego što se usudim da ih podelim, želim još jednom da istaknem da moji stavovi proističu iz višegodišnjeg iskustva u prenošenju znanja, uz primesu konstantnog školovanja. Rado stavljam u prvi plan da su moju trenutnu praksu podučavanja oblikovali mnogi saradnici sa kojima sam imao prilike da radim. Pored njih, uticaj su

izvršili i poslenici obrazovanja poput: [Dejvida Kolba, teorija o iskustvenom učenju, braće Keli, design thinking metodologija](#), [Džona Djuija](#), projektna nastava, [Marije Montesori, koncept upijajućeg uma i Kena Robinsona, koji nam uporno govori da je svako od nas kreativan](#). Posebno me je oblikovalo iskustvo studiranja u dečjem selu [Fondacije Pestalozzi children's](#) u Švajcarskoj, kao i na stotine radionica, održanih treninga, kurseva i kampova gde sam bio u prilici da na svojoj koži osetim moć vršnjačkog učenja.

Sva spomenuta iskustva doprinela su da sada budem u ulozi koautora ovog priručnika, osobe koja će sa vama podeliti svoja promišljanja o nastavničkom pozivu u 21. veku. Želim da iz narednog dela priručnika sa sobom ponesete 3 ključne stvari:

- **Kreativno samopouzdanje.**
- **Sigurno okruženje.**
- **Projektna nastava.**

Povratak u budućnost

Sva moja delanja, na profesionalnom i ličnom planu, prožima traženje odgovora na pitanje: ***Kako da ne ukradem budućnost (svoje) dece?*** Međutim, odgovor na ovo pitanje nije nimalo jednostavan. Naprotiv. Stoga mi nije cilj da vam serviram gotovo rešenje, jer ga nemam. Ideja mi je da zajedno sa vama istražim spregu između blagostanja (u budućnosti) i obrazovanja, jer kao roditelj želim najbolje svojoj deci. Isto tako, kao edukator verujem da je obrazovanje jako važan činilac na tom putu. Takođe, smatram da nam dobro razumevanje te sprege može pružiti zanimljive odgovore na gore postavljeno pitanje. Mišljenja sam i da ta sprega ne predstavlja ništa inovativno. Ona je dobro poznata širom sveta. Politički sistemi poput Švajcarske, Finske i Estonije su dobri primeri. U njima političari, predstavnici institucija i stručnjaci saraduju. Njihov najvažniji projekat su njihova deca. Oni su odavno shvatili da je budući talenat najvažniji resurs koji poseduju. Najbolji proizvodi ovih zemalja nisu čokolade, pametni telefoni ili softveri, već kreativci, inovatori i tolerantan javni diskurs. Drugim rečima, generator njihovog blagostanja su njihove škole. To su njihove najvažnije fabrike. Podvlačim da ovo nije reklama o boljem životu na „Zapadu” i njihovim dobrim obrazovnim sistemima, iako tako zvuči, već isticanje pristupa koji u centar stavlja ljude, otključavanje njihovih potencijala i podsticanje međusobnog razumevanja. Kulture koje neguju takav pristup uživaju u različitim blagodatima. To je činjenica.

Sada kada smo se podsetili zašto neki delovi sveta kao magnet privlače i zadržavaju talente i kako zahvaljujući njima stižu prednost u globalnoj utakmici, možemo da nastavimo dalje. Ali pre nego što se uhvatimo u koštac sa ulogom obrazovanja u 21. veku, važno je da se nakratko osvrnemo na sadašnjost, jer će nam osnovno razumevanje savremenog sveta otkriti izuzetne prilike, koje možda nisu uočljive na prvi

pogled. Uzmimo kao parametar neke od izazova sa kojima se sa manje ili više uspeha ljudski rod konstantno bori: glad, obrazovanje, ratovi, ubrzani tehnološki razvoj i klimatske promene.

Glad

[Danas svet proizvodi dovoljno hrane za prehranu 10 milijardi ljudi \(svetska populacija broji 7,7 milijardi\).](#) Uprkos ovom višku, glad i dalje postoji. [Skoro 690 miliona ljudi je i dalje gladno.](#) Naša nesposobnost da prehranimo celokupno svetsko stanovništvo uglavnom je posledica rasipanja hrane. Između 30–40% ukupno proizvedene hrane se baca.

Obrazovanje

Paradoks obrazovanja ogleda se u tome da su naše generacije na klik udaljene od znanja. Bilo koja osoba na ovom svetu iz svoje sobe može potpuno besplatno da sluša predavanja na [MIT-iju](#), pod uslovom da ima svoju sobu i dobru internet konekciju uz odgovarajući računar. Zvuči neverovatno, a pre samo nekoliko desetina godina obična osoba nije ni znala da MIT postoji. [Međutim, neka druga strana obrazovanja nas upozorava da više od 200 miliona dece neće pohađati školu, a da će samo 60 procenata mladih završiti srednjoškolsko obrazovanje do 2030. godine.](#)

Ratovi

[Posebno nas tišti podatak da oko 1 milion ljudi umire od samoubistava svake godine, oko 3.000 dnevno, što je više nego bilo kojom drugom vrstom nasilja, uključujući oružane i terorističke sukobe zajedno.](#) Iako je danas u svetu mnogo manje oružanih sukoba, ipak ih ima. Ljudi i dalje pojedine konfliktne situacije rešavaju ratom.

Tehnološki razvoj

Harari je dobro primetio u *Homo Deusu* da ljudi imaju dve funkcije: **kognitivnu i fizičku**. Dalje govori da su mašine oduvek menjale ljude u obavljanju poslova, uglavnom onih fizičkih. Ali da one po prvi put, zahvaljujući mašinskom učenju i veštačkoj inteligenciji, menjaju ljude u obavljanju kognitivnih poslova.

Tehnologija danas briše poslove, ali i kreira nove prilike na tržištu rada. S tim što ti novi poslovi postaju sve pametniji i pametniji. Radnicima koji ih obavljaju potreban je širok spektar znanja kako bi bili u stanju da odgovore na postavljene zadake. To je razlog zašto sve više i više ljudi živi sa strahom. Procene stručnjaka pothranjuju te strahove, jer nam govore da će svako drugo zanimanje koje danas postoji nestati u narednih 15 godina.

Klimatske promene

[Znamo da je priroda presudna za naš opstanak.](#) Ona nam daje kiseonik, reguliše naše vremenske obrasce i proizvodi nam hranu. Bolje nego ikada ranije razumemo da industrijske revolucije, predvođene upotrebom energije iz fosilnih goriva i „loše” navike potrošačkog društva predstavljaju našu najveću pretnju. Ljudska aktivnost je promenila skoro 75 procenata Zemljine površine, istiskujući životinjski svet i samu prirodu u sve manji kutak planete. Zdravlje naše planete je ugroženo, što implicira i da je naš opstanak neizvestan. Stoga ne čudi što ekološki pokreti i zelene politike po prvi put zauzimaju važno mesto u javnom diskursu.

Ako bih morao da na osnovu ovih uvida u jednoj rečenici sumiram naš svet, rekao bih: **savremeni svet zbunjuje**. Proizvodimo dovoljno hrane, a gladni smo. Znanje je dostupno, ali taj pristup ne koristimo baš najbolje. Razvili smo širok spektar nenasilnih akcija, a i dalje konflikte rešavamo tako što se naoružavamo i ratujemo. Tehnologija koju smo stvorili lako rešava većinu naših problema, ali istovremeno generiše nezaposlenost i strah širom sveta. Znamo kako da stvorimo zelenu energiju, ali nam je još uvek „draža” ona iz fosilnih goriva. Međutim, uprkos svim navedenim paradoksima, i mnogim drugim koji svesno i nesvesno nisu spomenuti, pokazatelji govore da živimo u najboljem svetu ikada.

Zvuči banalno, ali su, prema mišljenju Hararija, veliki ljudski projekti 20. veka – pobeda nad glađu, ratom i epidemijama, biću slobodan još da dodam i podsticanju ravnopravnosti, bili uspešni. Države poput Švajcarske, Finske i Estonije, kao i celokupna globalna slika, potkrepljena statistikom, to potvrđuju. Možemo se složiti da je trenutno stanje najbolje ikada. Ali se isto tako možemo složiti da ono sigurno nije najbolje moguće. Novi projekti 21. veka – očuvanje planete, besmrtnost, večna sreća i nadljudske sposobnosti upravo obećavaju tu konačnu najbolju verziju sveta. Međutim, kao što obećavaju pozitivne promene, istovremeno nose sa sobom i nove pretnje. Novi projekti lako mogu da stave većinu ljudi u neravnopravan položaj zahvaljujući visokointeligentim algoritmima ili uz nastavak neodgovornog ponašanja prema prirodi. Stoga je pitanje: Šta će se desiti sa našom decom? važnije nego ikada pre. Ukoliko ih ne pripremimo da upravljaju tehnologijom, sigurno će biti potčinjena. Ukoliko im ne omogućimo da promene potrošačke navike, sigurno će ostati bez svoje planete.

Uzimajući u obzir tendencije ljudskih projekata u 21. veku i procene stručnjaka koje nam govore da nijedna vlada na svetu nije spremna za cunami promena koji nas zapljuskuje, hitno moramo da prilagodimo obrazovne politike i sam obrazovni sistem, jer nas samo obrazovanje može pripremiti da opstanemo u toj neizvesnoj budućnosti. Jedna od najvažnijih uloga, ako ne i najvažnija, pripašće nastavnicima. Šansa budućih generacija krije se u njihovim rukama. Teorija pozitivnih promena leži u nastavi, odnosno u vaspitanju i obrazovanju. Nastavnici su ti koji će u svojim učionicama stvoriti novu generaciju kreativaca i inovatora. Oni će zajedno promeniti svet.

Pre nego što zajedno razmotrimo taktike za spašavanje savremenog sveta u učionici, u narednom poglavlju ćemo se nakratko osvrnuti na to kako trenutno izgleda sistem pripreme nastavnika za nastavnički poziv, jer smatram da u tom procesu postoji puno prostora za usklađivanje programa obrazovanja nastavnika sa potrebama najvažnijih ljudskih projekata u 21. veku.

Kako trenutno izgleda priprema nastavnika za nastavnički poziv?

Stotine razgovora sa različitim ljudima mi potvrđuju da čak i ptice na grani znaju da se posao nastavnika svodi na podučavanje tj. vaspitanje i obrazovanje. Na moje pitanje: *gde nastavnici uče da podučavaju* uvek dobijam različite odgovore. Tu smo daleko od konsenzusa. Što zaista nije čudno. Odgovor je kompleksan. Zato ću vas zamoliti da zajedno sa mnom promislite o tome. Evo šta se u mojoj analizi posebno ističe.

Formalno obrazovanje

Srednjoškolsko obrazovanje upoznaje buduće nastavnike sa srodnim naukama u odnosu na pedagogiju – filozofijom, sociologijom i psihologijom. Osnovne, master i doktorske studije ih takođe imaju u svojim planovima i programima. Neprocenjivo je važno istaći da formalno obrazovanje ima mogućnost da sistemski pripremi buduće generacije za nastavnički poziv. To je činjenica i nju zaista ne želim da dovodim u pitanje. Sa vama želim da razmotrim usklađenost tih programa sa rezultatima izvedene nastave u učionici. Dobar parametar za efikasnost nastave može biti PISA testiranje. Rezultati [PISA](#) testiranja ukazuju da obrazovni sistem u Srbiji prednjači u regionu, međutim, govori i da je čak 40% učenika u zemlji funkcionalno nepismeno za matematiku i nauku, a da je 30% njih književno funkcionalno nepismeno. To je značajno više u odnosu na evropski prosek od 20%. Zaključak je da nas formalno obrazovanje uči kako da podučavamo, ali nas analiza predmeta i metodike, kao i rezultati tog procesa navode na razmišljanje o neusklađenosti trenutnih programa za obrazovanje nastavnika sa savremenim potrebama nastavničkog poziva.

Polaganje stručnog ispita za licence za nastavnike, vaspitače i stručne saradnike

Stručni ispit je koristan mehanizam uređen zakonom. Ispit zahteva temeljnu pripremu od strane nastavnika. Međutim, pitanje je da li je ispit u dovoljnoj meri usklađen sa potrebama metodike za 21. vek. Polaganje ovog ispita u budućnosti može da ima razvojnu komponentu. Bilo bi interesantno videti kako ovaj mehanizam uči nastavnike da treniraju kreativno samopouzdanje sa svojim učenicima u učionicama širom Srbije.

Učenje po modelu

Nastavnička profesija predstavlja jednu od najobrazovanijih, ako ne i najobrazovaniju. Ona podrazumeva da zaposleni imaju visoke škole, tj. završene fakultete, mastere i/ili doktorske studije, što znači da su sadašnji nastavnici najmanje 16 godina proveli učeći. U odnosu na ovo zapažanje, možemo zaključiti da postoji mogućnost da je na to kako danas nastavnici vaspitavaju i obrazuju uticalo iskustvo koje su imali sa svojim nastavnicima dok su bili u školskim klupama. Postavlja se pitanje kako su podučavali njihovi uzori? U kojoj meri su ta iskustva prilagođena očekivanjima budućnosti?

Karijerno vođenje i savetovanje nastavnika

Stručno usavršavanje nastavnika je prepoznato zakonom. Međutim, [Analizom koncepcije stručnog usavršavanja nastavnika u Srbiji](#) prepoznato je da realizacija prakse stručnog usavršavanja ne odgovara konceptu profesionalnog razvoja nastavnika. Ovom analizom utvrđeno je da ne postoji vođen sistem usavršavanja. Ponuda programa nije nastala planski. Takođe je ovom analizom utvrđeno da *Katalog programa usavršavanja kadra u obrazovanju u Republici Srbiji* ne pomaže nastavnicima da donesu odluku kako da izaberu odgovarajuću obuku i da naprave svoj profil usavršavanja koji će odgovarati njihovim ličnim profesionalnim potrebama i/ili potrebama škole u kojoj rade. Drugim rečima, nastavnici su prepušteni sami sebi. Oni isključivo zavise od svojih karijernih kompetencija. Koliko ovaj model podrške onda pomaže nastavnicima? Kako bi izgledala nastava da su nastavnici karijerno vođeni?

Sistem pripreme za nastavnički poziv, odnosno za izvođenje nastave u učionicama, kao što vidite, postoji, ali je suočen sa brojnim izazovima. Neusklađenost znanja koja se stiču u formalnom sistemu obrazovanja sa potrebama savremenog poziva nastavnika, *ex catedra* pristup kao uzorni model, model usavršavanja nastavnika koji zahteva reformisanje i prilagođavanje novonastalim promenama i višegodišnje nedovoljno ulaganje u društveno-ekonomski položaj profesije doprineli su tome da je svaki četvrti učenik u Srbiji funkcionalno nepismen, dok je sa druge strane sve manje dovoljno kvalitetnih kandidata za nastavnička zvanja.

Dalja analiza nam govori da [Strategija Evropa 2020](#), [Strategija razvoja obrazovanja u Srbiji do 2020](#), [Nacionalna strategija o mladima](#) i [Strategija za zapošljavanje](#) prepoznaju značaj obrazovanja za društveni razvoj. Međutim, nijedan od ovih dokumenata ne nudi konkretne mere koje se odnose na dugoročni sistemski razvoj nastavnika koji bi prilagodio praksu izvođenja nastave potrebama savremenog sveta. Dobra stvar ogleda se u tome da je pravosnažnost većine ovih strategija istekla zaključno sa 2020. godinom, što implicira da smo u prilici da utičemo na dokumenta koja su trenutno u izradi, smislenim uvođenjem novina i postavljanjem osnova i odskočnih dasaka za budućnost nastavničke profesije.

Sada je pravi trenutak da razmotrimo: Kako treba da izgleda učionica? Koja kultura u učionici odgovara potrebama učenika? Koji metod podučavanja treba da primenimo kako bismo doprineli stvaranju generacije inovatora i kreativaca? Kako da prilagodimo sistem obrazovanja nastavnika? Kako da postanemo zemlja u kojoj je nastava vrhunska?

Kreativnost je ljudska osobina

Trenutno pripremamo učenike za poslove i tehnologije koje ne postoje... da rešavaju probleme za koje čak nismo ni sigurni kako će izgledati. Široko rasprostranjena objava na društvenim mrežama.

Utisak je da danas, nakon susreta sa kovidom, ljudi širom sveta shvataju koliko je naša budućnost neizvesna. Procene takođe potvrđuju tu neizvesnost. [One nam govore da će između 400 i 800 miliona radnika širom sveta ostati bez posla do 2030. godine.](#) Upozoravaju nas na moć veštačke inteligencije i mašinskog učenja, jer će zahvaljujući njima više od polovine poslova koje ljudi obavljaju biti automatizovano u narednih 15 godina.

S tim u vezi upozorenja stvaralaca okvira za učenje u 21. veku P21 ([Partnership for 21st century skills](#)) iz sada već davne 2008. godine još više dobijaju na važnosti. Predvideli su da će od presudnog značaja za opstanak u budućnosti biti tzv. 4C veštine: kritičko razmišljanje, komunikacija, saradnja i kreativnost (*critical thinking, communication, collaboration and creativity*).

Još jedna od stvari koja ističe 4C u prvi plan je dostupnost znanja. Danas bilo šta o bilo kojoj temi možemo pronaći na Jutjubu, Guglu ili putem mnogih drugih internet izvora. Znanje više nije asimetrično, kao što je bilo u prošlosti. Nekada su samo određeni ljudi imali pristup akumulaciji znanja, dok je ono za većinu bilo nedostupno. Međutim, sada uz odgovarajuće resurse, svako na svetu može saznati sve što želi – **samo je pitanje šta će sa tim uraditi.**

U svetu od juče cenila se sposobnost memorisanja.

Odgovor na pitanje zašto je neophodno da sa određenim paketom sposobnosti opremimo decu sada je mnogo jasniji. Na sreću, i mnogi nastavnici u našim školama su dobro obavešteni. Neki čak i veoma dobro. Oni shvataju da stvaranje, upravljanje tehnologijom koja ne postoji, rešavanje problema za koje čak nismo ni sigurni kako će izgledati neće biti moguće bez 4C veština. Posebno razumeju koliko je kreativnost važna.

Kreativnost je najveći dar ljudske inteligencije. Kako svet postaje složeniji, moramo postati kreativniji kako bismo odgovorili na te izazove – [Ken Robinson](#), [Out of our minds](#).

Uprkos razumevanju nastavnika, mit o kreativnosti je i dalje prisutan. Uvreženo verovanje da je kreativnost božji dar i dalje postoji. Sveprisutno je i vezivanje ove sposobnosti za dela umetnika. Ali prava istina je da smo svi kreativni i da svi imamo kreativni potencijal koji čeka da bude iskorišćen.

Da bi taj potencijal bio iskorišćen, važno je da tokom svog razvoja steknemo **kreativno samopouzdanje**. Zajednički imenitelj za kreativce nisu nadljudski talenti, već verovanje u sposobnost stvaranja promena u svetu oko sebe, uverenje da možemo postići ono što smo zamislili.

Kreativno samopouzdanje je poput mišića – može se ojačati i negovati naporima i iskustvom, kako primećuju braća Keli u knjizi [Creative Confidence](#). Ali se može i ubiti u školi, kako kaže Ken Robinson u svom govoru [Da li škole ubijaju kreativnost?](#) U svakom slučaju, može se trenirati i to u školama, na časovima u učionicama širom sveta.

... Ali to baš i nije uvek slučaj.

Svako od nas može da se priseti perioda kada smo imali 5 godina. Koliko se tada nismo plašili prepreka. Koliko smo pitanja postavljali. Koliko smo samo učili. Koliko nas je i najmanji detalj interesovao. Svakoga dana smo otvarali vrata nekog novog sveta. Granice nisu postojale.

... Onda smo upisali školu.

Pamtim dobro jedan trenutak koji se desio na času muzičkog. Bili smo drugi razred osnovne škole. Pevali smo u horu. U nekom trenutku profesor je zaustavio probu. Približio se do mesta gde sam ja stajao. Zamolio nas je da zapevamo. Srce je htelo da iskoči. Znao sam da je kraj. On se nasmejao. „Ti si taj”, rekao je. Izveo me je iz hora. Seo sam u poslednju klupu. Više nikada nisam zapevao. Kada me i dan-danas neko pita: „Čega se plašiš?” Odgovor je uvek isti: „Da zapevam karaoke na žurci.”

Poznajem na desetine ljudi koji dele slična iskustva. Zato se pitam: Kako bi naš svet izgledao kada bismo dobili dozvolu da grešimo? I da potom iz tih grešaka učimo jer se upravo tako stiže kreativno samopouzdanje. Teškim radom, u sigurnom okruženju, koje ohrabruje učenje iz sopstvenih pokušaja.

Ono o čemu ću pisati u nastavku ima veze isključivo sa mojim iskustvima treniranja mišića – **kreativnog samopouzdanja**.

Kako se trenira kreativno samopouzdanje?

Bio je decembar 2020. godine, predveče, sedeo sam kod kuće sa porodicom, kada mi je stigla poruka:

Hej Deni, hteo sam da ti se javim i zahvalim na onih par razgovora, a posebno kada smo pričali poslednji dan u Petnici. Do tada nisam imao takve razgovore podrške.

Inače, moram i da se pohvalim da sam pre početka onlajn nastave držao govor na debati, a da sam danas izlagao prezentaciju o Neeklidskoj trigonometriji preko video-konferencije, bez ikakvog straha ili treme. Hvala ti puno i svaka čast, program je stvarno poseban.

Bila je to poruka od Filipa, jednog od polaznika 5. generacije programa *Kad porastem biću...* Samo tri meseca ranije, tokom prvog dana *Kad porastem biću...* kampa u Petnici, Filip je sedeo u krugu. Ogledalo je došlo u njegove ruke, trebao je, kao i svi pre njega, da gledajući u ogledalo podeli sa vršnjacima tri stvari o sebi na koje je ponosan. Tišina. Ruke počinju da mu drhte. Suze se naziru u ogledalu. Izašao je.

Sačekao sam prvu pauzu. Na njoj smo dogovorili šetnju nakon ručka. Proverio sam. U pitanju je strah od javnog nastupa. Dodao je i da mu telo reaguje svaki put. Srce ubrzano kuca. Znoji se.

Pola sata kasnije, sa ostalim polaznicima programa nalazio se u Petničkoj pećini. Bio je sa svojim parom. Među sobom su se dogovorili ko će nositi povež preko očiju. Druga osoba je vodila. Polako su izašli iz pećine. Spustili su se potom niza strme stepenice. Nastavili su kroz šumu. Konačno su izašli na put. Stigli su u Petnicu.

Seli smo u krug. Kako ste se osećali? Svi su odgovorili na pitanje. Šta se desilo? Svi su odgovorili na pitanje. Zašto je to važno? Svi su odgovorili na pitanje. Filip je takođe odgovarao. Nije bio rečit, ali je odgovarao.

Do kraja šestodnevno kampa aktivnosti poverenja dešavale su se svakodnevno. Nakon svake od njih usledila bi refleksija. Uvek sa istim pitanjima: Šta se desilo? Kako ste se osećali?

Pored intenzivnog rada na uspostavljanju sigurnog okruženja, učesnici kampa, podeljeni u timove, radili su i na svojim projektima. Nebrojano puta su prezentovali svoj rad ostalim timovima. Tražili su povratne informacije kako bi unapredili svoja rešenja.

Pretposlednjeg dana kampa, Filip i njegov tim su predstavljali svoj projekat. Filip je držao prezentacioni papir, skrivajući se od pogleda. U jednom trenutku se Ivana, koleginica iz njegovog tima, zbunila. Filip je spustio papir i nastavio tamo gde je ona stala. Prezentovao je kao profesionalac.

Poslednjeg dana svi su se smejali nakon Filipovog deljenja u krugu. Počeo je i da se šali. Znali smo još tog trenutka da je pobedio svoj strah. Javni nastup se pretvorio u njegovu snagu.

Filipova priča ilustruje kako uz dobro vođenje procesa, malim koracima u sigurnom okruženju, možemo da treniramo kreativno samopouzdanje i tako savladamo svoje najveće strahove.

Nastava, kojom treniramo kreativno samopouzdanje, sastoji se iz tri neodvojive celine: **sigurno okruženje**, stvaranje poverenja među učenicima i na relaciji nastavnik – učenik. **Proces**, u kome učenici iniciraju proces učenja radeći na projektima.

Podučavanje, vođenje procesa gde nastavnici više ne predstavljaju izvor informacija, već zajedno sa učenicima rade na rešavanju problema/kreiranju rešenja i usmeravaju njihovu radoznalost.

Naredno poglavlje govoriće o sigurnom okruženju, s tim što ćemo početi od prostora, jer je on neizostavan deo sigurnog okruženja.

Sigurno okruženje

Prostor

Nisam siguran kada sam prvi put bio u prilici da budem deo nekog događaja u *Impact habu*, ali se dobro sećam jedne konferencije koja je ostavila poseban utisak na moje poimanje uloge prostora u procesu vaspitanja i obrazovanja. Hab nas je dočekaao sa jednom klasičnom konferencijskom postavkom, redovi stolica poređani jedni iza drugih. Ispred stolica rezervisanih za publiku nazirala

se bina koju su činili mali okrugli stolovi i tri stolice iza njih. Ništa posebno. Slažem se. Međutim, ono što će uslediti ostaće mi duboko urezano u sećanju. Nakon uvodnog panela sve je bilo transformisano u samo nekoliko minuta. Odjednom je sve bilo ispunjeno modularnim stolovima na točkiće oko kojih su se nalazile stolice. Rad u malim grupama je mogao da počne. Do kraja konferencije postavka je promenjena još nekoliko puta. U jednom trenutku smo svi sedeli ukруг. U sledećem je sve izgledalo kao na početku, da bi na samom kraju stolovi i stolice nestali. Odmerena muzika uz neformalno ćaskanje ispunila je svaki kutak. Niko nije ni pomislio da ode kući.

Podjednako značajno iskustvo doživeo sam u [D.school-u Hasso Plattner Instituta Univerziteta u Potsdamu](#), Nemačka. Tek nakon nekoliko dana provedenih u školi shvatio sam da u njoj nema klasičnih učionica, čak je i broj zidova sveden na minimum. Postoji samo jedan zid na svakom spratu i to onaj između prostora za rad i hodnika. Potpuna sloboda. Učenici, podeljeni u timove, odvojeni su pokretnim belim tablama, koje se lako pomeraju. Sve što se od inventara nalazi u školi ima točkiće. Zidovi i gotovo sve druge površine (pokretne bele table) slobodno se koriste za vizuelizaciju misli i deljenje rezultata. Police su zauzete šarenim materijalima i pozivaju učenika da iste iskoristi kako bi ilustrovao i oživeo svoje ideje. Još jedna stvar, u školi nema zvona.

Škola u dečjem selu [Pestalozzi children's fondacije](#) je u svakom smislu posebna. Centralni prostor za podučavanje su učionice, koje na prvi pogled izgledaju sasvim obično. Međutim, dinamika unutar njih je slična onoj u *Impact habu* i *D.school*-u. Interaktivni časovi koriste različite postavke, od sedenja u krugu, na podu, pa do timskog rada u različitim delovima učionice. Ali ono što ovu školu izdvaja jeste percepcija prostora.

Škola nije ograničena samo na školu i učionicu. Učenje se dešava u celom selu. Sportski tereni, kuće u kojima učenici spavaju i mnogi drugi prostori u prirodi su u funkciji podučavanja. Svi stanovnici sela su svesni toga. Stiče se utisak da je svako od njih ko-nastavnik. Dečje selo predstavlja dobar primer koncepta **zajednica kao škola koja uči**.

Zgrada [Nordeusa](#), najpoznatijeg srpskog startapa, kao i poslovni prostori drugih kompanija, kako u Srbiji tako i u svetu, mogu nas mnogo toga naučiti o upotrebi prostora. Odavno su kompanije, mnogo pre bilo koje vlade na svetu, shvatile da su ljudi njihov najvažniji resurs sa kojim raspolažu tj. da je talenat mnogo vredniji od tehnologije. Stoga i ne čudi što se međusobno utrkuju ko će od njih ponuditi bolje uslove svojim zaposlenima. Lako se da primetiti da je radni prostor i iskustvo rada u njemu jedan od izuzetno važnih faktora u toj utakmici. Zajednički imenitelj za poslovne prostore 21. veka jeste to da su otvoreni. Upotreba zidova je svedena na minimum. Direktori, menadžeri i zaposleni borave u istoj prostoriji. Kompanije tako šalju snažnu poruku da su svi jednaki. Tako slobodan prostor za rad promoviše novu kulturu – kulturu timskog rada.

Tri faktora, dakle, čine prostore tako inspirativnim za učenje: **multifunkcionalnost**, transformisanje iz jedne u drugu postavku za samo nekoliko minuta. **Otvorenost**, prostori umesto zidova koriste pokretne bele table uz pomoć kojih se prostorija lako prilagođava potrebama timova. I **koncept zajednice kao škole**, gde je svaki detalj u zajednici podređen razvoju potencijala kod dece i mladih.

Posebno ističem snažnu poruku koju slobodni prostori šalju. **Ravnopravnost na relaciji nastavnik – učenik predstavlja novu moć podučavanja**. Kredibilitet se više ne sme zasnivati na strahopoštovanju. Otvaranje prostora doprinosi uvođenju novih obrazovnih tendencija poput kulture ravnopravnosti u škole.

Sada kada razumemo kako prostor sam po sebi pospešuje učenje, važno je da se osvrnemo na kulturu rada, koja sa prostorom i uz odgovarajuće vođenje procesa učenja doprinosi stvaranju sigurnog okruženja.

Kultura rada

Sedim u krugu kao jedan od učesnika. Delimo se u timove. Svaki tim treba da definiše pravila rada i odgovornosti. Vraćamo se u krug. Prezentujemo. Usaglašavamo stavove. Na jednom od zidova u učionici zalepljen je beli čart papir. Na njemu je velikim slovima ispisan naslov „Kultura rada”, a ispod naslova pravila: *4 zida, Ruka, Bez telefona, Ne sedimo na svojim potrebama, Dalje, Vreme, Uvažavamo drugačija mišljenja, Bez osuđivanja, Grešimo često i brzo, Parking.*

Pravilo „4 zida”

Ovo pravilo doprinosi izgradnji poverenja unutar grupe. Simbolično nazvano „4 zida” znači da sve što učenici podele među sobom (osećanja, lična iskustva, misli) neće dobiti noge, već će ostati unutar zidova učionice. Pravilo se odnosi kako na učenike tako i na nastavnika. Međutim, nastavnik zadržava pravo da izvesti roditelje, nadležne institucije, kolege ukoliko proceni da je to neophodno.

Pravilo „Ruka”

Olakšava komunikaciju u učionici. Odnosi se na javljanje za reč podizanjem ruke.

„Bez telefona”

Zabranjuje upotrebu telefona. Izuzetak predstavljaju situacije u kojima se telefon koristi kao alat za učenje.

„Ne sedimo na svojim potrebama”

Ukoliko nam nije dobro, ili nam se ide u toalet, nema potrebe da dizanjem ruke i postavljanjem pitanja prekidamo proces, slobodno možemo da napustimo učionicu. Pravilo doprinosi izgradnji poverenja i zaista su retke situacije kada se zloupotrebljava.

Pravilo „Dalje”

Daje mogućnost učeniku da ne podeli svoje stavove, dovoljno je da kaže „dalje” i tako bude preskočen. Zahvaljujući ovom pravilu, učenici sami procenjuju svoje granice,

odnosno svoju zonu komfora i to je jako važno. Pravilo doprinosi izgradnji poverenja unutar grupe, posebno na relaciji nastavnik – učenik.

Pravilo „Vreme”

Odnosi se na poštovanje dolazaka na čas, kako nastavnika, tako i učenika. Takođe, podrazumeva i poštovanje rokova vezanih za plan i program nastave, kao i rokove za rad na zadacima/projektima.

„Uvažavamo drugačija mišljenja”

Uči učenika da osobi koja drugačije razmišlja ne nameće svoj pogled na svet. Nastavniku pomaže da vodi diskusiju bez tenzija. Doprinosi izgradnji poverenja, jer kulturom uvažavanja oprečnih mišljenja, učenik nakon nekog vremena prestaje da oseća strah. Tada nastaje magija. Prostor je siguran. Konačno svi prestaju sa deljenjem društveno prihvatljivih odgovora. Učenici počinju iskreno da dele ono što osećaju i misle. Tada uče jedni od drugih. U tim trenucima postaju pravi prijatelji.

„Bez osuđivanja!”

Ne kritikujemo druge, gradimo na njihovim idejama, tolerantni smo, dobroćudni i podržavajući.

„Grešimo često i brzo”

Pravilo ohrabruje učenike da brzo i često pričaju priče, crtaju ili glume svoje ideje. Uči ih da pokazuju svoj rad i da traže povratne informacije za urađeno.

Pravilo „Parking”

Na čart papiru će završiti na predlog nastavnika, jer njima pomaže da diskusije ne odu u pogrešnom smeru. Svaki put kada se povede diskusija koja nije relevantna, nastavnik ima pravo da se pozove na „Parking” i da parkira tu temu za neki drugi čas, trenutak ili pauzu. Važno je da se pre ili kasnije zaista povede diskusija na parkiranoj temi kako se ne bi narušilo poverenje na relaciji nastavnik – učenik.

Nesporazumi među ljudima nastaju zato što svako nešto podrazumeva.

Kultura rada se uspostavlja korak po korak, zajedničkim naporima nastavnika i učenika. Već pri prvom susretu treba početi. Isto tako je neophodno da s vremena na vreme dovedemo u pitanje sve podrazumevano, da bismo protresli rutinu i uzdrмали sistem.

U jednom trenutku učenici postaju svesni povezanosti između prava, odgovornosti i pravila. To se dešava kada se uvere da se zajednički dogovori poštuju. Da se odnose i na nastavnika. Drugim rečima, kada shvate da su svi u učionici jednaki. Tada nastaje atmosfera uzajamnog poverenja koja nam pomaže da stvaramo zajedno sa učenicima. Zbog toga uspostavljamo kulturu rada.

Na kraju treba da imamo u vidu da je potrebno vreme kako bismo unutar učionice izgradili kulturu rada, zajedničke vrednosti i podrazumevanja. Kultura zajedno sa inspirativnim prostorom za učenje vodi nas u sigurno okruženje, a sigurno okruženje je neophodno da bi učenici iskoristili svoj kreativni potencijal koji strpljivo čeka da bude iskorišćen.

U nastavku ću predstaviti izuzetno efikasan metod podučavanja koji zajedno sa sigurnim okruženjem otključava kreativne potencijale učenika širom sveta. Vreme je za projektnu nastavu.

Projektna nastava

Učenje zasnovano na projektima u potpunosti obuzima učenike. Više niko ne obraća pažnju na vreme. Strahovi se zaboravljaju. Trčecim korakom se testiraju ideje. Tehnologija se koristi isključivo radi rešavanja projektnih problema. Sve što čine, svaki pokret i misao doprinose stvaranju. Oživljavanju ideja. Sve svoje veštine maksimalno koriste.

Zvuči kao utopija, ali ako probate, onda shvatite da zaista funkcioniše. Razlog je jednostavan – u projektnoj nastavi učenik je u centru pažnje. Umesto da pasivno prima informacije od nastavnika, on aktivno istražuje probleme, zajedno sa vršnjacima ih rešava i rezultate učenja na kraju javno predstavlja. Ova promena u načinu učenja i sticanja sposobnosti automatski je promenila odnos učenika prema učenju, ali i ulogu nastavnika u učionici.

Drugačija dinamika rada zahteva drugačiji način razmišljanja kako od učenika tako i od nastavnika. Nastavnici i učenici koji zajedno u svojim učionicama rešavaju probleme, stvaraju nova rešenja i usput razvijaju 4C sposobnosti moraju da usvoje principe ove metodologije.

Principi koje ću vam predstaviti čine kombinaciju *zlatnog standarda projektne nastave Buck instituta* i [poželjnog načina razmišljanja u primeni design thinking metodologije](#).

Učenje iz grešaka

Sve što predstavlja ovaj princip svodi se na sposobnost učenja iz grešaka i korišćenja grešaka kao alata za učenje. Podrazumeva pretvaranje ideja u male eksperimente i brzo traženje povratnih informacija, od vršnjaka i drugih u ciljanoj javnosti, radi učenja. Naučeno se potom koristi kako bi se prvobitne ideje unapredile. Isto kao u životu. Poznata je naša izreka: „Niko se naučen nije rodio.”

Od nastavnika se očekuje da razume ovaj princip rada, potom da kreira sigurno okruženje koje će podstaći učenike na razmenu ideja, stavova i misli ili, drugim rečima, na vršnjačko učenje.

Ponavljjanje, ponavljanje, ponavljanje

Ovaj princip predstavlja suštinu projektne nastave i oslikava način razmišljanja koji dovodi do uspeha. Pored toga što je važno da učenici imaju prostora za pravljenje grešaka, isto tako je važno i vreme za ponavljanje. Ponavljanjem, ponavljanjem i ponavljanjem učenici uče sa razumevanjem i kreiraju izvrsna rešenja koja ih čine ponosnim.

Zadatak nastavnika je da odvoji dovoljno vremena, ubrza i uspori učenje, sa ciljem da omogući dovoljan broj ponavljanja, jer ponavljanjem procesa finalni produkti postaju izvrsni. Nastavnik, pored toga, vodi računa o osećanjima učenika tokom procesa učenja, a rezultat sam po sebi nije dovoljan.

Saradnja

Poslednji princip govori o potrebi za saradnjom. Umesto da slavimo pojedince kao kreativne genije, treba da slavimo genijalnost u svakome od nas. Radikalna saradnja je najcenjenija valuta u 21. veku. Jedino rad u timu pruža priliku da se različita iskustva, pogledi na svet i vrednosni sistemi okupe na jednom mestu. Ohrabrivanjem saradnje, ohrabrujemo i lude ideje, stvaramo drugačija rešenja, kreiramo procese učenja koje će učenici pamtili celoga života.

Nastavnik je taj koji priprema svoje učenike za rad u timu. Saradnja se uči i neguje. To je još jedan od mišića koji nastavnici svakodnevno treba da treniraju sa svojim učenicima.

Autentičnost

Kad govorimo o autentičnosti, prva asocijacija nam je da je nešto realno, a ne lažno. U obrazovanju, koncept ima veze sa tim koliko su samo učenje i zadaci „realni”. Važno je da razumemo da autentičnost sama po sebi povećava motivaciju i učenje učenika. Na njihovo pitanje zašto ovo učimo, više nikada neće dobiti odgovor: *Trebaće vam jednog dana*. Odnosno, biće u prilici da teorijska i praktična znanja u realnom vremenu povežu sa svojim potrebama i svetom oko sebe u sadašnjosti.

Glas i izbor učenika

Pravo glasa i izbora u projektnoj nastavi stvara osećaj vlasništva kod učenika. Više im je stalo do projekta i više rade. U najboljem slučaju, gde nastavnik i učenici imaju iskustva sa projektnom nastavom, učenici sami biraju temu, kreiraju izazovno pitanje i planiraju proces. Njihova autonomija je na najvišem nivou. To je jedan od ideala projektne nastave.

Faze projektne nastave

Ako želite da učenici postanu pokretači promena koji znaju kako da rešavaju probleme, onda im morate dati problem koji će da reše! Isto važi i za kritičko razmišljanje, timski rad, komunikaciju i samoupravljanje. – [Setting standards for Project Based Learning](#).

Evo i pregleda metodologije koja učenicima pomaže da steknu znanje, uči ih kako da uče i razvija njihove 4C sposobnosti.

Početni događaj i predstavljanje izazovnog problema ili pitanja

U najboljem slučaju traje dva do tri školska časa. Počinje „događajem”, na kome se predstavlja problem i izazovno pitanje. Cilj početnog događaja jeste da zainteresuje učenike za temu. Dobar „događaj” ohrabruje učenike da preispitaju svoje prethodno znanje o problemu. To je razlog zašto učenici kreiraju listu sa pitanjima i asocijacije na ključne reči iz izazova. Nakon preispitivanja izazova, u mogućnosti su da predlože izmenu izazova. Izuzetno važan detalj, jer oblikovanjem izazova učenici stvaraju osećaj „vlasništva” nad procesom učenja.

Istraživanje

U ovoj fazi projektne nastave učenici tragaju za neophodnim informacijama i znanjima kako bi uspešno odgovorili na izazovno pitanje. Faza traje od nekoliko dana pa do nekoliko nedelja u zavisnosti od kompleksnosti projekta.

Definisanje problema

Podrazumeva stvaranje smisla od prikupljenih podataka. U ovoj fazi koja traje nekoliko sati, učenici definišu šta je zapravo problem na osnovu činjenica koje su prikupili tokom istraživanja.

Generisanje ideja

Jasno definisani problem služi kao osnova za timsko „mozganje” učenika. Sada kada znaju šta je problem koji žele da reše, konačno razmišljaju o rešenjima. Generišu ideje u određenom vremenskom intervalu. Naglasak je na kvantitetu, ne na kvalitetu. Potom uz pomoć dogovorenih kriterijuma za odabir ideje donose odluku koju ideju žele da pretvore u opipljiv prototip. Faza traje od 2 do 3 sata.

Razvoj produkta

Nakon što su odabrali jednu ideju, pretvaraju je u opipljiv product – rol plej, fizičku manifestaciju ideje, skicu na papiru, video-zapis itd.

Kritika

U ovoj fazi opipljiv produkt predstavljaju vršnjacima u razredu i drugim javnim prostorima (ukoliko imaju resursa za to). Prikupljaju povratne informacije, na osnovu kojih kreiraju strategiju za dalji razvoj produkta.

Unapređenje produkta

U ovom delu unapređuju produkt u odnosu na dobijene povratne informacije. Ono što je izuzetno važno jeste da projekat mora da traje dovoljno dugo kako bi učenicima omogućio da imaju dovoljno vremena da razviju početne produkte, konstruktivno ih kritikuju i revidiraju.

Javni događaj

Predstavlja okupljanje različitih grupa (učenika, nastavnika, rođaka, građana, donatora) na jednom mestu, uglavnom u školi. Na događaju učenici ponosno predstavljaju rezultate učenja. Taj korak predstavlja srce projektne nastave. Svest u glavama učenika o tom trenutku je jedan od najvećih motivatora i taj čin ih motiviše da daju 100% sebe. Prestaju da razmišljaju o ocenama. Rade najbolje što znaju jer brinu o tome kako će javnost reagovati na rezultate njihovog učenja. U tom procesu oni konačno uživaju dok istovremeno uče. To je snaga ovog pristupa.

Projektna nastava sama po sebi nije linearan proces. Timovi mogu doći u situaciju da se nakon dobijenih povratnih informacija vrte u neku od prethodnih faza, na primer shvate da nisu dobro razumeli izazov, što ih vraća na sam početak.

Takođe je važno imati u vidu i to da ne napreduju svi timovi istim tempom, odnosno nekim timovima biće potrebno manje vremena za završetak neke od faza, dok će drugima biti potrebno više.

Ovde ću iskoristiti priliku da vas uputim na [Priručnik za projektnu nastavu i nastavu na daljinu](#), u kome sam, zajedno sa [Milanom Petrovićem](#), detaljno pojasnio svaku od prethodno spomenutih faza projektne nastave.

U nastavku želim sa vama da podelim dva zanimljiva primera projektne nastave. Prvi dolazi iz Sjedinjenih Američkih Država, ali se isto tako sprovodi u školama širom sveta, I zove se *Takmičenje gradova u budućnosti*. Drugi primer jeste *Kad porastem biću...* koji vodim i razvijam unazad 5 godina.

Grad u budućnosti

<p><i>Grad u budućnosti (Future city)</i> je primer projektne nastave namenjen učenicima 6, 7. i 8. razreda osnovnih škola. Učenici zamišljaju, istražuju, dizajniraju i grade gradove budućnosti.</p> <p>Vođeni procesima inženjerskog dizajna i upravljanja projektima, učenici rade u timovima kako bi odgovorili na izazovno pitanje iz stvarnog sveta. U ovom primeru projektne nastave izazovi uvek imaju veze sa unapređenjem zajedničkog života u gradovima.</p> <p>Učenici uključeni u ovaj primer projektnog učenja, četiri meseca stvaraju gradove koji će postojati za najmanje 100 godina u budućnosti. Svaki grad mora da sadrži rešenje izazova, pritom se izazov menja svake godine. Jedan od izazova bio je <i>Moć javnog prostora</i>, koji je tražio od učenika da dizajniraju inovativan sistem javnih prostora u budućim gradovima.</p> <p>Pogledajte više na http://futurecity.org/.</p>	<p>Autor: DiscoverE Učenici: 6, 7. i 8. razreda Vreme: 4 meseca Javna izložba: maketa budućeg grada; esej od 1.500 reči Obuhvaćeni sadržaj: primenjena matematika i fizika, korišćenje naučnog metoda u procesu istraživanja, pisanje, javni nastup, upravljanje vremenom, upravljanje projektima</p>
---	---

Kad porastem biću...

<p>Program profesionalne orijentacije <i>Kad porastem biću...</i> je primer projektne nastave namenjen učenicima srednjih škola. Učenici zamišljaju, istražuju i prave filmove o budućnosti.</p> <p>Vođeni procesima filmskog stvaralaštva i upravljanja projektima, učenici rade u timovima i u ovom slučaju odgovaraju na izazove iz stvarnog sveta. U <i>Kad porastem biću...</i> programu izazovi imaju veze sa preispitivanjem koncepta karijere u 4.0 industriji.</p> <p>Srednjoškolci u periodu od četiri meseca ili šestodnevno intenzivnog kampa, stvaraju filmove u kojima pojašnjavaju kako će izgledati svet i koncept karijere u budućnosti. Svaki film mora da sadrži rešenje izazova. Jedan od izazova bio je <i>Zašto savremena karijera u 4.0 industriji podrazumeva balans između profesionalnog života, porodice i aktivnog učešća u zajednici?</i></p> <p>Pogledajte više na http://obrazovanje4revolucijurs.</p>	<p>Autor: Connecting Učenici: 1– 4. razreda srednjih škola Vreme: 4 meseca Javna izložba: Projekcija filmova, film festival Obuhvaćeni sadržaj: korišćenje naučnog metoda u procesu istraživanja, profesionalna orijentacija, pisanje, video-produkcija, javni nastup, upravljanje vremenom, upravljanje projektima</p>
---	---

Pošto smo se upoznali sa procesom koji na najbolji način priprema učenike za nove ljudske projekte i snalaženje u 21. veku, vreme je da se osvrnemo na ulogu nastavnika u učionici. Bez dobrog vođenja procesa, magija se neće desiti.

Vođenje procesa

U ovom delu želim sa vama da podelim kako se pripremam za učionicu i šta radim kada sam u njoj. Skrećem pažnju da sve napisano što sledi proizlazi iz iskustva, a naučeno je na greškama koje sam pravio. Opet odajem zasluge svim mojim dosadašnjim kolegama i već spomenutim liderima u obrazovanju, njihovim teorijama i smernicama, jer su mi svi oni omogućili da se danas igram u učionici.

Važno je da kažem da su stvari koje radim „do daske” utopističke. Samo ih iskrena emocija čuva od banalnosti. A opet, i pored toga će nekima od vas izgledati banalno. Međutim, vrlo je teško da ono što radiš preneseš ljudima i da pritom ne ostaneš banalan.

Sredstvo za čišćenje od predrasuda

Još uvek ga nisam pronašao, ali bih ga redovno kupovao da je u prodaji. Kao i svima vama, i moj život je otežan, ali dajem sve od sebe da svaki put pre nego što uđem u učionicu, svoje predrasude ostavim ispred nje, jer svaka osoba unutar nje najmanje što očekuje jeste da budem otvorenog uma, da je razumem. Tolerantan diskurs u učionici je u direktnoj sprezi sa mojim predrasudama.

Govor tela je nova harizma

Učionica je kao pozornica. Uloga nastavnika se ne razlikuje mnogo od uloge frontmena u nekom muzičkom bendu. Ukoliko mi je energija loša, uvek izdvojim nekoliko minuta da se raspevam uz omiljenu muziku, i skačem, bukvalno skačem kako bih ušao u željeno stanje. Parkiram osmeh i optimizam na lice i nastava može da počne.

Učenje nije teško

Davanje instrukcija i sadržaj ne smeju da budu dosadni. Zabluda je da je učenje teško. Naprotiv, ono predstavlja izvor zadovoljstva i u dobrom okruženju, uz odgovarajuće vođenje, može i treba da bude zabavno. Osmeh, prisutni pogledi, nadovezivanje na ideje drugih, odsustvo upotrebe telefona, neobraćanje pažnje na vreme su samo neki od kriterijuma koji nam pokazuju da li se grupa zabavlja tokom procesa učenja. Razlog zašto je projektna nastava efikasna leži upravo u tome. Učenici rešavaju realne probleme i rezultati učenja su opipljivi i odmah vidljivi.

Ne moram sve da znam

Mogu da ne znam. Jednostavno pravilo. Sebi sam odavno dao dozvolu da kažem ne znam kada nešto ne znam. Istog pravila se držim u privatnom životu u odnosima sa

svojom decom, partnerom, prijateljima i porodicom. Time šaljem snažnu poruku da sam čovek, da sam otvoren, i da i ja učim sve vreme, zajedno sa grupom.

Učenici su odgovorni za svoje znanje

Fokus u učionici je pomeren sa nastavnika na đaka. Učenici su odgovorni za svoje učenje. Nastavnici više ne predstavljaju izvor znanja. Zadatak nastavnika se svodi na kreiranje konteksta koji učenici potom istražuju. Nastavu uvek otvaram rečenicama: „Ja vam neću ponuditi gotova rešenja, ona se nalaze na Guglu, moj zadatak jeste da vam omogućim da učite jedni od drugih, i jedni sa drugima. Tu sam i da vas podržim u tom procesu učenja, ali bez definicija.”

Radionica umesto časa

Da se ja pitam, promenio bih naziv časa u radionicu, jer je model „držanja” časa, gde su učenici pasivni posmatrači prevaziđen. Danas najbolja serija ne može da zadrži pažnju deci, a kamoli nastavnik pričanjem priče. Svet se promenio.

Trenutni tok mojih radionica čine sledeće celine: **Warm up**, igra zagrevanja, koja je povezana sa sadržajem (ukoliko zadatak iziskuje koncentraciju, igra će im pomoći da budu koncentrisani, ukoliko je energija grupe pala, igra će doprineti da se energija popravi itd.). **Davanje instrukcija** – jasno predstavljanje zadatka i odgovaranje na pitanja radi pojašnjenja instrukcija. **Zadatak** – on uglavnom podrazumeva saradnju i opipljiv produkt rada. **Prezentacija u plenumu** – predstavljanje produkta rada. **Diskusija u plenumu** – gotovo uvek postavljam pitanja: Kako je izgledao proces? Kako ste se osećali? **Refleksija** – šta je bilo dobro? Šta je moglo da bude drugačije? Aha momenti? **Zatvaranje** – igra zatvaranja koja ima za cilj da opusti grupu i da im na nesvesnom nivou kaže: *sada je kraj*.

Insistiranje na davanju negativnih povratnih informacija

Refleksija iskustva je najvažniji deo procesa učenja, jer se tada zapravo dešava učenje, koje se duboko urezuje u pamćenje. Jednostavan alat koji koristim svodi se na tri pitanja: Šta je bilo dobro? Šta je moglo da bude drugačije? Šta ste naučili?

Mi ne učimo iz svojih iskustava. Učimo iz refleksije svojih iskustava. Džon Džui

Posebno naglašavam zašto je važno da sa mnom podele šta misle da može da bude drugačije kod mog rada, njihovog doprinosa i njihovog iskustva rada u timu, kako bi sledeći put proces bio bolji.

Umesto zaključka – Metaforička slika drugačijeg obrazovanja

Milan Petrović je nastavnik srpskog jezika i edukator iz oblasti medijske pismenosti. Osnivač je i programski direktor organizacije *Nauči me*. Autor različitih inovativnih rešenja kao što su digitalne igre *Vučilo – Dolina magičnih reči* i *Čuvari zmajevog blaga*. Projekti organizacije *Nauči me* okrenuti su digitalizaciji, ali i pravima onih kojima je potreban drugačiji pristup u podučavanju i učenju. Dobitnik je priznanja *Najbolji edukator* za 2020. godinu koje dodeljuje udruženje „Živojin Mišić”.

Dvadeset i prvi vek, već dve pune decenije, čini se kao oluja koja ne prolazi. Ne samo da nismo uspeli da se na globalnom nivou izborimo sa izazovima siromaštva i nezaposlenosti, klimatskim promenama i zagađenjem,

već nas, više nego ikada čini se, šibaju ledeni vetrovi epidemija i rastuće nejednakosti među ljudima. Mlade generacije duboko osećaju maglu neizvesnosti i beznađa, a osećaj da već jesu ili da će uskoro biti prepušteni sami sebi hladi ih do koske. U toj oluji države, male lokalne zajednice, naš komšiluk, porodice, pojedinci, čini se da su odustali od ambicija da pronađu sigurnu luku i samo pokušavaju da na svojim lađama nađu pravac.

Upravo u toj potrazi za pravcem leži neslućena prilika:

Odustati od sigurnosti luke, iz koje bi se pre ili kasnije moralo isploviti, razvijati hrabrost i odgovornosti s poverenjem u to da će svako kompas znanja naći u sebi.

Mnogi bi se verovatno složili da je ovakvo globalno stanje stvari posledica zastarelih sistema obrazovanja koji nisu negovali inovaciju i kreativnost, no, moglo bi se dokazivati i upravo obrnuto. Nedostatak inovativnosti i kreativnosti koja bi se uposlila kao ulog u kreiranje drugačijeg obrazovanja nastaviće da stvara vrtlog iz koga ćemo veoma teško izaći. Potrebna nam je, ne nova slika obrazovanja, već sasvim novi obrazac razmišljanja o obrazovanju, koji će moći da promeni slike škola i učionica širom sveta i ponudi obrazovanju novo značenje.

Možda sasvim nova, čista i još neizgovorena reč treba da se rodi kako bi nas povukla da o zajedničkom kreiranju znanja razmišljamo sasvim drugačije. Odatle će svaki iskusni moreplovac znati da nađe svoj put, i ko zna, možda pomogne i drugima da nauče kako da plove i istražuju. Dok iščekujemo rođenje te reči, zajedno je možemo

tražiti poštujući iskustva koja smo u toku oluje novog veka imali priliku da proverimo i kojima smo imali priliku da svedočimo.

Novo obrazovanje znači novi društveni kontekst koji obrazovanje drugačije doživljava i drugačije vrednuje.

Suočeni s požarom, šta biste prvo spasili iz kuće?

Da li bi to bili dokumenti, novac, uspomene?

Ili deca koja sama ne mogu da izađu?

Da li biste bili spremni i šta biste sve žrtvovali da njih spasite?

Setimo se početka pandemije virusa Kovid 19. Čime smo se prvo bavili? O čemu smo brinuli? Svakako se nismo bavili obrazovanjem: Ujedinjene nacije su jednom [izložbom na otvorenom](#) stidljivo podsetile da milioni učenika širom sveta nisu u svojim, kakvim-takvim učionicama. Nastavnici i edukatori bili su prepušteni samima sebi. U Srbiji su se lekcije volonterski snimale kao TV časovi, kao da bi obrazovni program, na koji smo davno zaboravili, mogao da nadoknadi odnos nastavnika i učenika. Da li smo u tom požaru zaboravili na decu i mlade? Kakve posledice možemo očekivati ako sagledamo kvalitet obrazovanja koje smo im ponudili tokom ovih godina njihovog školovanja?

Nije kao da je pre pandemije bilo mnogo bolje: nastavnici su u školama obično okovani striktnim kurikulumima, forsira se teorijsko znanje i učenje činjenica, frontalni metod rada preovladava, a upravo on rezerviše poziciju moći i autoriteta za nastavnika. Učenici se vaspitavaju da budu poslušni i preporučuje im se nekritičko verovanje u nastavnika kao izvor informacija. Pandemija je samo pomogla da se ti odnosi razdrmaju, ogole i stvorila prostor da se preispita efikasnost takvog modela. Mladi su iskoristili svoju nadmoć da svojom pažnjom pobegnu u digitalni prostor za učenje koji su institucije sistema jedva postavile. Međutim, u nedostatku alternative, nisu mogli stići daleko od zabave i konformizma kulture koja preovlađuje na društvenim mrežama.

Umesto da ih krivimo što nisu dovoljno zreli da bi prepoznali svoju dugoročnu dobrobit, u želji da ih *podučavamo i pripremamo za život* (iako ni sami ne znamo šta to tačno znači), treba da pokušamo da se prilagodimo potrebama postdigitalnog doba koje od novih generacija zahteva nova znanja, nove veštine i, da, drugačije vaspitanje. Pristup kolektivnom znanju i iskustvu više nije moguć bez kritičkog preispitivanja izvora koji nas ka tom znanju i iskustvu vodi.

Teorijsko znanje neguje se isključivo pod okriljem njegove praktične primene.

Različiti stilovi učenja, kao i različite motivacije za učenje, moraju biti prepoznati i prilike za učenje moraju se diverzifikovati na taj način da pristup učenju bude dostupan svima. U novom, humanijem modelu obrazovanja, moramo tragati za agilnijim sistemima koji će biti građeni po meri modernog čoveka i raznovrsnosti njegovih potreba. Jednom

rečju, treba da prestanemo da znanje izjednačavamo sa valutom. Stara izreka *što više znaš, više vrediš* povlači zaključak da, ako ne znaš, ni ne vrediš. To je istovremeno stvorilo kulturu u kojoj znanje ne želimo istinski da podelimo, već se svesno ili nesvesno trudimo da ga omeđimo, sakrijemo i sačuvamo za sebe.

Sa novim obrazovanjem dolazi i nova podela uloga u podučavanju i učenju.

Internet je prerastao u javni prostor za kreiranje i, čini se, večno čuvanje informacija iz različitih oblasti. Potencijal za multimodalnost i multidisciplinarnost čini ga atraktivnim, a možemo se samo boriti za visok nivo demokratičnosti koji ga čini inkluzivnim. Govorimo o multimedijalnom, novom medijumu koji može da premosti vreme i prostor neslućenom brzinom protoka i poveže ljudski rod u jedno društvo. U tom smislu, njegova uloga u budućnosti skoro svih ljudskih delatnosti je zagantovana. Četvrta industrijska revolucija počiva na globalnoj povezanosti koju nazivamo [*The Internet of Things*](#) i posebno je zanimljiva jer nudi neslućene mogućnosti u pogledu prikupljanja i istraživanja podataka o nama samima i našem ponašanju, dok istovremeno seje strah od zloupotrebe saznanja do kojih bismo tim putem došli.

Gde je u takvom svetu prostor za obrazovanje? Pre svega, da li je pravično od nastavnika i edukatora i dalje očekivati da budu *izvori saznanja* i šta bi taj izraz u kontekstu pametnih satova, pametnih telefona, pametnih stanova i svega drugog mogao značiti? Hoće li edukatori početi da, stapanjem čoveka i mašine, pronađu u procese razmišljanja i neurološke pozadine učenja? Hoće li tehnologija omogućiti brži i bolji transfer znanja o kakvom maštaju SF filmovi poput *Matriksa*? Sve to ostaje da se vidi, ali *znanje* u smislu informacija nije jedini aspekt obrazovanja. Veštine, vaspitanje i istraživanje sopstvenih aspiracija i kreiranja osećaja lične misije, *svrhe* i odgovornosti ostaju neotuđivi u domenu *humanosti obrazovanja*.

Otvora se novi izazov koga dosad možda nismo bili dovoljno svesni:

Kako podučavati nekoga pripremajući ga za svet koji još uvek ne postoji?

Brzina globalnih promena čini dosadašnji način obrazovanja suludo neefikasnim. Vrednosti, kultura, kontekst koji sa sobom nosi generacija predavača, već u trenutku učenja prevazilazi se u kontekstu koji sobom kreira generacija učenika, dok brzina razvoja u realnom svetu čini da sve više ni jedni ni drugi ne znaju za šta se kroz obrazovanje pripremaju.

I na ovo se, međutim, može gledati kao na priliku. Umesto tradicionalnih odnosa koji oslikavaju odnose moći (onaj koji zna prema onome koji još ne zna) izjednačava se u prostoru učenja i stvara prostor za *ravnopravniju razmenu* i, usuđujem se reći, *saradnju*. Novi nastavnici i sami su praktičari koji pokušavaju da kritički sagledaju svoj kontekst stvarnosti, sve vreme svesni da njihov pogled na stvari ne mora biti ni jedini ni za njih same najbolji. Životno iskustvo, u kombinaciji sa svešću da ga priroda stvari drži u

poziciji da mora da uči, i dalje se razvija, motiviše ih da u učeniku vide *saputnika i saradnika* sa kojim dele iskustvo učenja. Stara metafora o tome kako se, dok se vidokrug znanja širi, more neznanja širi još brže, ovde može poslužiti jer oba ova putnika, u prostoru sveopšteg *još-ne-poznavanja* sveta, moraju sarađivati jer nove, mlade oči vide bolje, dalje ili bar drugačije.

Od novog obrazovanja očekujemo dublje, humanije i više ciljeve nego ikada ranije.

Svet, poput pučine koja nudi tek poneki komadić stabilne zemlje na vidiku, stalno nas uči koliko je važno prilagođavati se. Čuvajući u kolektivnom sećanju uspomene na sve izazovne periode ljudske istorije, prirodno zaključujemo da ključ stabilnosti ne treba tražiti u prilagođavanju sveta koji jednako ostaje dinamičan, već u *kreativnosti, adaptabilnosti i kooperativnosti*.

Izazovi koje globalizacija i tehnologizacija stavljaju pred pojedinca neverovatno su visoki. Osnovna globalna valuta se već neko vreme postojano menja – umesto trgovine novcem, sve češće, iako i dalje bolno toga nesvesni, trgujemo svojom pažnjom. Novi svet zahteva od nas da osmislimo novi set ljudskih prava – [pravo na zaborav](#) samo je jedan dobar primer. Iako intuitivno znamo da potpuni otklon od društvenih mreža, na primer, nije održivo rešenje, drugo i bolje naprosto nemamo. Opasnost od toga da važnost algoritma nadjača našu potrebu za ljudskošću postaje sve realnija.

Obrazovanje kreirano po merama prethodne, preddigitalne epohe, nije doraslo ovim izazovima. U svetu prezasićenom informacijama, rađa se potreba za podučavanjem veštine kako da do traženih informacija dođemo; kako da proverimo njihovu validnost; kako da ih upotrebimo... U svetu u kome postojeća rešenja na jednoj strani prividno rešavaju problem, dok na drugoj strani stvaraju štetu (da, govorimo o ekologiji), potrebno je izazvati sve kreativne potencijale kako bi se našlo novo i bolje rešenje. U svetu u kome na svakom koraku postoje stotine oblika zabave koje [hrane dopaminom naš mozak](#), treba nam neko ko će nas podučiti kako da bolje upravljamo – i svojim mozgom i svojim osećanjima.

Jednom rečju, treba nam obrazovanje koje podstiče na stvaranje velikog broja originalnih ideja koje bi bile alternativa ili bar izazov za one koje smo koristili u prošlosti. Treba nam vaspitanje za novo doba u kome ćemo lako pronalaziti, usvojiti i po potrebi odbaciti informacije.

Novom obrazovanju potrebna je nova metafora koja upravlja obrazovnim procesom.

Svestan sam da ja nisam brod, nego mornar na brodu koji plovi neistraženim morem.

Svestan sam da nisam jedini i da mi kvalitet života (katkad i sam život!) zavisi od drugih brodova za koje mogu da se vežem i od drugih kapetana od kojih mogu da učim.

Svestan sam da najiskusnijeg moreplovca krasi svesnost da nikada ne sme postati nadmen toliko da pomisli da je sve oluje video i da ga ništa ne može iznenaditi.

Prihvatam da je moja sudbina da učim i istražujem nepregledno more mogućnosti gradeći u njemu nove lađe ljudskog iskustva.

Prihvatam da na tom putu drugi slobodno uče od mene isto kao što i ja učim od drugih.

Prihvatam da je cilj putovanja dobra plovidba, a ne sigurna luka iz koje se ne mora isploviti.

Biram da svojim brodom, dok traje, istražim i u potpunosti iskusim što više.

Biram da svoja iskustva plovidbe nesebično delim.

Biram humani cilj: da se uspeh moje plovidbe može meriti samo brojem onih u čijoj sam uspešnoj plovidbi pomogao.

Dodaci

DODATAK 1: IDEMO ZELEN!			
Pregled			
Lingvistička dimenzija			
ZERO nivo	Veštine	Trajanje	Ciljni jezik
A2, B1	Slušanje Pisanje Govor	2 x 45 minuta	Engleski ili neki drugi jezik
IKT dimenzija			
IKT izvori	<ul style="list-style-type: none"> • PPT slajd • Wordle (http://www.wordle.net) ili Tagul (http://tagul.com) • Onlajn igrica http://learnenglishkids.britishcouncil.org/en/fun-games/clean-and-green • Pisma na Youtube song https://www.youtube.com/watch?v=wtoeZ9Nkeqk • Voki prezentacija na http://www.voki.com/mywebsite.php • Strip na http://www.toondoo.com • Interaktivni zid na https://padlet.com • Koristiti besplatne softvere za pravljenje postera na https://www.lucidpress.com/pages/examples/free-online-poster-maker ili http://www.jukeboxprint.com/editor/poster_creator.php • Primeri postera 		
IKT kompetencije	<ul style="list-style-type: none"> • Napraviti tekstualne oblačiće • Igrati prevuci–ubaci onlajn igricu • Napraviti usmenu prezentaciju ili strip ili interaktivni zid • Povezati informacije kako bi se zadatak završio • Napraviti onlajn poster 		
Detaljan opis zadatka			
Situacije/teme	Reciklaža		
Mogu da ...	<ul style="list-style-type: none"> • Mogu da napišem kraće, jednostavne beleške ili poruke. • Mogu da razumem suštinu u kratkim, jasnim, jednostavnim porukama i objavama. • Mogu da razumem fraze i rečnik koji je često u upotrebi. • Mogu da komuniciram izvodeći jednostavne zadatke koji zahtevaju direktnu razmenu informacija na poznate teme. • Mogu da koristim niz fraza i rečenica da opišem poznate teme na jednostavan način. 		

Proizvod	Učenici mogu da naprave poster ili nasnimljenu prezentaciju ili strip kako bi pokazali važnost reciklaže.
Zahtevi i preduslovi proizvoda	Za potrebe ovog časa, IWB je neophodan kao i kompjuter/tablet učenicima kako bi mogli da koriste predložene besplatne softvere. U većini slučajeva, učenici moraju da imaju otvoren nalog za korišćenje ovog softvera.
Proces	<p style="text-align: center;"><u>UVOD U ZADATAK</u></p> <p>Aktivnost 1: Nastavnik pušta slajd učenicima sa znakom reciklaže i pita učenike šta misle da ovaj znak znači.</p> <div style="text-align: center;"> </div> <p>Aktivnost 2: Učenici izbacuju ideje i koriste Wordle (http://www.wordle.net) ili Tagul (http://tagul.com) nabrajajući šta se sve može reciklirati. Porede i izveštavaju razred o svojim zaključcima.</p> <div style="text-align: center;"> </div> <p>Aktivnost 3: Kliknuti na http://learnenglishkids.britishcouncil.org/en/fun-games/clean-and-green ili http://learnenglish.britishcouncil.org/en/vocabulary-games/recycling?page=0%2C2 da se odigra igra o reciklaži na IWB.</p> <p>Aktivnost 4: Učenici treba da povežu reči sa definicijama bilo na PPT slajdu ili na papirima.</p> <div style="text-align: center;"> </div> <p>Aktivnost 5: Slušati pesmu https://www.youtube.com/watch?v=wtoeZ9Nkeqk i napisati barem dve stvari o smanjivanju, ponovnoj upotrebi, reciklaži koja se spominje u pesmi.</p>

ZADATAK

Aktivnost 6: U grupama, učenici diskutuju i odlučuju šta uraditi u svojoj školi/susedstvu/oblasti kako bi podržali *recycling-reusing-reducing*. Koristite Voki (www.voki.com), Penzu (www.penzu.com) ili Toondoo (www.toondoo.com) da napravite izveštaj o svojim zaključcima pred odeljenjem. Svoje prezentacije prikazujete pred ostatkom odeljenja u školi kako bi shvatili koliko je bitna reciklaža.

FOKUS NA JEZIK

Aktivnost 7: Učenicima pokazati obrazac kako da koriste imperativ.

<u>verb</u>	recycle reduce reuse
<u>don't + verb</u>	don't recycle don't reduce don't reuse
<u>Let's + verb</u>	Let's recycle Let's reduce Let's reuse
<u>Subject + should + verb</u>	You should recycle You should reduce You should reuse

Aktivnost 8: Učenicima pokazati poster o reciklaži i prokomentarisati jezik koji je korišćen, kao i karakteristike dobre i loše strane (tj. moto, šeme boja, slike itd.).

Aktivnost 9: U grupama, učenici koriste imperativ, prave poster za

	<p>svoju školu kako bi pokazali važnost reciklaže. Koristite https://www.lucidpress.com/pages/examples/free-online-poster-maker ili http://www.jukeboxprint.com/editor/poster_creator.php.</p> <p>Prikazuju u odeljenju i glasa se za najboljeg.</p>
Podela uloga (opciono)	Grupni rad
Predložene aktivnosti ili propratni plan	Nastavnik može da koristi sledeće izvore kako bi istražio temu: http://ebooks.edu.gr/2013/books-pdf.php?course=DSGYM-A114 (THINK TEEN 1 – ADVANCED, WB Tasks: p.78-9, Tasks 4 and 5 for imperative sentences and 1, 2 and 3 for vocabulary expansion)
Faktori uspeha ili kriterijumi za ocenjivanje	<p>Učenici su uspešno završili zadatak ukoliko su uspešno ostvarili cilj časa koristeći predložene IKT alate za video/strip/poster/kratku priču/flajer kako bi pomogli tinejdžerima izbeglicama. Nastavnik ocenjuje izvođenje zadatka direktnim posmatranjem shodno kriterijumima opisanim dole i može učenicima dati papir za samooocenjivanje kako bi proverili da li su odgovorili adekvatno na ZERO kriterijume naročito u pogledu „Mogu da... ” izjava: Učenici su bili uspešni ako su:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Napravili video/strip/poster/kratku priču/flajer na temu reciklaže. • Vokabular – koristili vokabular i reči vezane za temu reciklaže. • Gramatička ispravnost – koristili složene gramatičke konstrukcije i izraze; uticaj maternjeg jezika u govoru je neznatan. Koristili su ispravno glagolska vremena, red reči i spelling. • Tečnost – mogu da pričaju duži vremenski period, a da im ne nedostaju reči ili da prave previše grešaka. • Koherentnost – mogu da povezuju rečenice odgovarajućim veznicima i koriste ih često. • Interakcija – aktivni unutar manje ili veće grupe, razmenjuju ideje i prihvataju tuđa mišljenja i kritike. • Izgovor – izgovaraju reči pravilno i mogu da isprave veće greške koje drugi učenici ili članovi grupe prave.
Autori	Vasiliki (Bessie) Gioldasi besyiol@yahoo.gr
Zahvalnost	
Dodatne didaktičke vrednosti zadatka i druge informacije	
Praktični saveti za nastavnike	<p>Nastavnik treba da isproba sve ove sajtove i da otvori nalog kako bi se izbegla odlaganja u izvođenju časa.</p> <p>Učenicima treba dati vremena da se upoznaju sa gore navedenim IKT alatima.</p> <p>Nastavnik može modifikovati aktivnosti shodno izvorima, opremi i interesovanju učenika.</p> <p>Ceo nastavni proces se odvija, ali bez nekog određenog</p>

	vremenskog ograničenja za svaku oblast, jer ovo može da se razlikuje po nivou znanja učenika, IKT pripremi, opremi itd.
Dodatni metodološki ili didaktički komentari	Cilj časa je razvijanje stavova i vrednosti. Napravljen je da se prikaže, ali ne i elaborira tema reciklaže dvanaestogodišnjem učeniku.
Razlozi zašto je ovaj zadatak model najbolje prakse	Zadatak je zasnovan na materijalima koji se koriste u nastavi stranih jezika u Grčkoj. Korišćen je da se predstavi TBLT u prvom razredu gimnazije (Junior High School) u Grčkoj u toku javnog časa koji je nadgledao EFL školski savetnik, a koji su posmatrali nastavnici stranih jezika. Čas je isproban i ocenjen uspešno u različitim nastavnim kontekstima u Grčkoj. Zasniva se na Vilisovom citatu: „Koristite svoje udžbenike fleksibilno: sprovodite ih kroz zadatke.” (Willis 2006). Zadatak je napravljen kako bi se razvijale jezičke kompetencije upotrebom IKT alata, kao i društvene kompetencije ohrabrujući učenike da razmišljaju o reciklaži.
Očekivani uticaj na nastavnu praksu i stavove	Postoji puno onlajn alata koje nastavnici lako mogu da usvoje i upotrebe u nastavi. Nastavnici se upoznaju sa TBLT metodom organizujući svoj čas u tri ciklusa.
Razlozi zbog kojih je ovaj zadatak dobro prihvaćen	Koristi se puno onlajn alata koji motivišu i privlače učenike. Tema reciklaže je prisutna u mnogim kurikulumima, tako da se lako usvaja i primenjuje.
Obrazloženje i/ili teorijska osnova zadatka	Čas je organizovan u tri dela (uvod u zadatak, zadatak, fokus na jezik) zasnovan na Willis & Willis pregledu TBLT nastave.

Vučo, J. D. Manić, A. Lopeš & J. Filipović. (ur.) *Projektni zadaci i nove tehnologije u učenju i nastavi jezika i drugih nastavnih sadržaja: od teorije do prakse*. Beograd: Filološki fakultet, biblioteka: Posebna izdanja, 2019, pp. 121–125.

DODATAK 2: ISTORIJA VAZDUHOPLOVSTVA

Pregled			
Lingvistička dimenzija			
ZERO nivo	Veštine	Trajanje	Ciljni jezik
B1, B2	Slušanje Pisanje Govor Čitanje	2 x 45 minuta	Engleski ili neki drugi jezik
IKT dimenzija			
IKT izvori	mp4 video file (ili https://www.youtube.com/watch?v=GLAreFQ3G5k) Powerpoint ili neki drugi sličan program (Prezi, Keynote, Google slides, Emaze, Sway itd.) http://www.bitstrips.com http://www.joomag.com/		
IKT kompetencije	<ul style="list-style-type: none"> • Pronalaženje određenih informacija po internetu • Napraviti video-klip, strip, blog, interaktivni video-fajl • Upotreba mobilnih telefona/android u obrazovne svrhe 		
Detaljan opis zadatka			
Situacije/teme	Istorija vazduhoplovstva		
Mogu da ...	<ul style="list-style-type: none"> • Mogu aktivno učestvovati u raspravama na temu vazduhoplovstva. • Mogu jasno i detaljno govoriti o mnogim temama vezanim za oblasti iz istorije vazduhoplovstva. • Mogu čitati članke i izveštaje koji obrađuju događaje iz istorije vazduhoplovstva. 		
Proizvod	Multimedijalna prezentacija zanimljivih podataka i događaja iz istorije vazduhoplovstva		
Zahtevi i preduslovi proizvoda	Pristup internetu, KM player ili Windows Mediaplayer, Windows Moviemaker, http://goanimate.com/ ili sličan softver za pravljenje video-klipova ili filmova, http://www.pixton.com/ , http://www.makebeliefscomix.com/Comix/ ili sličan program za pravljenje stripova		
Proces	<p>UVOD:</p> <p>Učenici komentarišu značaj vazduhoplovstva. Nastavnik dobija odgovore uz pomoć sledećih pitanja:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Zašto je letenje tako važno za ljude? • Kako je vazduhoplovstvo pomoglo ljudima da poboljšaju kvalitet života? 		

- Kako su dostignuća u polju vazduhoplovstva pomogla naučnicima da naprave važna otkrića?
- Kako je vazduhoplovstvo promenilo svet?

BELEŠKA: sva pitanja napisati na tablu ili ih pustiti na ekran putem projektora ukoliko je to moguće. (oko 5 min.)

ZAGREVANJE:

Nastavnik pušta slajd sa samo pet ponuđenih rečenica. Učenici moraju da odluče da li su rečenice tačne ili netačne. Budite pažljivi! Rečenice moraju da budu primamljive i inspirativne. Evo nekih rečenica koje nastavnik može unapred da izabere:

1. Prvi let je trajao nekoliko sekundi. (12 s.) T
2. 1910. prva letilica je poletela sa vode. N
3. *Blackbird* gorivo može da ugasi cigarete. T
4. Antonov An-225 je najveći vazduhoplov ikada napravljen. T
5. Amelija Erhart je dizajnirala prvu žensku uniformu za žene pilote.
6. Беспilotna letelica se naziva drops. (dron) N
7. Vazduhoplov i avion imaju isto značenje. N

Na kraju ove aktivnosti nastavnik daje tačne odgovore ilustrovane fotografijama ljudi ili događaja (pripremiti unapred). (oko 10 min.)

VIDEO

Učenicima podeliti vremensku liniju istorije vazduhoplovstva (štampani materijal). Dok gledaju video (<https://www.youtube.com/watch?v=GLAreFQ3G5k>), učenici popunjavaju na liniji događaje ili godine koje nedostaju. (oko 10 min.)

U grupama od po 4 ili 5 učenika, učenici koriste android telefone kako bi pronašli dodatne informacije o događajima na vremenskoj liniji. Potom nastavnik dodeljuje drugi događaj svakoj grupi ponaosob i oni imaju zadatak da istraže i napišu nekoliko rečenica o tom događaju. Na kraju, svaka grupa predstavlja svoje informacije ostatku odeljenja dok ostali učenici zapisuju ove informacije na vremenskoj liniji. (oko 15 min.)

DOMAĆI: Grupe izaberu jedan važan događaj sa vremenske linije i pripremaju multimedijalnu prezentaciju za sledeći čas. Mogu da naprave strip, kratki video-klip, onlajn knjigu ili magazin, blog, ili mogu da naprave interaktivni muzej istorije vazduhoplovstva.

DRUGI DEO SESIJE

	<p>ZAGREVANJE I OBNAVLJANJE: Nastavnik pušta kao prezentaciju interaktivni kviz na temu vazduhoplovstva kako bi se podsetili vremenske linije sa prethodnog časa. Kviz ne treba samo da proverava poznavanje istorije vazduhoplovstva, već i jezičke veštine, stoga je potrebno da kviz sadrži delove za slušanje, video-klipove itd. (oko 15 min.)</p> <p>UČENICI PREDSTAVLJAJU SVOJ RAD</p> <p>Dok svaka grupa predstavlja svoj proizvod, ostali učenici gledaju i popunjavaju list za ocenjivanje koji sadrži 5–10 pitanja za svaku prezentaciju. Nastavnik mora da pripremi kopije unapred. (oko 20 min.)</p>
Podela uloga (opciono)	Grupni rad
Predložene aktivnosti ili propratni plan	Učenici mogu da potraže i pogledaju video-klip ili film ili da pročitaju članak ili knjigu na temu nekog događaja iz istorije vazduhoplovstva. Potom, učenici pišu individualno pregled filma/video-klipa/knjige, čitaju ga pred razredom i komentarišu kao grupa.
Faktori uspeha ili kriterijumi za ocenjivanje	<p>Učenici se ocenjuju po sledećem kriterijumu:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Lingvistička kompetencija (koriste vokabular, gramatiku i tekst korektno). • Digitalna kompetencija (koriste pravilno IKT).
Autori	<p>Jelena Jelenić Marinović, Mirjana Kovačević, Danijela Manić, Julijana Vučo</p> <p>Ukoliko želite dodatne informacije o zadatku ili da prokomentarišete primenu istog sa autorima, molimo Vas kontaktirajte nas na adresu jelena.jelenicmarinovic@gmail.com .</p>
Zahvalnost	

Dodatne didaktičke vrednosti zadatka i druge informacije

Praktični saveti za nastavnike	<p>Pre časa nastavnik mora da:</p> <ul style="list-style-type: none"> • odabere i pripremi 5 tačnih/pogrešnih pitanja o kojima će se diskutovati na početku časa; • skine video sa interneta koji je naveden u zadatku (ne zaboraviti: proveriti da li se link nalazi u IKT izvorima); • pripremi vremensku liniju istorije vazduhoplovstva i objasni je; • otkrije neke nove događaje i približi ih učenicima; • napravi dovoljan broj kopija za svakog učenika; • sastavi i pripremi list za ocenjivanje, a potom pripremi dovoljan broj kopija za svakog učenika kako bi mogao da
---------------------------------------	--

	<p>ocenjuje svoje vršnjake. U odeljenju gde ima 24 učenika, pripremiti 24x24 listova.</p> <p>Nastavnik treba da pripremi dodatne informacije o vremenskoj liniji u slučaju da učenici ne pronađu dovoljno podataka o događaju koji im je dodeljen.</p> <p>Proveriti da li su učenici već upoznati sa onlajn programima za pravljenje animacija, interaktivnih knjiga itd. Vrlo je bitno da su koristili te programe ranije kako ne bi gubili vreme i kako bi izbegli probleme pri izradi domaćeg zadatka.</p>
Dodatni metodološki ili didaktički komentari	Umesto video-klipa, nastavnik može da pripremi postere, slike ili fleš kartice sa imenima, godinama i avionima koji odgovaraju događajima na vremenskoj liniji.
Razlozi zašto je ovaj zadatak model najbolje prakse	Ovaj zadatak zahteva od učenika da procesuju jezik pragmatično, sa fokusom na sadržaj, a ne na jezik.
Očekivani uticaj na nastavnu praksu i stavove	Ohrabruje nastavnike da primene TBLT i ZERO u svojoj nastavnoj praksi i koriste IKT u nastavnom pristupu.
Razlozi zbog kojih je ovaj zadatak dobro prihvaćen	Ovaj zadatak se može primeniti u oblastima koje nisu vezane za jezik. Učenicima se nudi uvid u istoriju vazduhoplovstva ne samo u kontekstu nacionalne istorije, već šire. Učenici se mogu zainteresovati za vazduhoplovstvo bilo kao za nauku ili kroz istoriju.
Obrazloženje i/ili teorijska osnova zadatka	IKT i TBLT ZERO nivoi B1, B2

Vučo, J. D. Manić, A. Lopeš & J. Filipović. (ur.) *Projektni zadaci i nove tehnologije u učenju i nastavi jezika i drugih nastavnih sadržaja: od teorije do prakse*. Beograd: Filološki fakultet, biblioteka: Posebna izdanja, 2019, pp. 192–195.

Dizajn i ilustracija:

Tijana Banović

© Nauči me 2022. | www.nauci.me | www.milan.edu.rs

Izrada ovog *Priručnika* omogućena je uz podršku Ambasade SAD u Srbiji. Sadržaj *Priručnika* je isključivo odgovornost organizacije *Nauči me* i ne predstavlja nužno stavove Ambasade ili Vlade SAD.